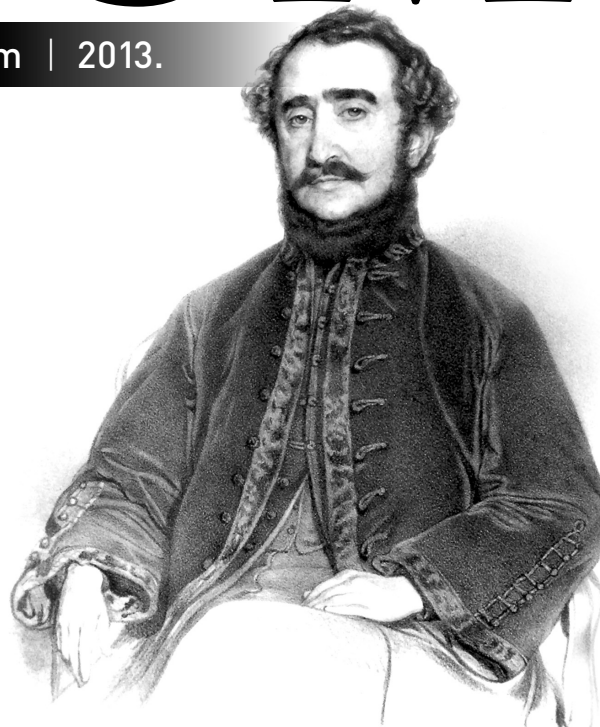

STÁDIUM

Stádium Társadalmi és Kulturális Hírlap II. évf. 8. szám | 2013.

A TARTALOMBÓL

- Bertha Zoltán írása a 80 éves Pozsgay Imréről
- Szabó Dezsőre emlékezünk
- Fazekas István beszélgetései Ács Margittal, Gregor Bernadettel és Pozsgay Imrével
- Czipott György novellája
- Turcsány Péter és Agócs Sándor versei
- Dopitáné Jámbor Ivett rajzai

„...minden magyar felelős minden magyarért és egészséges, termő magyar jövőt csak minden magyar összefogása hozhat létre.”

(Szabó Dezső: A magyar a viharban)

9 772063 538004

13008

Ára: 300 Ft

UGATÓ CSALOGÁNYOK, RÖFÖGŐ PACSIRTÁK

Arany Lajos

A ki nincs meggyőződve arról, mennyi szeretet lakozott benne, s mélységes mély, egyetemes részvétet érzett a létezők iránt, olvassa végig az *Életeimet*: befejezni már nem tudott, mégis a teljesség érzetét keltő remekművét, vagy lapozza fel – példának okáért – a *Napló és elbeszélések* című, a Püski Kiadó gondozta kétkötetes gyűjteményből a *Megtépázott naplót* vagy *A szenvedés* c. elbeszélést.

Honnan Szabó Dezső e kozmikus érzése? A családból. Édesanyjáról vallja említett, gigászi önportrét festő vallomásos önéletírásában: „Valami sajátos, szelíd egybeelőző pánhumanizmusban emberül élőnek érzett minden jelenséget a világon.” S – amint szülőjéről írott rajongó sorai folytatódhatnak – „a belőle kiáradó jóság és szelídség tették, hogy nagy sötét szemei varázsos körében leszelídültek az indulatok, elszégyenkezett a rosszakarat, és sajátos jóleséssel jó igyekezett lenni mindenki az ő közelében. Az ő lelkéből szélesedett lélek belém...”

Tudják, mi volt az írófejedelem pedagógusi ars poeticája? Az *Életeim*ben érzéletes pontossággal utal erre is. Egy „mély és tartós hatás” nyomán – „az elemi iskolában elég részletesen tanult ószövegségi történetek mély barázdákra találtak a gyermek lelkében” – úgy véli, „a négy elemi évben bizonyos óraszámban a nemzet és az emberiség nagy embereinek életrajzát kellene tanítani a gyermekléleknek megfelelő formában”. Aforisztikusan megfogalmazott szakmai hite: „Semmi sincs, ami olyan mély mozdítású és termékeny hatást tenne a lélekre, mintha a gyermek lelkén átvissszük a nagy emberek lelkét életük megvalósulásaiban: sorsukban, küzdelmeikben, akarataikban, eredményeikben.”

Ugyanott más megközelítésben is hangot ad oktatói hitvallásának: „Egész zivataros és napfényes tanári pályám egyik alaptörékvése volt: minél több szép verset húrozni be az embergyermek lelkébe. Hogy mikor bezüllik az életbe, a borzalmas emberek összemaszatolják piszkos kezikkel, s az életvágy felébreszti benne a tigrist: az élet bizonyos érintéseire zendüljenek meg ezek a húrok. És mint messze szálló darvak a bánatos őszi napon, húzzanak át lelkén a csodálatos régi versek. Hogy emlékezzék egy percre, hogy embernek született, hogy édesanya csókolta, és hogy azért van a világon, mert szeretnek is az emberek.” S azt üzeni a fent citált rész folytatásként, ugyancsak máig érvényesen, minden kollégájának, immár a XXI. századi igazi pedagógusoknak: „Ó, ti nevelői az ifjú lelkeknek: töltsétek csordultig a gyermek lelkét a nagy emberi szépségekkel, hogy ne férjenek belé az embertigris ösztönei!”

Vajon mennyire sikerül ez? S vajon mennyire eredményes az anyanyelvünk gazdagságára rávilá-

gítani a magyarórákon? Lehet-e egyáltalán a mai heti 1 (!) órában? Szabó Dezső azt sürgette 1921-ben, a Virradat egyik, advent közeli vezércikkében: „Mindennap legyen magyaróra minden osztályban.” Utópia. Utópia volt akkor is, az ma is. De jogos igény! Ő maga minden alkotói korszakában élte ezt a kívánalmat, 1940-ben például úgy definiálta a napi egy-egy magyaróra óháját, hogy ez a könyörgés „az élethez elengedhetetlen levegő, kenyér és mozgás kérése”.

Teljes mértékben osztjuk e szemléletes gondolatot.

„Végtelenül, a fiú határtalan tiszteletével szerettem a magyar nyelv nagy Varázslóját” – vallja memoárjában Vörösmarty Mihályról és művéről. S áhítatos, mély, végtelen szeretettel szerette és óvta anyanyelvünket. Dallamos, prózaversbe illő vallomása szerint: „A magyar nyelv életünk élete, lelkünk lelke, sírokon átfolytatódó örök énünk.”

Rögtön hozzáfűzte, megenésítésért kiáltóan a lélekbe rögzülő, ritmikus mondatzenével: „Rajta kívül nincs magyarság, nincs magyar nemzet”. Milyen szép és igaz gondolat, jómagam ezzel anyyira azonosulok, hogy e figura etimologicával, a „lelkünk lelke” kifejezéssel indítom *Sajtónyelvőr* c. főiskolai tankönyvemet, s ennek szellemében igyekszem magam is magyar nyelvet oktatni.

Nemcsak rajongásig szerette – nagyon értette és birtokolta anyanyelvünket. Műveiről, főleg a *Csodálatos élet* c. regényéről szóló vallomásban, *A Csodálatos élet* c. esszéjében írja: „Minden szóban, minden mondathajtásban, nyelvem minden mozzanatában ott vagyok egész élő magammal, életet ujjongó, életet jajgató véres test-lelkemmel. Őt érzésem folyton egybehangzó kacagása vagy sírása ez a nyelv. [...] Bennem új étellel szívódtak meg a magyar szavak, s a magyar orgona ujjaim alatt visszaadja az élet minden rezdülését.”

Turcsány Péter Fehér csönd, ostyaszín lapok

Mi történik?

Mi ez a fehér csönd?

Ősz telt vöröse

pörög le

a földi, a még füves

hűvösbe.

Mi ez a megszólalni,

ez a lépni nem akarás,

ez a moccsatlan

elmúlás.

Visszahúzóddás

a bőr alá,

a szívdobogás mögé,

ahol már a csönd,

mint égre törő gejzír teste:

omlik vissza rád.

Mik ezek az ostyaszínű lapok,

amiket még ujjaim közt

forgatok,

amik mint kitátott csirkeszájak

mintha kérnék még

szavaimat

és hallgatásaim.

Fehér csöndem.

Ostyaszín perceim.

Szembenézésem kútjai.

Köztöttek lépek,

belétek nézek.

Mintha mindig csak

jöttem volna

felétek –

én,

testem és sorsom mélyén

kitartó lélek.

Fehér csöndem.

Ostyaszín perceim.

Ím,

elérlek.

Elképesztően gazdag szókincset mozgatótt, nyelvi leleményei párjukat ritkítják még nyelvművész kortársai között is. S egyedi szóösszetételeinek, szószervezeteinek, kifejezéseinek humora! Parodisztikus tanár- és politikusportréi utánozhatatlanok, kacagatóan láttató erejűek, érzékletesek, a komikum egész arzenálját felvonulatóan találóak, az ironia, a gúny elképesztően sokhúráu, sajátos, egyedi Szabó Dezső-i hangszerelésben szólal meg. Árnyalt fogalmazásával megismerkednek-e a maiak? Felütik-e bármely esszéjét, pamfletjét, novelláját, regényét?

Közvetetten olvasóit is a szókincs bővítésének igényére neveli, tanítványait pedig közvetlenül is arra okította, sarkallta, minél több rokon értelmű szót tudjanak. A *Hogyan tanítottam én?* c. esszéjében töredelmesen bevallja: „tizenöt éves tanári pályám során „egyetlen percet sem elemeztettem, bármily szigorúan elő volt írva”. Az anyanyelvoktatás terméketlen részének, „lebutító eljárás”-nak vélte a nyelvoktatásnak ezt a részét, „nem végmegkukulásig felismételt kérdések alapján *passzív* felismerésre, hanem: *cselekvő* módszerrel helyes alkalmazásra” igyekezett tanítani növendékeit. Éltre nevelő, egyszersmind ismeret- és szókincsbővítő kurzusok lehettek ezek. Szabó tanár úr, mint egyik esszéjében visszaidézi, efféle kérdéseket tett fel a diákjainak: „Ki tud minél több erdei állatot jelentő főnevet mondani? Ki tud minél több huncut diákot jelentő tulajdonfőnevet mondani?” Vagy arra kérte őket, mondjanak színeket jelentő mellékeveket.

Többek között arra nevelhetett tanárként, s arra ébresztheti rá olvasóját íróként: anyanyelvünk „az emberileg elérhető határokig meg tudja mondani a pozitív képzettartalommal nem bíró halkabb lelki suhanásokat, a lélek sokszor alig észrevett melléköngéit, sejtéseit a világ ujjai alatt”. Hite, meggyőződése: nyelvünk „páratlanul alkalmas arra, hogy a világ élő húsát, a milliárd rezdületben történő anyagot kifejezzük: tehát egy kozmikus arányú irodalom megteremtésére”.

Újra meg újra figyelmezet, így például a *Széchényi évfordulója* c., 1941-es esszéjében: „Magyar nyelv nélkül lehet valaki jószándékú, hű polgára a hazának. De a magyar nyelv nélkül nincs magyarság, nincs magyar ember. Milyen csalogány volna egy ugató csalogány, milyen pacsirta egy rőfögő pacsirta?”

Mélyen egyetértünk Imre László akadémikussal: „... a korhoz kötött, korába »ragadt« Szabó Dezső mellett sűrűn megpillanthatjuk azt az igazmondót is, akinek a XXI. század számára is van érvényes gondolata.” Biztosak vagyunk benne: anyanyelvfeltő, részben itt is idézett gondolatai – ez örökbecsű bölcseségek közül valók.

*

„Ha feltámadna, s eljőne” közénk, még több leckét adhatna s adna nekünk nemzetféltésből és -szeretetből, e nagy érzésegýttes aktív részeként pedig az anyanyelv óvásából és szeretetéből! Ha itt élne közöttünk, vajon mit írna Szabó Dezső a mai nyelvhasználatunk, például a médianyelv állapotáról?

Epébe mártott tolla alól találónál találóbب pamfletek, satírák, mai nyelvhasználók könnyfakasztóan neveltető paródiái szaladnának ki sorban... Ezeken persze egyszersmind sírva is fakadnánk, mert ama éber toll biztos, hogy rendületlenül és szüntelenül, nagy erővel hívna fel a figyelmet a nyelvhasználat drámai, lesújtó állapotára.

Adna neki bőven témát a mai beszélők serege. Olyannyira, hogy azt sejtjük: *heti tíz* anyanyelvi tanórát kezdeménezzene...

Kényelmesen letelepedve egy hazai vendéglátóhelyen, nyelvi radarjával fogná például nyomban, amint a főszakácsot egyszerű tisztsággal *executive chef*nek szólítják, s furcsállná, hogy őt, a fura vendéget *welcome drink*kel kínálják. Feszengeni kezdvén, érzékelné, amint a szemközti falra szerelt plazmatévé épp futó adásában ékes „magyar-sággal” *backstage*-nek nevezi a műsorvezető a színpalak mögötti társalgót. Kiderülne, az egyik *hau vumennek* születésnapja van, hangzana is a *„Happy birthday to you.”*

Kérvén az újságot, odaültetnék az internet elé, s szemöldökét fura játékba hozva érzékelné: a megkeresett online-felület hírekként csak úgy ontaná a – szintén szép „magyar” szóval – *brékinget* (*breaking news*). Hökkentén hallaná, amint a vendégek kusza, a magyarba angol szavakat tűzdelő szövegömlenyt borítanak egymásra; egyebek mellett arról bájcsevegnek, ki hol *shopping*olt, s mekkora *kihívás* („*challenge*”) a *baby sitter*kedés, de bizony jó, amikor *baby-boom* van...

Az is megütné ott a fülét, hogy a tegnapi események beszámolójában is mily gyönyörű, költői „magyar” szavak röppennének a légbe: a *feszten* minden *ful*ra *cool* volt, az egésznek volt egy *trendi feelingje*, *mixelés* után egy ájser bige ráklikkelt az egyik *Fan-site*-ra, az *after party* végén mindenki *tuti happy* volt, s az egyik *pasi*, ha hazaszörfőzik, melyik *fán*jával *chatel* és *skype*-ol majd, különben meg a *Facebook*on már délelőtt az egyik *dj-baby lájkolta* őt. Erre többen felkiáltanak: *vau!* (*wow!*)

S látjuk lelki szemeinkkel: ekkor fordulna ki a helyiségből e tíznél is több nyelven értő írófejedelmünk. S visszarávedve gyermekkorára, visszhangoznának fülében otthonos kolozsvári állathangok, köztük egy-egy kutyaugatás hangfoszlánya, az, hogy egy-egy házörző szájából milyen megnyugtatón, óvón hangzott ez a „vau”. És eltűnődne a mai káoszon: ha a csalogányok nem is, a kutyak mellett immár az emberek ugatnak...?!

Nyelvünk e nagy művésze – ismerve szatirikus vénáját – mindezek után valószínűleg azon is elkezdene elmélkedni: bizony, ez a mai ember, ha immár négy lábra ereszkedett, csak egy lépés, s lassan visszamászik a fára...

Agócs Sándor

A világnak arccal

hiába monddod hogy késő minden elképzelem összeszáradó lelkeket magad alá temet ha nem vigyázol évekre visszavet akár a százszor legyilkolt szó az elhanyagolt emlékezet úgy teszel mintha meghaltál volna lépésed halkul a világ meg arccal magad alá temet ha nem vigyázol versemet is már hiába írom ha az alku megkötetett s nincsen senki aki marasztal

Baley Endre

Hőfödte remény

Fagyfényű levelek közeleg a tél. naptűszúrt fellegek havat hoz a szél, széltépett mondatok Isten tenyerén, fagyfénylő holnapok hőfödte remény

SZABÓ DEZSŐ ÉS DEBRECEN (Dokumentumriport)

Bakó Endre

Alakja a helyi sajtóban, látogatásai

Szabó Dezső neve alighanem 1913-ban tűnt fel a debreceni szellem horizontján, amikor a *Nyugat* 14. számában „annyi rosszat mondott a protestantizmusról, hogy többet akkor sem írhatott volna, ha a tridenti zsinat megbízásából ír is”. Szerinte a protestantizmus a múltban sokat ért, mert segítette a liberális irányzatokat, de a jelenben tisztán negáció és a liberalizmus érvényesítése a katolicizmussal szemben. Más tartalma felolvad a tudományos kutatások megállapításaiban. Volt, nincs. Fuit. A protestáns körökben felháborodást keltő cikket részletesen ismerteti, és vitatja egy fiatal debreceni vallástanár is.¹ Szabó Dezső ekkor kezdő tanulmányíró, személyiségének mítosza még nem telepszik rá írásaira, nem vonja el a tartalomtól a figyelmet, de a nevét valószínűleg megjegyezték.

1920 tavaszán személyesen is megismerhették: jelen volt és előadást tartott az Ébredő Magyarok Egyesületének nagygyűlésén az Aranybika dísztermében, majd a Csokonai Színházban. Az előadók ismertették az egyesület célját és hangoztatták a zsidókérdés fontosságát. Szabó Dezső témája a magyar irodalom várható fejlődése volt. Akkori véleménye szerint irodalmunk a pogány kortól a kiegyezésig hű tükrözője volt a nemzeti szellemnek, de a kiegyezés után a magyar literatúrát egy nemzetközi magyartalan áramlat elnyomta. „Irodalmunk ezután – mondta – szociális irodalom lesz, átfogó és egyetemes, nem pedig lírai apróságokkal való beteges bibelődés. A közösség egész életét a maga durva realitásában kell odahemzsegtetnünk az új olvasó elé.”²

A lap elhallgatta, hogy az író dühödtt kirohanást intézett a zsidóság ellen: „társadalmi rothasztó szerepét adta elő pazar hatással, a színházban pedig az elzsidósodott magyar irodalomról beszélt. [...] a zsidósághoz húzásáért vesztettül, tajtékozó haraggal támadta Baltazár püspököt is, [...] aki magyar ember létére piszok zsidó rabbikkal csókolózik...”³ Az utóbbi mondat minden bizonnyal Szabó Dezső szájából hangzott el, a naplóíró csak reprodukálta, ez a stílus nem volt sajátja, habár egy-egy antiszemita megjegyzést időnként Oláh Gábor is megengedett magának. Az író egy év múlva a sajtó nyilvánossága révén is támadta a politikai elveit és pártkapcsolatait váltogató Baltazár Dezső püspököt. Abból az alkalmából szólalt meg, hogy az egyházi előljáró nagytemplomi szószekét embe-ri fekáliával szennyezték be. A püspök ugyanis Munkapárti és a Tisza-családnál töltött nevelői múltjából, Tisza István iránti hűségéből következően megőrizte szolidaritását a bűnbaknak kikialtott zsidósággal, amit Szabó Dezső dühödten kifogásolt: *„Püspök úr! az a szeretet, melyet Ön hirdet: rombolás és gyűlölet saját keresztény magyar vértestvérei ellen. Az a szeretet kiveszi a magyar kezéből a védőfegyvert, a magyar gyermek szájából a falatot, az megöli a magyar jövőt. Az Ön szeretete, magyar pap, a magyarság halála, az Ön szeretete, keresztény pap, a kereszténység meggyilkolása. [...] Főtisztelendő méltóságos Püspök úr! az a piszok, ami most az Ön templomi helyén van, az nem annak az ostoba merénylőnek a műve, aki ezt a durvaságot elkövette. Az a szenny az Ön végzetes tévedéseinek kikerülhetetlen, logikus következménye, azt a foltot Ön juttatta oda. És ha Ön ezt a szennyet el akarja távolítani a debreceni református nagytemplomnak papi székéből: Önnek magának kell igaz töredelemmel félreállnia arról a helyről, mely többé Önt nem illeti.”*⁴ Viszont 1934-ben, Debrecenbe jövelete előtt adott interjújában kijelen-

tette. „Baltazár Dezsőt becsülöm a leg-többre az egész mai kálvinista egyházi életben. Ő még legalább ma a magyar kálvinista hagyományok legőszintébb megnyilvánulása.”⁵

1927-ben megjelent egy hír a helyi sajtóban, miszerint Szabó Dezső Debrecenbe készül, „hogy itt debreceni tárgyú nagyszabású regényét befejezze, illetve megírja”. Ezt egy debreceni barátjával tudatta. Az újság közvetítőszerepet vállalt még a lakáskeresésben is.⁶ Lehetséges, hogy ez a barátja Oláh Gábor volt, aki 1921-ben a *Virradat*ban méltatta *Az elsodort falu*.⁷ Szabó Dezső 1930-ban levélben gratulált 25 éves írói jubileumához.⁸ Arról a sajtó nem értesült, hogy júniusban Szabó Dezső levélben fordult Csikesz Sándor professzorhoz a teológiai fakultásra való felvétele tárgyában.⁹

Debrecenbe jövetelének híre hírlapi kacsá volt, de 1929-ban újra felbukkant, s megint vaklármának bizonyult. „Úgy értesültünk, hogy Szabó Dezső, az országos magyar író (sic!) hosszabb időre Debrecenbe jön. Debreceni tartózkodásának egyetlen célja, hogy készülő monumentális regényéhez, a *Miért*-hez vázlatokat készítsen. Szabó Dezső új regényének egyes részei Debrecenben és a Hortobágyon játszódnak le. A kitűnő regényíró a jellegzetes debreceni vonatkozású részeket gondos helyszíni előtanulmányok után akarja megírni.”¹⁰

De még korábban, 1928 áprilisában a jobboldali debreceni lap újságírója felkereste az írót Budán, a Bristol panzióban, és interjút kért tőle. Arra a kérdésre, hogy járt-e már Debrecenben, ezt a választ kapta: „Többször voltam Debrecenben. Különösen a háború alatt, de sajnos, mindig csak futólagosan, úgyszólván csak órákig maradhattam ott, s így nagyon felületesen ismerem. Pedig a most készülő regényem számára szükségem van debreceni miliőre. Tanulmá-

nyozni akarom a várost, és régi vágyam, hogy kigyönyörködhessem magamat a Hortobágyon.”¹¹ Már ekkor tervezte három debreceni előadását, amelyeket végül csak 1934-ben tarthatott meg. „Debrecenben már rég szerettem volna előadásokat tartani. De a Bikáké olyan szemtelen feltételű (s néha: hangú) ajánlatokat tettek vagy háromszor, hogy nem lehetett a dologból semmi.” – írta Oláh Gábornak egy datálatlan levélben.¹² 1934-es őszi látogatása alkalmával is nekiszegezték a kérdést, milyen emlékek fűzik Debrecenhez? Az író válasza így hangzott: „Debrecenben többször voltam, de leginkább a háború alatt, s ez kissé beárnyékolja emlékeimet. Egyszer kémnek néztek egyik szállodában, mert angol újságot olvastam, és majdnem elcsíptek.”¹³ Más variáció szerint az eset a Frohner kávéházban történt volna francia nyelvű könyvvel, amit az egyik debreceni lap kétségbe vont, mondván, a háború alatt debreceniek ezrei olvastak francia könyveket, s beszéltek franciául, és ebből senkinek nem származott kellemetlensége.(?)¹⁴ Elfelejtette vagy szándékosan hallgatott róla, - hiszen 1923-tól már bizonyos értelemben ellenzékiek számított („germán-, sváb-, görénykurzus”-nak nevezete a kereszténykurzust, a *Remény nélkül* c. írásában tévútnak az antiszemitizmust) – hogy 1920-ban még vad antiszemita volt?

Ady Lajos jól emlékezett 1920-as debreceni szereplésére, pontosan tudta, hogy tizennégy év után látogatott ismét – ezúttal az ifjúság kívánságára – Debrecenbe.¹⁵ A jobboldali lap vezércikkben méltatta az eseményt, remélve, „...Szabó Dezső elvesztette saját istenébe vetett pogány hitét és a megaltált Názáretit hirdeti ifjúságunknak”.¹⁶ 1934-es látogatását a debreceniek megemlegették! Jöveletét a lapok már októberben jelezték a program ismertetésével együtt. Eszerint

november 3-án, 6-án és 7-én tartja előadásait, Adyról, a magyar kálvinizmusról és a saját művészetéről. „Ezen előadások keretében fog először nyilvánosság előtt nyilatkozni az annak idején nagy port felvert hazaárulási peréről.”¹⁷November 2-án érkezett a városba, az állomáson több száz diák fogadta. Gyalog, diadalmenetben vonult a diákság társaságában az Arany Bika szállodába. Az épület előtt szintén hatalmas tömeg várta. A szobájában kisvártatva felkereste Ady Lajos és a debreceni fiatalság több vezetője. Szabó Dezső – kissé fellengzősen - kijelentette, hogy a sok elfogyasztott debreceni páros kolbásztól debreceninek érzi magát.¹⁸ Adyról szóló előadásában többek között ezt mondta: „Ady erkölcsi felfogásának dekadenciája megérzése az emberi élet halál felé robotgásának. Ő látta meg legelőször, hogy nincs magyar nemzet, csak magyar faj, ez alól lopták ki a talajt, a földet.” Végszavait a zsúfolt terem közönsége felállva tapsolta: „A magyar falu elárad és előnti a várost a maga kultúrájával, új honfoglalásra indul, amelynek eredményeképpen ismét magyar lesz a magyar!”¹⁹ A magyar kálvinizmusról szóló második előadásában méltatta a kálvinizmus nemzetmegtartó történelmi szerepét, „a magyar faj szolgálatát”, kulturális értékeit, de élesen bírálta a jelenkori egyházi és közművelődési munkáját. Úgy vélte, az egyház alakító hatékonyságát akkor tartja meg, ha az ifjúságba is át tudja plántálni ideológiáját, s ezt nem tapasztalja.²⁰ Az egyház részéről két reflexió követte az elhangzottakat. Révész Imre részint akceptálta az író bírálatát, mert az „felelősségérző, szerető és önzetlen lélekből fakadt”. Ugyanakkor elutasította fejtegetéseinek teológiai kiindulópontját, s ezzel tulajdonképpen az egész eszmekör alól húzta ki az alapot. „Mi nem ismerünk magyar kálvinizmust, hanem Krisztusnak magyar református egyházát ismerjük…[...] Másodszor pedig nem vagyunk hajlandók elismerni, hogy Krisztis egyháza a maga leggyarlóbb földi megjelenésében is – tehát mint magyar református egyház is – kizárólag a fajiságnak és a nemzetiségnek tett közvetlen szolgálatok mértéke szerint volna elbírálható.”²¹ A másik reagálás csupa egyet-, illetve megértés: „Hazajött Debrecenbe. A Kollégium nagyudvarán meghatott szívvel járkált, és megcsapta ennek a különös magyarságnak és kálvinizmusnak levegője itt. [...] A kálvinizmusról ...ugyanazt mondotta el, ami már röpiratában is megmozgatott bennünket. [...] Megálapításai igazak és a művész álmai voltak. [...] és néha kilátszott a szeméből, hogy

fáj neki még mindig, hogy a református egyház nem szorította a szívére...”²²

Az országos botránnyá fajult harmadik előadás kellő figyelmet kapott a Szabó Dezső-irodalomban is. Az író ugyanis, saját művészetéről csevegve, nyilatkozatot olvasott fel, amelyben támadást intézett Bajcsy-Zsilinszky Endre ellen, azt állítván, hogy a politikus-főszerkesztő elsikkasztott 2000 pengőt, amit Vas József népjóléti miniszter öneki utalt ki. Tette ezt annak ellenére, hogy az előadás délelőttjén, a kiszívárgott hír ismeretében egy Bajcsy-Zsilinszkyvel és Nemzeti Radikális Pártjával rokonszenvező egyetemista küldöttség (más források szerint ügyvéd) arra kérte, álljon el a rágalmazástól, annál inkább, mert ezt már korábban megtette, s a budapesti ügyészség megállapította, hogy vádja teljes mértékben alaptalan. Szabó Dezső azonban előadását szinte kérkedve azzal kezdte, hogy ő nem az az ember, akit el lehet tántorítani eredeti szándékától, és megismételte a vádat. A teremben zajongás tört ki, a hallgatóság két párt-ra szakadt, de rendbontás nem történt. Bajcsy-Zsilinszky még aznap éjjel tudomást szerzett a mocskolódásról. A búcsú-előadás másik szokatlan momentuma a jegyvizsgálat különös módja volt. Szabó Dezső ugyanis szünetben a rendezőségnek szóvá tette, hogy kevesli az aznapi bevételt, holott a terem népesebb, mint az első két napon volt. Szünet után, előadása folytatása előtt váratlanul azt kérte, hogy az ajtókat zárják le, s a dobogóról leszállva hozzálátott, hogy a jegyeket személyesen ellenőrizze. Miközben az első sorban ülők jegyeit vizsgálta, be kellett látnia, hogy a terem teljes ellenőrzése órákig eltarthat, így gyorsan befejzte az akciót, és folytatta az előadást. „E jelenet kínos meglepetést keltett a közönség körében. Annyi kétségtelen, hogy Szabó Dezső eljárására még nem volt példa, de mentségére szolgáljon, hogy első pillanatra azt hitte, hogy meg akarják károsítani, és egy szokatlan módot választott az igazság kiderítésére.”²³ Másnap aztán bocsánatot kért és rehabilitálta a meggyanúsított rendezőséget. „Irodalmi Matuska ez az ember” – hangzott el állítólag a közönség soraiban.²⁴ Hiszen a három előadásból összesen 791 pengő folyt be, a rezi 460 pengőt tett ki, így a tiszta haszon 331 pengő volt. Mivel korábban előlegként kézhez kapott 300 pengőt, már csak 31 pengő járt volna neki, de ezt a rendezőség a saját zsebéből még megpótolta 200 pengővel.²⁵ Nem sokkal később országos lapban is megkövette a debreceni szervezőket.²⁶

A „Debreczen” c. lap kulturális cikkeinek közismert szerzője, Szalacsy Rácz Imre, e pár napon szinte állandóan mellette volt és minden lépéséről igyekezett beszámolni. Interjút is készített vele, amelynek nincsenek meghökkentő információi, ha csak az nem, hogy az író kedves, mosolygós, szerény, de elmés csevegő, semmi nagyzolás, semmi torz megnyilatkozás. Dicséri a kollégiumi könyvtárat, Adyt, és emlékeket idéz. „Valamikor valaki regényt fog írni Szabó Dezsőről” – hangzik a riporteri jóslat.²⁷

Az író debreceni élményeiről 15 kis mozaik-jegyzetben számolt be a Szabó Dezső Füzetekben. „Debrecen közelíti meg legjobban azt az ideált, mely bennem van a magyar városról. Várossá áradó, várossá szélesedő magyar falu.” Szerinte Debrecen, ismerve a magyar történelem folytonos „harctériségét”, több teljesítményt, nagyobb fejlődési akaratot mutat, mint Párizs. Meghatottan nézelődött a Kollégiumban, s kijelentette, hogy azok a vérző és megvérező szavak – melyeket a magyar kálvinizmusról ejtett – „éppen a szeretetnek, a megújhodás vágyának kétségbeesett kiáltásai voltak” Reméli, hogy a Kollégium falait a jövőben vidámabbra festik. Örül a Déri Múzeum létesítésének, élvezi a Nagyverdőt, tetszik neki az egyetem épülete. Szeretné, ha az intézményt továbbfejlesztnék. Előadásainak közönségét a magyar lelkek gyülekezetének nevezte. Hallgatója volt többek között Pap Károly irodalomprofesszor, és autogrammot kért tőle az ifjú Tisza István is, az egykori miniszterelnök unokája. Az író tanácsa: „Fiacskám, vedd ki családod végzetéből [...]. Csak a népben, a magyar parasztban van a feltámadás, az új honfoglalás minden lehetősége.” Felkereste Oláh Gábot, többször is találkozott Juhász Gézával és Gulyás Pállal. Tehetséget, műveltséget és tanításainak helyes befogadását fedezte fel a debreceni irodalmi élet két irányítójában. Kitért bírósági ügyére is. Kérte a Debreceni Járásbíróságot, hogy ügyét tegyék át Budapestre. Ehelyett kimondták a törvényes elővezetést. „De egyet tanácsolok: le ne fénkyépeztessék az elővezetési jelenetet. Mert az eltépett országrészek magyarjai mégsem a pesti lapok beállításában látnak.” – teszi hozzá öntudatosan. Szót ejt a Hortobágyról is, melyet annyira vágyott látni. De a hatás elmaradt. Nem tetszett neki sem a csárda, sem a híd, a folyóban éppen alig volt víz, a nyájak, gulyák, ménesek megfogyott számú és sovány állatai egy Barabás-metszetre emlékeztették. Egyedül a vadludak felhői és főleg a bíbicék

voltak rá hatással, ez utóbbiak szimbolikus erővel: „Vajon nem ilyen bíbic voltam én is egész életemben egy örök Hortobágyon?” Végül sejteti, hogy az olvasó csalódhat a jegyzetekben, mert azok nem pikáns aktualitásokkal foglalkoznak. Ő azonban Debrecenből „új hittel, új küzdelemre fiatalodva jött vissza”, mert „örök dolgokba ágyazza életét, s nem érintik a futó napok szemetes fogásai.”²⁸ Szalacsy Rácz Imre lelkesen ismertette az író debreceni útjának beszámolóját. „Lehetnek Szabó Dezsőnek hibái, gyarlóságai, bűnei, emberi esendőségei, de vannak erőnei is. Így többek között erénye az a becsületes meglátás is, amivel Debrecent egyszerre kiemelte a vidéki ízű vállveregetések hétköznapijából, és odaállította ország-világ elé példamutató eszményképnek. Jól esik ezt olvasni, látni éppen attól a Szabó Dezsőtől, akiről azt mondják, hogy csak marni tud...”²⁹ Az író debreceni látogatásának hozadéka az is, hogy magával vitte Gulyás Pál *Tétkozló* c. kötetét (melyet Babits keményen megbírált), s beszámolt róla. „Egy nekem jutott órácska csendjében kezembe került egy debreceni poéta: Gulyás Pál *Tétkozló* c. verskötete” [...]. Ezek a tisztasomlású versek is valahogyan és sajátosan: nem az emberben lélekké gyötrődött élet vonaglásai. [...] Eredeti, egészséges, tiszta költészet: a dolgok közvetlen folytatása az örömré és sírásra született emberi testen át. Miért nem látjuk Gulyás Pál nevét fővárosi napilapjainkban és folyóiratainkban? Miért? Miért? Magyar poéta. Magyarországon! Őt nem revideálta, nem reformálta, nem turulozta, nem keresztényezte, nem baumgartnerezte meg senki. Mi keresnivalója van itt?”³⁰

Szabó Dezső kontra Bajcsy-Zsilinszky Endre

A megsértett Bajcsy-Zsilinszky ügyvédje útján azonnal feljelentette az írót a Debreceni Járásbíróságon, ám az ügy szélesebb hullámokat is vetett. Mert a debreceni rendőrség az előadás teljes szövegét (?) felküldte a felettes hatósághoz, Budapestre, hogy ott döntsék el, elhangzott-e olyan kijelentés a három óras előadáson, amely közéleti tényezőket is sértett? A nagy feltűnést keltő irodalmi előadás megbontotta az ifjúság egységét is. „Ez a széthúzás az okozója talán annak, hogy elmaradt az az előadás, melyet Szabó Dezső a Déri Múzeumban akart megtartani az ifjúság részére. Az előadás már elő volt készítve, engedélyek beszerezve, de mégis elmaradt. Azt mondják, a nyugalom biztosítása miatt nem tartatott meg.”³¹

Az első tárgyalást 1934. november 24.-re tűzték ki, amelyen Szabó Dezső nem jelent meg, arra való hivatkozással, hogy szegény, nincs pénze nemhogy tanúi, de saját útiköltségére sem, s kérte, hogy az ügy tárgyalását tegyék át Budapestre. Ebbe azonban a sértett ügyvédje nem egyezett bele, s kérte Szabó Dezső hatósági elővezetését a következő tárgyalásra, amelyet a bíró némi habozás után el is rendelt.³² De az újabb procedúrára pontosan megérkezett, ezért nem kellett őt elővezetni. A dr. Gyöngyössy József járásbíró vezette tárgyaláson jelen volt Bajcsy-Zsilinszky Endre és jogi képviselje is. A bíró jelezte, hogy csak a rágalmazás vétségét fogja tárgyalni. Felszólítására Bajcsy-Zsilinszky nem volt hajlandó az ügy nyilatkozatokkal való békés elintézésére. Szabó Dezső arra a kérdésre, hogy bűnösnek érzi-e magát, így válaszolt: „Nem érzem magam bűnösnek. A vádiratnak az a része, mely Zsilinszky Endrére vonatkozik, fedi a valóságot, de az ügyészséget, a bíróságot és a kabinetirodát nem sértettem. Zsilinszky Endrének a radikalizmusról szóló művével kapcsolatban saját érdekemben tiltakozom az ellen, mintha én azt mondtam volna, hogy azt tőlem plagizálta, de az erről írt könyvében tőlem eredő gondolatok is vannak. [...] Amit a főmagánvádólóról állítottam, az mind igaz. [...] Az is igaz, hogy Zsilinszky Endre pártját és szervezkedését veszélyesnek tartom a magyarság és különösen a magyar ifjúság életére.” Amikor a bíró a valódiság bizonyítására kérte, visszakozott. „En bizonyítani nem tudok. Ha én azt tenném, nagyon ártanék magamnak. Én tudom, hogy miért. Ha elmarasztalnak, tessék tekintbe venni, hogy ötvenöt éves vagyok, ilyen ügyem még nem volt, és ha van írói múlt, nekem elsősorban van. Én szeretném, hogy amit állítok, azt bizonyítottnak vennék.” Talán beismertnek -vetette közbe gúnyosan a bíró, majd újra felszólította a vádlottat, hogy terjessze elő bizonyítékait. Szabó Dezső továbbra sem kívánta állításait igazolni, de nem indokolta, miért. Kijelentette, ha marasztaló lesz az ítélet, bele fog nyugodni. Amikor Gyöngyössy bíró megkérdezte, miért rágalmazta meg a főmagánvádlót ilyen súlyosan, ezt válaszolta: „Ezt Budapesten többször kijelentettem. Indító okom az volt, hogy láttam Zsilinszky szervezkedését és azt veszélyesnek tartotam.” Zsilinszky védője, dr. Eröss János viszont dokumentumokkal bizonyította, hogy a Népjóléti Minisztérium 4700 pengő segélye az *Előörs* c. lapot illette, noha abból 2000 pengőt valóban Sza-

lábjegyzet

^[1] Nánay Béla: A magyar protestantizmus problémája. Protestáns Szemle, 1913. II. 440–444.

^[2] Szabó Dezső előadása. A Hírlap, 1920. márc. 30. 2.

^[3] Lakner Lajos szerk.: Oláh Gábor: Naplók, Debrecen, 2000. 245.

^[4] Virradat, 1921. jan. 28. 1.

^[5] Nagy Tibor: Beszélgetés az őstitánnal, Szabó Dezsővel. DFÚ, 1934. okt. 14. 36.

^[6] Szabó Dezső néhány hónapra Debrecenbe jön. „Debreczen”, 1927. jan. 6. 2. A továbbiakban Db.

^[7] Három regény. 1921. március 13. 2.

^[8] Nagy János: Oláh Gábor levelesládájából. Kortársak levelei Oláh Gáborhoz. ItK. 1959/1. 129.

^[9] Igen tisztelt Tanár Úr! Valakitől hallottam, hogy Ön a kálvibista röpiratom egy előadásban nagy megértéssel tárgyalta. Ebből arra következtettem, hogy nem azok közé tartozik, akik|k el akarnak törölni a földszínéről. Ezért merek egy-két kérdéssel alkalmatlankodni. Ha tévedtem, bocsánatot kérek. Mindenesetre kérem: szíveskedjék ezt a levelet mint teljesen bizalmast tárgyalni. Ez egyszer szeretném sikerrel elhárítani azt: hogy a sajátó a nyilvánosság előtt tárgyalja magán ügyemet. Református pap akarok lenni. Az indító ok nem romantikus elkanyargás, (így olvasom a szót!) nem teátrális megtérés, nem egy új szerep eljátszásának a vágya. Egyszerűen ez: 48 éves vagyok. Annak az izoláltságnak a tisztaságát, melyben élek, oly súlyosan kell mindennap megfizetnem, hogy nem bírom tovább. Azt pedig még bűnnek tartanám, hogy hagyjam, hogy mindennek vége legyen. Az összes lehetőség közül a ref. papságot merem azzal a nyugodtsággal vállalni, hogy a szellemi becsületesség ellen nem kell semmit elkövetnem. Tudom: sokaknak ez nem elég „ideális” megokolás. De teljesen becsületes s így talán mégsem materializmus. Egy bizonyos. Ez az egyetlen professzió, melynek lelkiismeretesen meg tudnák felelni. Mármost nagyon kérem, szíveskedjék a következőkre minden kímélet nélkül felelni: Az én nevem atmoszféráját és sleppjeit szívesen fogadnák-e ezt az ill. hivatalos tényezők: a püspök, a teológia? 2. Arról nyugodtan biztosíthatok mindenki|t), hogy az egyház tanításait egy hajszállal sem érintem. De viszont megmaradhat-e teljes eddigi írói függetlenségem? Pontosabban kérdezve: Ha eddig semmit sem írtam volna, mint pap, megírhatnám-e összes eddigi műveimet? 3. Vólna-e lehetőség arra, hogy theol. tanulmányaim megkezdése percében már olyan munka-kört kapjak, mely anyagilag lehetővé tenné tervem megvalósítását? Ne tessék haragudni, ha esetleg kellemetlen őszinteségre kényszerítem. Kimerítő szíves választást kéri és őszinte megbecsüléssel üdvözlí kész híve Szabó Dezső. Bpest, I. Alagút u. 3. Philadelphia Kávéház. [Autográf, Kézírtattár, 2482.] Megjelent a Confessio 1979/4. sz. A levél látható volt a Református Nagy-könyvtárban rendezett Ady Endre- MórícZ Zsigmond – Szabó Dezső c. kiállításon. Református Élet, 1979. aug. 26. 3.

^[10] Szabó Dezső Debrecenben készít vázlatokat készülő regényéhez. Db. 1929. febr. 6. 11.

^[11] Székely Molnár Imre: Szabó Dezső a magyar demokráciáról, a készülő új munkáiról. Hajdúföld, 1928. ápr. 12. 3.

^[12] Nagy János i. h. 129–130.]

^[13] Szabó Dezső három előadást tart Debrecenben. Beszélgetés az íróval debreceni emlékeiről és terveiről. Db. 1934. okt. 28. 4.

^[14] Szabó Dezső-hétte fejlődik az író 3 debreceni előadása. Debreceni Független Újság, a továbbiakban DFÚ, okt. 28. 3. „Háború volt, ritka a francia könyv – kezdí Szabó Lőrinc a TücsökHzene 145. szonettjét”

^[15] Egyperces interjú dr. Ady Lajos tankerületi főigazgatóval. Debreceni Újság – Hajdúföld, 1934. nov. 3. 2.

^[16] Zsohár István: A magyar varázsfuvalás. i. h. 1.

^[17] Szabó Dezső előadásai. Db. 1934. okt. 31. 9.

^[18] Több száz diák fogadta Szabó Dezsőt Debrecenben. Db. 1934. nov. 3. 2.

^[19] Új honfoglalásra indul a magyar falu. Db. 1934. nov. 4. 2..

^[20] Szabó Dezső második előadása a magyar kálvinizmusról, Db. 1934. nov. 7. 2.

^[21] Szabó Dezső és a magyar kálvinizmus. Református Élet, 1934. 380–381., ill. kötetben: Tegnap, ma, örökké. Db. 1944. A vita ismertetése tülsordulna dolgozatunk keretein, ezért csak utalunk rá. B. E.

^[22] Dr. Farkas Pál: Szabó Dezső Debrecenben. Vasárnap, 1934, november 11. 1.

^[23] Szabó Dezső kontra Bajcsy-Zsilinszky Endre. Db. 1934. nov. 9. 3.

^[24] Szabó Dezső bocsánatot kért a debreceni ifjúságtól a szerdai botrányos gyanúsítások miatt. Debreceni Újság – Hajdúföld, 1934. nov. 9. 3.

^[25] Nagy Sándor: Szabó Dezső Debrecenben, Hajdú-bihari Napló, 1985. január 5. 8.

^[26] Szabó Dezső bocsánatot kért. Magyarország, 1934. dec. 14. 1–2.

^[27] Csendes beszélgetés Szabó Dezsővel. Db. 1934. nov. 6. 8.

^[28] Debreceni tanulságok, 1934. december – 1935. január, 4–5. sz. 65–73.

^[29] Szabó Dezső vélekedése Debrecenről. Db. 1934. dec. 16. 18.

^[30] Lélek az erdőben. In.: Szabó Dezső Füzetek, 8. sz. 1935. április, 59–60.

^[31] A Szabó Dezső-ügyben jelentést küld Budapestre a debreceni kapitányság. Db. 1934. nov. 10. 7.

^[32] December 13-ra halasztották Szabó Dezső rágalmazási perének tárgyalását, amikorra elrendelték elővezetését. Db. 1934. nov. 25. 7.

bó Dezső-nyugtákon vettek át, de ez az összeg végül az író kezébe került. Majd nyugtákkal és levelekkel dokumentálta, hogy Szabó Dezső a lapról 1928 áprilisától 1929 decemberéig 24 770 pengőt vett fel, ebben benne van 6500 pengő tiszteletdíj egy regényre, - ezt Bajcsy-Zsilinszky Gábor, a Stádium Kiadó vezetője előlegezte - ami sohasem készült el. Az ügyvéd végül kijelentette: „Másfél év-tizen óta ennek az embernek a szájából zennynyl, piszoknál más nem ömlött.” A jelenlévő hallgatóság egy része erre hangos tiltakozásba kezdett, mire a bíró csendre intette a terem közönségét. Dr. Eröss preventív célú marasztaló ítéletet kért, a költségekben való elmarasztalást, továbbá nem vagyoni kár címén szimbolikusan egy pengő megfizetését. „Az utolsó szó jogán Szabó Dezső csak ennyit mondott: önmagam ellene vétenék, ha erre most felelnék. Kérem a tekintetes bíróságot, hogy ezt a beszédet vegye enyhítő körülménynek. A legszigorúbb büntetést is szívesebben viselem, mint az ilyen beszédet.” A tárgyalás szünetében Szabó Dezsőt fiatalok vették körül nagyobb tömegben. Az író nem volt hajlandó a tárgyalásról nyilatkozni, ellenben elismerően beszélt Debrecenről, ahol elsőnek emeltek szobrot Tóth Árpádnak, továbbá „érdekes dolgokat mondott Csokonai Vitéz Mihályról.”

A járásbíró fél 12 után hirdetett ítéletet: „Eszerint a kir. járásbíroság Szabó Dezsőt rágalmazás vétségében mondta ki bűnösnek, s ezért öt két heti fogházra, mint fő- és 10 pengőnként egy napi fogházra átváltoztatható 500 pengős pénz-büntetésre, mint mellékbüntetésre ítélte. Kötelezte továbbá, hogy a főmagánvádló jogi képviselője részére 150 pengő ügyvédi és 7 pengő bélyegköltséget fizessen ki. Végül a járásbíroság Szabó Dezsőt egy pengő erkölcsi kártérítésre kötelezte. Az ítélet indoklása szerint a vádlott aljas indokból követte el a bűncselekményt. A tárgyaláson a vádlott meg sem próbált védekezni, egy országgyűlési képviselőt, tehát tulajdonképpen köztisztviselőt rágalmazott meg olyan irodalmi előadás keretében, melybe az ilyen természetű dolog egyáltalán nem tartozik. Súlyosbíró körülménynek vette a bíróság, hogy a vádlott büntetést előéletű, s egy volt jótevőjével elítélendő módon járt el. Enyhítő körülményt a bíróság nem talált, s ezért szabott ki fogházbüntetést. Miután a főmagánvádló kegyelemből szimbolikusan egy pengőben kérte megállapítani az erkölcsi kárt, a járásbíroság ezen túl nem mehetett, noha hajlandó lett volna nagyobb összeget megítélni. Bajcsy-Zsilinszky Endre főmagánvádló is jogi képviselője bejelentette, hogy az ítéletet tudomásul veszik. Szabó Dezső enyhítés végett jelent be fellebbezést, egyben kérte, hogy az ítéletet kétébesítsék ki, s az írásbeli fellebbezést majd azután adhassa be. A járásbíroság a vádlott kéréséhez hozzájárult. Ezután a közönség lassan szétszéledt. Szabó Dezső pedig kísérője társaságában elhagyta a járásbíroság épületét és kiment a pályaudvarra, ahonnan a déli vonattal el is utazott Debrecenből.³³ A bíróság és ügyészség megrágalmazásának ügyét elkülönítették, ez alól minden fórumon, végül a debreceni táblabíróságon is felmentették.³⁴ A Szabó Dezső Füzetek 1935. októberi számában azt ígérte, hogy ha az ellene indított pereknek vége lesz, az egész ügyet minden dokumentumával a magyar lelkiismeret elé tárja. De ezt az ígérétét sem váltotta valóra.

Debreceni társaságok Szabó Dezsőért

1934-ben az Ady Társaság is tervezte az író meghívását, de az valamiért meghiúsult. Arra nincs bizonyíték (de nem lehetetlen), hogy többször felkérték volna vendégszereplésre, de ő visszautasította. Tény, hogy ő maga egyszer sem állt a társaság dobogóján, miként a Csokonai Kör felolvasó asztalánál sem. 1939-ben, hatvanadik születésnapja alkalmából az ország több városában ünnepelték *Az elsodort falu* íróját. A budapesti megemlékezésen a köszöntő küldöttek sorában debreceniek is voltak: a Református Kollégium és az egyetemi ifjúság

megbízottjai.³⁵ Néhány nappal később az Ady Társaság a Református Kollégium dísztermében rendezett ünnepélyt az író 60., *Az elsodort falu* megjelenésének 20. évfordulója alkalmából. A Debreczeni Újság - Hajdúföld belső vezércikkben méltatta az ünnepséget, mint a magyarság, a magyar faj ügyének eseményét, melyet Gulyás Pál nyitott meg.³⁶ Hálás szavakkal emlékezett meg Révész Imre püspök munkásságáról, aki írásaiban a két különböző krisztusi vallás, a katolikus és a református közeledését hirdette. „Ezzel a gondolattal fordult a 60 éves Szabó Dezső felé, aki örökké harcos pályafutását végső fokon mégiscsak ennek a keresztény magyar egységnek szolgálatába állította. Azért gyújtogatott, robbantott, lázadt, hogy megteremtse a magyar szellemi egység épületét” – vélekedett a nagy megosztó személyiségről Gulyás. Ezután Oláh Gábor a *Szabó Dezső, az igaz ember* c. előadásában hangsúlyozta, az ünnepelt mutatott rá, hogy „Szent István birodalma végzetesen idegent imádó a mai napig még az irodalomban is.” Kiemelte a parasztság történelmi és társadalmi szerepe iránti megértését, amely a földosztás követeléséig terjedt. Költői látásmódját igazolja „Néroi fejből az örök magyar arca nevet ránk, a szónoké.” (Oláh Gábor naplóiban néhányszor nagyon kedvezően emlékezik meg Szabó Dezsőről. Különösen sokra becsülte *Az elsodort falu* c. regényét, talán azért is, mert ismerte azt az irodalomtörténészi vélekedést, hogy az ő *Szegény magyarok* c. regénye (1914) sok tekintetben archetípusa volt a híres regénynek). Klimes Péter piarista tanár Szabó regényművészetéről beszélt, vitéz Varga Dezső egyetemi hallgató az ifjúság vallomását olvasta fel, Gerencsér István piarista tanár *Szabó Dezső és a keresztényég* címen tartott előadást. Az ünnepség után a társaság táviratban köszöntötte a hatvanéves író.³⁷ Gulyás másnap írt levelében arról adott hírt Németh Lászlónak, hogy „Az ünnepély nagyon forró volt, Debrecenben még nem is volt talán ilyen tiszta magyár, de nem magyarkodó közönségű, református-katolikus irodalmi előadóest.”³⁸

1942 októberében a Gönczi Tanítóegyesület ünnepelte Szabó Dezsőt. Futó Zoltán igazgató-tanító megnyitó szavai után Kerek György, az egyesület titkára ismertette az író életrajzát, majd egy novelláját olvasta fel. Ezután Juhász Géza tartott előadást. Egyetlen nagy írónk sem tiltakozott annyira „az író” elnevezés ellen, mint ő – hangoztatta. – Amit ő csinált, az az élet kategóriájába tartozik. Ebben hasonlít Móricz Zsigmondhoz, s abban is, hogy érdeklődését a nép és a nép problémái felé fordította. Foglalkozott *Az elsodort falu*val, „majd felelevenítette azokat a napokat, amikor az Arany Bika zsúfolásig telt termében Szabó Dezső olyan népmozdító erővel tartotta meg beszédét, amelyben Kossuth óta nemigen volt rést Debrecennek.” Szabó Dezső víziójában a magyar falu nemcsak a bűnnek és nyomornak, de a jónak és nemesnek is forrása. Jelentősége tehát főleg nem írói, hanem gondolkodói minőségében van: „töle számítódik a XX. század magyarságának öntudatra ébredése. Irodalmi jelentősége padig az, hogy a fiatal írói gárda mind ott kezdte működését az ő asztalánál...”³⁹

Műveinek kritikai recepciója

Szabó Dezső első szépirodalmi alkotása 1917-ben jelent meg, ez Debrecenben nem keltett feltűnést. Az 1919 májusában napvilágot látott *Az elsodort falu* pedig csak évekkel később vált ismertté és fejtette ki hatását a városban, noha egy utalás szerint az első kritika idejekorán foglalkozott vele.⁴⁰ Morvay Zoltán recenzálta a *Tanulmányok és jegyzetek c. könyvét is. Megállapította, hogy „nagy mely jelentések ébrednek fel ezekből az írásokból”, de többnyire belevesznek az empiriába. Emlékeztetett az író politikai páffordulásaira, és hibáztatta kicsinyességét, gyűlölködő hajlamát. „Pedig Szabó Dezsőben megvan az a művész(i) tartalom, melynek a csak művészi forma volna a leghozzáillőbb, legmélyebb hangú kifeje-*

zése.”⁴¹ *Az Egyenes úton c. határozottabb elutasításban részesült. „Ebbe a könyvbe a Nyugatban megjelent tanulmányait gyűjtötte össze Szabó Dezső. Akkor és ott még csakugyan egyenes úton haladt a szerző, de azóta botlón leferdült kis irodalmi vicinális pályákra... A Nyugatban még mert, bátor szembenézései voltak a szomorú igazságokkal, de ebben a könyvben már vissza-visszavesz forradalmiságából, el-elcsempész merész dacaiból, - nem az öröknek – hanem a mának magyaráz.” Az író mentségére hozza fel, hogy Adyt Petőfinél is nagyobb, Tisza Istvánnál sem kisebb nemzeti nagyságnak értékelte. Vitatja a recensens Szabónak az individualitást ostromozó felfogását, amelynek éppen ő maga az élő cáfolata. Minden kezdeményezés az egyénben, és énbén indul meg, a tömeg csak másodlagos, sőt harmadlagos tényező a történelemben. Szabó Dezső a könyv jegyzeteiben - vélekedik Morvay - nagyon is le száll a tömeghez, és ajkára veszi annak üres szölamait.”⁴² A literátus nyomdász rövidesen a Csodálatos életről is véleményt mondott. Szerinte ez naiv regény, alacsony színvonalú, pamfletszerű mese. „Az egyszerű széke ly parasztban nem tudta kijellemezni önmagát a szerző, nem tudta ráélni ő maga életét, végtelen sokarcú idegjátékát, ezért a szegény pórt váratlan dísiklással művelté, előkelővé tette meg.” Rovására írja a regénynek „Erdélynek könnyű hatásra számító túlságos emlegetését”, egyes élő írók kulcs-regénybe illő szerepeltetését. Summázata: A regény „sekélyes, kevesebb, kicsinyebb, leáldozóbb, mint Szabó Dezső eddigi írásai.”⁴³ Morvay nem sokkal később - kérkedve Szabó Dezső iránti éleklődésével – több konkrét példával bizonyította az író kétlényegűségét, kettős életű valóját, „amely régibb, mint piacra vitt átváltozó-művész szereplése.” A cikkíró azonban hajlandó lenne elnézni kilengéseit, mert meggyőződése, hogy mégis író, „íróbb ő, mint ember”, aki meg fog tisztulni a megalkuvásoktól. „Nem, mi nem vagyunk elfogultak, bár értékelni Szabó Dezső íráságát annyira ő maga, mint mi, és lenne minden politikán túlnöve csak író: az irodalom nyerne vele, mi örülnénk rajta.”⁴⁴ Kardos Pál, a fiatal debreceni tanár és kritikus Szabó Lőrinc újdonsült folyóiratában vetette mérlegre *Tenger és temető* c. novelláskötetét, és már az írás második mondatában kikristályosította véleményét. „E könyv témái nem igazi novella-témák, vagy legalább híjjával vannak a novellisztikus alakításnak, konstrukciójuk ott végződik, ahol az író szónoki pátosza elfogy, meséjük hol bölcselkedésbe, hol lirizálásba folyik, és hőseik nem igazi emberek, noha szokások, koprotart alakjai a realiztikus novellaírásnak.” Hiányolja a keresetlen elbeszélő hangot is. „Szabó Dezső, a szenzációs regények hatalmas, stiláris erejű szerzője, egyszerűen nem tud elbeszélni.” Ám hiába ábrándít ki minden könyve az íróhoz fűzött reményekből, „mindegyik új ígérettel tartja nyitva a várakozás kapuit.” Nem fogadja el az író trükkjét, amellyel védeni próbálja fogyatéosságait, hogy tudniillik ő nem irodalmat ír, hanem életet. Szabó Dezső mértéktelen tehetség inkább lírai, csak pillanatokig bírja a magasságot, erejét saját féktelensége bénítja meg. Új kötetében azonban – véli Kardos – egy árnyalatnyi lehanggadás tapasztalható. S ami feltétlen értékgyarapo-*

dás: az önimádat mellett e novellákban nem alkalmoszerű emberi részvét támad, részvét a nyomorultak iránt, ami ráadásul nem külön magyar nyomorúságként fogja fel az emberi elesettséget, s okát nem akarja zsidóban, tótban, svábben megjelölni. Az író magát a teremtetést teszi felelőssé az elviselhetetlen létezésért. Ez szeszélyes filozófiai utakra vezet. Ezeknek az örvénylő érzéseknek adekvát kifejezése sokat magasztalt stílusa. Recenzióját az-zal zárja, hogy az író egyik-másik novellájában súlyos ízlésteleenséget követ el.⁴⁵ Ugyanabban az évben Segítség! c. háromkötetes regényéről a Herczeg Ferenc nemzedékéhez tartozó Gulyás István tanár (Pál édesapja) mondott véleményt. Szerinte a korábban megjelent kritikák felületesek, mert nem megfelelő távlatból közeledtek a regényhez, a részletek eltakarták előlük az egészet. A regényt nem szabad az iskolás esztétika kaptafájára húzni, ugyanis Boór Bálint nem egyén, hanem szimbólum, az „idegenek közé ékel, azokkal egyéni létéért örökös küzdelmet folytató magyarság szimbóluma.” Boór Bálint fajmentő harcot vív, mert látja a magyarság tehetetlenségét, az akarás hiányát, a felsőbb társadalmi rétegek erkölcsi romlottságát. Az író „Úgy látja, hogy most a nagy világégés után, a magyarság elpusztulásának lehetősége időszerűbb, mint volt bármikor.” A legnagyobb veszélyt nem annyira a körülötte állig felfegyverezett ellenségei, hanem a bizalmába férkőzött idegen származású polgártársai jelentik, akik a magyarság legszentebb berkeiben garázdálkodnak. Ezek ellen kiált segítségért az író. Ezért „Egy hatalmas prédikáció ez a regény, melynek textusa ugyanaz, mint minden nagy magyar költőé volt: a nemzet csak a maga erejéből élhet meg.” A recensens, akit 1920-ban kénszernyugdíjaztak a Református Főgimnáziumból a Tanácsköztársaság alatt tanúsított magatartásáért, képzett esztéta volt, jól tudta, hogy „sovány a mese, melynek hézagait Szabó Dezső a maga szertelenségeivel tölti ki. Éppen ezen szertelenségeknél fogva alakjai karikatúrák, az élmények bizarrok, a hang borotvaéles, előadása hatalmasan hömpölygő áradat.” Ennek ellenére azonosul az írói koncepcióval, mely szerint a Boór Bálintok pogány őserije az egyetlen biztosíték arra, hogy magyarokként megálljuk a helyünket. „Magasra csapó lángnyelvként lobog ez a felemelő tanulság Szabó Dezső regényének minden lapjáról, s ezért könyvét, mint a magyar élni akarás hatalmas megnyilatkozását dicsekedéssel sorozzuk nemzeti irodalmunk legkiválóbb alkotásai közé.”⁴⁶

A Szabó Dezső-kultusz Debrecenben

Miután Morvay eltávozott Debrecenből, rövid időre megakadt a Szabó Dezső-recepció. Csak 1923-ban kezdtek ismét érdeklődni iránta, amikor megjelentette *Auróra* című folyóiratának első számát, s annak vezércikke tele volt ellentmondással, jobbra-balra csapkodással. „...Szabó Dezsőnek lángoló zsidógyűlöletével versenyt ég a kurzus elleni szenvedélyes haraga, mondhatnánk dühöngő bosszúja. Nincs a keresztény Magyarországnak olyan nevesebb embere, nincs a keresztény kurzusnak olyan vezető férfija, akít

be nem sározna, meg ne marna, le nem piszkolna, fel nem öklelne. Megkapja a maga részét Friedrich István, Pekár Gyula, Ernst Szándor, de nem maradnak megkímélve a kurzus női tábornokai, a Bobula Birik, és a Kreitmüller Tormay Cecilek sem.”⁴⁷1925 körül azonban kultusza támadt Debrecenben is, amely a két világháború között mindvégig kitartott, amint arra Gombos Gyula is kitér monográfiájában. „Szabó Dezső debreceni vonatkozásait még senki sem dolgozta föl olyan részletesen, mint Kovács Endre a felvidékit. De annyit tudunk, hogy hatása a harmincas évek elejétől kezdve itt is jelentős. Tudjuk például, hogy a debreceni Református Kollégium diákjai közt igen élénk Szabó Dezső kultusz virult. S az egyetemi ifjúság körében Ady és Móricz mellett ő volt a legtöbbet olvasott és vitatott magyar író. (...) S a Debreceni Diéták épp oly nehezen képzelhetők el az ő szellemi indítása nélkül, mint a Felvidéken a Sarló-mozgalom.

S mint Balogh Edgárék a Felvidéken, itt Losonczyék kötöttek ki később a kommunista pártban.”⁴⁸ Sőt - amint erre tanulmányunk rá fog mutatni - még 1945-ben is ápolta emlékét az Ady Társaság. Értetlenül állunk tehát a *Szabó Dezső-Emlékkönyv* ama kitétele előtt, miszerint Debrecenben bátorság kellett hozzá, ha valaki vele akart foglalkozni, azonosulva világszemléletével.⁴⁹ Más kérdés, hogy nem minden fórum és személy került szuggesztíója alá, de rendkívüliségét minden hozzáértő elismerte. Például Kardos László, aki a zsidógimnázium irodalmi tanfolyamán kijelentette: „Még nem tudjuk, hogy ki ez a Szabó Dezső; gigantikus csirkefogó vagy a szent tűzzel eltelt apostol.” Addig megjelent három regényéről megállapítja, hogy azok tendenciózus művek, alakjai betegesen pózos emberek. Az író faj- és zsenikultusza Ady-örökség, önimádatánál csak fajimádata nagyobb. „Legnagyobb hatóeszköze eleven stílusa és gazdag drámai nyelvezete. Ady óta a legnagyobb nyelvújítónk.” Óriási hatását azonban az isteni adomány, zsenialitása magyarázza, „alakja, mint regényeinek hősei is, túlnő az irodalmon.”⁵⁰ Különösen az egyetemi hallgatók körében vált népszerűvé, a Bethlen Gábor Körnek egyik programadója volt. Jellemző fogalmazás: „A tradicionális magyar protestantizmus igaz történelmi elrendeléséhez híven a kör az Ady-Móricz-Szabó Dezső-Féja Géza-Ajtay Miklós-Németh László új magyar ideológiájában továbbra is kitart.”⁵¹ Emelttük, hogy 1934-es látogatása alkalmával diákok százaí fogadták az állomáson, a házigazda is a diákszövetség volt. Igaz, a város bizonyos szellemi tényezőinek részéről megfigyelhető egy távolságtartó gesztus, ez azonban elsősorban nem az írónak és ideológusnak, hanem a botrányhősnek szólt. Személye Debrecenben húsz éven át mindenkor a közfigyelem homlokterében állott, a vele kapcsolatos híreket és álhíreket a debreceni sajtó előszeretettel szellőztette. Több közlemény témája volt például kívánciorlása Romániába és áttérése a román nyelvre. Még hűgával is foglalkozott a helyi sajtó, Egyekről (Hajdú vármegyei község) küldött segélykérő levelét is közölte. Az Ady Társaság és más egyesületek 1934-es botrányos fellépése után vagy nem merték szerepeltetni, vagy az író olyan fellépti díjat kért, amelyet nem tudtak előteremteni - jöllehet ideológiája több ponton érintkezett az Ady Társágéval, különösen a társaságban lezajlott úgynevezett „keresztény nemzeti puccs”, azaz 1938 után. Szabó Dezső szerves integrálása, illetve vezérpozícióba állítása a debreceni szellemi életben elsősorban Juhász Géza nevéhez fűződik. 48 oldalas önálló füzetében két oldalon, (Móricz Zsigmonddal egyenlő terjedelemben) tárgyalja. Szerinte a kor legtagább szemhatáru szintézisé Szabó Dezső alkotta meg. Erős érzelmi élet, nagy átfogó képességű értelem, mohó tettvágy jellemzi. „Újraéleszti költészetünkben Jókai eposzi arányait és ezerhangú nyelvművészetét” – véli Juhász és a szenvedély tetőfókat hajszozó ösztöne miatt Victor Hugóhoz hasonlítja. Művészte több ponton érintkezik az

expresszionista-aktivista, sőt a futurista törekvésekkel. Természetes megnyilvánulás-módja a mese, de az anyagiség béklyói nélkül. Sovinizmusát az fűti, hogy a magyarságnál méltatlanabbul nyomor-gatott fajt nem talál. Juhász szerint a későn magára talált író kortársainál jóval közelebb jutott a magyar probléma megoldásához. A jövő útját a parasztságon alapuló demokratikus államban látja. Juhász Géza, aki magát egy önéletrajzában úgy jellemezte, hogy mint szellemi ember Szabó Dezső köpönyege alól bújt ki, csak pozitívumokat észlel az életműben, retrográd elemeket nem.⁵² Nagyrészt ez a szöveg jelent meg a Hankiss Jánossal közösen írt francia nyelvű magyar irodalomtörténetben is, melynek XIII. fejezetét egyedül neki szentelték.⁵³ Irodalomtörténeti vázlatában, mely a Szerb Antalé mögött a második díjat nyerte az Erdélyi Szépmíves Céh pályázatán, így ír róla: „Regényei a Sárarány őseréjét keresztezik a Gólyakalifa magas kultúrájával. Döntő alkotása, az Elsodort falu a kollektív sűrítés magyar főműve. Egyéni hősei nincsenek. Faluja gyűjtőlencse. Jelkép. [...] Szabó Dezső tanulmányai már a háború alatt fölvázolják az új társadalmi rendet: de intézménnyé változtatni népi tömegeink felemelését sem ő nem tudja, sem más. [...] Tudatosítja a faji veszélyt. Ragyogó mítoszt teremt a magyar őserőből, egy nagy romantikus író plakátszerű szemléletességével. [...] Míg a zsidót ostromozza, nyílt útja van. Amint sort kerít a sváb bürokráciára, félretolják, s rásütik, hogy összeférhetetlen. [...] Az ő vulkánkohójában kovácsolódik korunk legtöbb szellemi villáma.”⁵⁴ Később érzé-

kelte esztétikai fogyatékosságait. „Szabó Dezső jelentősége nem regényeiben van, hanem hatalmas, szemfőlnyító tanulmányaiban. Nem mint emberteremtő, nem mint költő, szépiró a legnagyobb, hanem mint gondolkozó. Hogy ma mindenki tudja: a falu nemcsak földéhes farkasok egymást marcangoló hada, hanem mérhetetlen lelki javak őre is: ezt Szabó Dezső regényei és fejtegetései tették tudatossá a magyar közösségben. [...] Móriczot az Alföld nevelte föl, józanabb, derűsebb; Szabó Dezsőt Erdély, ő a lázasabb, ostromozóbb, keserűbb. El sem lehet képzelni, mi volna itt, ha ők nem jönnek, s lélekkrázó írásaikkal még idejekorán föl nem ébresztik az édesen horkoló közvéleményt.”⁵⁵ Nem sokkal később ismét párhuzamot vont Móricz (és Ady) illetve Szabó Dezső között: „Ady és Móricz egyaránt a kilátástalan vergődés poklának látta még a falut, a nagybirtok fojtogatottját. De jött aztán a cselekvés pillanata: a szocialisták gyöngének, tájékozatlannak bizonyultak. Amit kivívtak a városban, elvesztették künn a falun. Ekkor állott ki Szabó Dezső. Tulajdonképp ő eszméltet rá elsőnek, mekkora tévedés, hogy a paraszt éretlen, műveletlen. Az ő székely falva dolgozik, mesél, dalol, népe csupa erő, bölcsesség jóság és szépség. Híven őrzi ősi kincseit, zenéket, költészetünket, nemességünket, keleti ravaszágunkat – belőle származik, ráépül az egész életünk. (...) Szabó Dezső óta a népi irány megint: irodalmunk fő árama. Sajnos, még mindig csak az irodalmunk – sőt ott sem mindenki számára.”⁵⁶Tóth Béla tanulmánysorozatának Szabó Dezsőről írott darabjában az írórt mélymagyarnak nevezi, még nem sejtván, hogy a szóhasználat és a „meghatározásokba bilincselte ember” eme modellje ellen később Szabó Dezső pamflettel tiltakozik. *(A mélymagyarhoz,* 1942) Amúgy,

mint Ady méltó társát idézi, „aki az új idők nagy fuvallatait már a háború előtt megérzi, s az új eszméket hirdeti: faj, közösség, dogma...(…) a fajt nem materiális alapon értelmezi, a közösséget nem elszédített és béklyózott tömegnek akarja látni, s a dogmát nem életmerevítőnek. A fajt a közösség természet adta alapjának tekinti, a közösségben élelt az élet szükséges és legmagasabb rendű formájának.” E lelkületből születtek tanulmányai, regényei, melyek a falu felé fordították a magyarság arcát. Tóth Béla sokakkal ellentétben főleg a műforma szempontjából tartja jelentőseknek elbeszéléseit, melyekben „a magyar elbeszélés határát tagítja az író addig a transzcendens pontig, ahol a magyar mese sarjad, s ahonnan majd Tamási Áron virul ki teljes pompájában”. Szerinte a Ludas Mátyás-füzetekben a magyar élet minden megnyilvánulása megjelenik, „s mindegyikre a legigazabb magyar megoldás fele”. Az egymásnak ellentmondó állítások sűrűjéből egy jóslattal búcsúzik: „...nagy példa marad a magyar szellem történetében; gondolatai, eszméi, hatásuk pedig soha el nem múló ajándék.”⁵⁷

Szabó Dezső szelleme lebegett a *Tízszántúl* c. református hetilap egésze felett is, amelynek Németh László, Kodolányi János, Veres Péter társaságában Juhász Géza is főmunkatársa volt. Bár az egyik szerző, Csordás Nagy Dezső vitába szállt a mesterrel, de a legnagyobb tisztelet hangját üttötte meg. Hangoztatja, egyetért vele abban, hogy *A mélymagyarhoz* c. röpiratában kigúnyolja a szájaskodó magyarokat, de ő továbbra is mélymagyarnak vallja magát. Szerinte ugyanis Szabó Dezső mást ért mélymagyaron, mint az új nemzedék tagjai. „Ő frázisként kezeli ezt a fogalmat, alája sorakoztatja az utóbbi évtizedek valamennyi jobboldali garázdaságát, valamennyi dologtalan szájhősét, holott mi ezt inkább nevezzük felszínmagyarságnak.” Veres Péterben, Németh Lászlóban, Kodolányiban, Móriczban, Sinkában látja kikristályosodni a mély magyar típust, a magyar jeleget! Cikke további részében Szabó Dezső kérdésére – ’jelent ez a magyarkodás valamit a magyarságnak?’ - azt bizonygatja, hogy jelent. Ady és Szabó Dezső lelket és öntudatot adtak a magyarságnak, s bár ez nem váltható azonnal pénzre és kenyérre, de ezek előfeltételei „a remélhető jobb- és nagyobb kenyérű jövőnek.”⁵⁸

Juhász Géza *Népi írók* c. esszégyűjteményében Adyt, Móriczot és Szabó Dezsőt nevezi meg a mozgalom forrásának és erjesztőjének. „A magyar kommungettó-fejvédelme riasztja végleg öntudatra. Kun Béla hónapjaiban úgy harsan föl az Elsodort falu, mint egy kifakadt jajkiáltás. [...] Még megmenthető a fajtánk, ha visszafordul az értelmisége a faluhoz. [...] Szabó Dezső az egyetlen nagy írónk, akit a bolsevizmus után megkörnyékezett a hatalom. De nem tartós a szövetség. Rögtön fölismeri és szét is harsogja, hogy új néven a régi világ folyik tovább: kismimmizik a milliókat a nagybirtokért, a nagytőkéért, a főpapságért és a Habsburg-örökségképp ránk szakadt idegen bürokráciáért. Mikor nem lehet elnémitani, félretolják és ráfogják, hogy izgága, összeférhetetlen, szertelen.”⁵⁹ Egy kis cikkében érzékelteti, hogy a parasztmítosz aránytalanságokat szül a társadalom-

szemléletben: „Szabó Dezső tanítása regényeken, novellákon, tanulmányokon, cikkeken és forró sikerű előadásokon át beáradt az egész magyar életbe. Sajnos, túl hamar elérte a jelszavak sorsa... [...] a faluhoz mérten el is homályosult az ifjúság tudatában az ipari munkásság jelentősége. De ez nem az író hibája. Olvassátok fő tanulmánygyűjteményét, az Egész látóhatárt...”⁶⁰

Három önálló tanulmány

1935-ben egy terjedelmes önálló irodalmi dolgozat látott napvilágot Debrecenben, *Szabó Dezső mellett vagy ellen?* címmel.⁶¹ A szerző csaknem százoldalas füzetében, mely rövid fejezetekből építkezik, azt ígéri, bemutatja Szabó Dezső társadalmi és politikai nézeteit tárgyilagosan. „E könyvnek tehát eleve elrendeltetése szinte csak az ismertetés, az egész kérdés lehető pontos keresztmetszete; azért így ebben a formában és céllal nem lehet eszményképem a filológiai teljesség.” A tanulmány legfőbb gondolatmenete, hogy a szépirodalom csak eszköz az író eszméinek a terjesztésére, vagyis másodrendű fontosságú életművében. Bő idézetekkel ismerteti az ellene emelt vádakát. Ezek lényege, hogy bűnös szenvedéllyel támad mindent, gúnyolva a nemzeti ideológiát. A magyar nép ezeréves történetét Szabó Dezső úgy értékeli, hogy az a nép „babilóniai fogsága” volt, idegen volt számára az állam és a vallás egyaránt. Faji öntudata csak a köznemességnek volt. A kiegyezés rászabadította az országra a pénzéhes zsidóságot és a hataloméhes germánságot, meggyőződése, a nagyobb veszélyt a germánok jelenti a magyarság számára. A magyar nyomorúság oka a múltban a Habsburg-ház. Az arisztokrácia vitte bele az országot a háborús örületbe, „annak ellenére, hogy előre látták a veszélyt.” Szabó Dezső Tisza Istvánt tekinti a történelmi Magyarország elvesztegetőjének, akinek „akár önmaga eljátszásával” is meg kellett volna akadályoznia a magyarság tragédiáját. Károlyiban pedig a kiszorított kegy gyűlölete égett. A papságról is volt szava. „A hit ápolója a pap, ha nem akarjuk, hogy a vallás elvesztése tisztító erejét, kényszerítsük vissza a papságot eredeti szerepéhez. A pap bármilyen beavatkozása közelelti térre ’a legveszélyesebb destrukció a közösségre, de a vallásra is’.” A katolikus vallást idegen hegemonia szövetségésének tartja, de a kálvinizmus sem pozitív hitegység, mert öncélú ellenzékieskedésre hajlamos. Az egyház és az állam viszonyának revideálását sürgette. A hadseregről szólva a nevelést hangoztatta, de elítélte a kor sportörületét. A középosztályt egyszer szánja, máskor dühödten támadja, mert elvtelen és korlátolt. A munkásságot az ország legértékesebb elemei közé sorolja. Hogy nemzeti érzése nem elég mély, azt a politikának tulajdonítja. Egy tiszta képlet van számára: a parasztság. Ezért megújhodasunk alapja a magyar falu. Az író szerint az irredentizmust belpolitikai reformoknak kell megelőzniük, ezek fontosabbak, mint Magyarország integritásának visszaállítása. Az idegeneket asszimilálni kell, de nem erőszakosan. A demokratikus állam alapgondolata a munkára alapított egyenlőség. Hét pontos reformtervezetben szerepel a földosztás is!

Félvér irodalomnak nevezi Varga Szabó Dezső szépprózáját. Stílusa a tobzódás, jellemzője – többek között – az igésítés. Önmaga kitarulkozása és a közéleti harc a témája, de üldözi az önelemzést. Varga ezután sorra veszi regényeit, nagyobb novelláit, s megállapítja, hogy mindegyik csak ideológiájának kürtje, átlátszó szimbolizmussal. Beszél a Szabó Dezső-füzetekről, amelyek „egy koloszszális méretű, lassú halál előtti didergés”-nek hatnak. „Így jut el Debrecenig, hogy ott az utóbbi évek legnagyobb vigasztalását és legkiötlőbb megveretését találja.” Idéz az 5. számú füzetből, mely friss debreceni élményeit is rögzíti. (86) *A Miért ítélik meg tévesen Szabó Dezsőt* c. fejezetben a kérdésre azt a választ adja, mert „elsősorban írásművészeti szempontból értékelik”. Pedig „minden, ami regényeiben, elbeszéléseiben szépirodalmi szempontból elítélendő, ocsmány, az mind szándékosan alkalmazott fegyver ideológiájának a támogatására.” (89) Az esztétikailag elítélendő vonások között említi a durva, erőszakos motívumokat, a féktelen erotikát, a gúnyt. Hibáztatja szépirodalmi alkotásainak kulcsregény jellegét, mint az aktualitások hajhászását, amelyek ugyancsak politikai koncepcióját szolgálják. A szellemi életet és írótársait is a saját ideológiájának szemüvegén keresztül vizsgálja, s a szerint ítél, sokszor dühödten. Mert másoktól is azt várná, hogy megváltói szerepkört töltsenek be, vezessék új életlehetőségek felé „az ezer éhség tragikus fáját.” A dolgozat utolsó fejezetének már a címe *(Hibái és tragédiája)* axiológiai szempontot sejtet. Bőven idéz az író messianisztikus, önimádó megnyilatkozásaiból. Ám dicsérendőnek tartja, hogy a magyarság életérdekeiért való küldetésre vállalkozott. Csakhogy „Túlzásaival megingatja a benne bízók hitét, üldözési mániájában olyan mértékkel használja a csufondárokodást, az undorítót olyan féktelenül hajhássza, hogy a megváltói eszmét lealacsonyította, neveltségessé tette. Erejét, harci kedvét apró személyeskedésekre pazarolta el, szelmalomharcot folytatott: megváltónak indult, és Don Quijote lett belőle.” A megváltói célnak feláldozta művészetét. De nem tudta megértetni magát a néppel, a nemzettel, az emberi száனால் is elkerülte, egyedül barangolta élete útját. „Ez Szabó Dezső hármas: megváltói, művészi és emberi tragédiája” – összegez Varga. Ígéretét ugyan nem váltotta be, mert lépten-nyomon értékel, minősít, de következtetéseit nagyrészt maradandóaknak bizonyultak. Még azt tehetjük hozzá a kétségtelenül zseniális Szabó Dezső hármas tragédiájához, hogy megváltói célszrendszere eleve tartalmazott egy sor konfúzus, ellentmondásos, irracionális elgondolást, a menetközben emberileg eljátszott szerep már csak betetőzte a szükségszerű bukást.

Egy fiatal, a kor stílromantikájától és faji gőzétől kissé megmámorosodott irodalmár, Asztalos Dezső önálló füzetben próbálta bizonyítani Szabó Dezső magyarságának tragikus vonásait.⁶² A metaforákkal (gyakran képzavarokkal) operáló szerző szerint az íróт kiközösítette a társadalom. „Mi az oka Szabó Dezső tragikus hullásának? – kérdezi. Egy mondatos válasza: „robosztus erejű magyarság.” Amint a szövegből kihüvelyezhető,

Lábjegyzet

^[1] Érdekességekben bővelkedő tárgyalás után a debreceni járásbíróság kétheti fogházra és 500 pengő pénzbüntetésre ítélte Szabó Dezsőt. Db. 1934. dec.14. 3.

^[2] Szabó Dezsőt a debreceni tábla is felmentette a bíróság és ügyészség megrágalmazásának vádjá alól. Db. 1937. április 9. 4.

^[3] A hatvanéves Szabó Dezső megható ünneplése, Db. 1939. május 27. 6.

^[4] A Szabó Dezső ünnepély elé. 1939. június 3. 7

^[5] A magyarság sorsdöntő problémái a debreceni Szabó Dezső ünnepélyen. Db. 1939. június 4. 2.

^[6] Gulyás Klára- G. Merva Mária: Egy barátság levelekben. Gulyás Pál és Németh László levelezése. Bp. 1990. 196. Itt jegyezzük meg, hogy Gulyás egy-két korábbi rövid levélbeli megjegyzéséből kritikusabb szemlélet árad, a „Mester” szót például idézőjelbe teszi.

^[7] Juhász Géza előadása Szabó Dezsőről. Debrecen, 1942. október 14. 5.

^[8] Morvay Zoltán: Irodalom, politika, Szabó Dezső. DFÚ, 1921. márc. 21. 5. Az írást, sajnos, többszöri nekifutásra sem találtam meg. B. E.

^[9] Tanulmányok és jegyzetek. DFÚ, 1920. dec. 19. 3.

^[10] Szabó Dezső: Egyenes úton. DFÚ, 1921. jan. 16. 6–7.

^[11] Szabó Dezső: Csodálatos élet. DFÚ, 1921. jan. 30. 5.

^[12] Irodalom, politika, Szabó Dezső. DFÚ, 1921. márc. 27. 5.

^[13] Tardos Pál: Tenger és temető. Pandora, 1927/1. (febr. 25.) 56–58. Hogy a név elírás vagy szándékos rejtőzködés, nem tudjuk. A Kardos Pál-bibliográfia számon tartja.

^[14] Segítség. Alkotás, 1927/1. 23-25.

^[15] K. A. = Kardos Albert: Ki Magyarországot legnépszerűbb ember? DFÚ, 1923. febr. 4. 2.

^[16] Gombos Gyula: Szabó Dezső. Bp. 1989. Negyedik kiadás. 303.

^[17] Szabó Dezső-Emlékkönyv. Szerk. Szőcs Zoltán. Bp. 1993. 213.

^[18] Szabó Dezső, a magyar tömörített lelkiismeret. Tiszántúli Hírlap, 1926. nov. 12. 6.

^[19] Elnökválasztás a Bethlen Gábor Körben. DFÚ, 1934. okt. 24. 2.

^[20] Bevezetés az új magyar irodalomba 1900-1928. Bp.-Debrecen, 1928. 30–32.

^[21] Desire Szabó ou le chevalier errant de L'Orient. In.: Panorama de la littérature hongroise contemporaine. Paris, 1930. Kra. 251-265.

^[22] A magyar szellem vándorútja. 1938; ill. 1942. A két szöveg között egy-két szó eltérés található. Az utóbbiból idéztem 110–111.

^[23] A falu két arca. Móricz Zsigmond és Szabó Dezső. Tiszántúl, 1941. szeptember 7. 5.

^[24] Juhász Géza: Nép és író. Tiszántúl, 1942. június 28. 7.

^[25] Szabó Dezső. Új Élet (Kassa), 1940/5. [87.] sz. 165-167.

^[26] Szabó Dezső és a mélymagyarság, Tiszántúl, 1942. május 20. 4.

^[27] Népi írók, Bp. 1943. 12-13.

^[28] Szabó Dezső. Ifjú Erdély. 1943/ 10. 152.

^[29] A szerző Dr. Varga Károly. Db. Dr. Bertók Lajos kiadása. A tanulmány két részlete megjelent a Debreceni Szemlében is. Itt jegyzem meg, hogy Varga tanársegéd irodalmi működésének más nyoma nincs. Később állítólag Komlóssy Varga néven publikált.

Szabó Dezső, 1911.

ez azt jelentené, hogy orvosként akarja talpra állítani a beteget, előbb azonban megvizsgálja és lehangoló diagnózt ad. A pillanatnyi tagadások mögött a termékeny jövő kétségbeesett vágya él. Diagnóza: a magyar faj kiszorult az életből, amiért főleg a millennialm nemzedéke a hibás, mert idealista és optimista volt, a harmincmillió magyar illúziójának bűvkörében élt, miközben lába alól fogyott a talaj. Az egyre bonyolódó fogalmazás szerint azonban az író gyógyító munkája eredménytelennek bizonyult, mert „romantikus és realista egyszerre. […] az élet tényeit a legaprólékosabb vonásaiban is a realista mély világágerzésével veszi tudomásul, de a romantikus író lelki állásfoglalásával”. Vagyis osztozik a faj hibájában. „Szenvedélye éles logikájának nem eszköze és hajtóereje többé, hanem célja. Biztos értékítélete megingott, saját illúziói kergeti.

A Szabó Dezső-irodalom alig vett tudomást Láng István dolgozatáról.⁶³ A szerző lényegre tapintó megállapításai: szubjektivizmus, individualizmus, fanatizmus, halálfélelem munkát az író eszméletében. „Szabó Dezső a világ színézisének tekinti lelkét… […] Önmagát úgy tekinti, mint a magyar lelkeség képének kifejezőjét, a faj jellegzetességeinek összegzőjét.” Regényművészetének fogyatékosága: „… csak azt látja meg az emberekben, ami őbenne is megvan, ezért lehetetlen számára a főalakok változottsága: mindenik főhőse azonos lelki felépítésű, mindenkiben önmagát fejezi ki”. De nem osztja Karácsony Sándor véleményét, miszerint alakjai papirosfigurák lennének: csak egyszólamúak. De bizonyos lírai elemek, mint a tudatalatti alig érzékelhető hangulatok, a gondolatok zeneisége, vagy épp a szubjektivitas, teszik művészivé prózáját. „Ezek után felvetődik a kérdés, hogy a lírai síkban élő Szabó Dezső miért az epikában fejezte ki magát? Erre a kérdésre a feleletet Szabó Dezső l’art pour l’art-ellenes magatartása és az a körülmény adja meg, hogy az író önmagától, az önmagába mélyedéstől menekülve, külső tettekben igyekszik aktivitásának kifejeződést adni.”

Utóélete Debrecenben.
Az Alföld Szabó Dezső-vitája

Szabó Dezső, 1911.

A „Debreczen” c. kisgazda irányú lap 1945 februárjában adott hírt az író haláláról, méghozzá Dömjén Miklós verével.⁶⁴ Az Ady Társaság működésének utolsó szakaszát még 1944 decemberében József Attilára való emlékezéssel kezdte, majd 1945-ben Ady Endre, Gulyás Pál és Szabó Dezső emlékének áldozott. Ez utóbbira december 8-án került sor, illetve amennyire ki lehet a szűkszávú tudósításokból hámozni, 9-én megismélték az irodalmi Kamaraszínházzal közös rendezvényt, amelyről mindhárom napilap hírt adott előzetes és beszámoló formájában egyaránt. Érdekes, hogy a legbővebben a szociáldemokrata Tiszántúli Népszava foglakozott vele. „Az Ady Társaság és az irodalmi kamaraszínház együttesen emlékeznek meg (az) egy éve elhunyt nagy írónkról, Szabó Dezsőről. Az eltelt egy esztendő alatt nagyon sok vitára adott alkalmat Szabó Dezső kétségtelenül rendkívül nagyhatású írói és kultúrpolitikai munkásságának helyes értékelése, a magyarság jelene és jövője szempontjából. Jobb és baloldaltól hangzottak el vélemények, különböző szempontok alapján próbáltak ítéletet mondani a kérdésben, és a vita még mindig nem zárult le, csak látókörünk tárgult az idő múlásával. A szombat-vasárnap esti

alkalom bizonyára nagyon sokban fog hozzájárulni a kérdés tisztázásához.” Jelezte a szöveg, hogy Juhász Géza és Kardos Pál fog tanulmányt felolvasni, és színeszek szcenírozott eladásmód keretében jeleneteket mutatnak be Az elsodort faluból.⁶⁵ A beszámoló megerősítette, hogy két előadás hangzott el. „Juhász Géza elnöki megnyitójában rövid áttekintést adott Szabó Dezső pályájának szellemi fordulatairól. Úgy látta, hogy Szabó Dezső halála után nem lesz olyan nagy, mint életében volt. Hogy ez a megállapítás mennyire helytálló, azt majd az idő kideríti. Nagyon igaz azonban Kardos Pál, a másik előadó véleménye, hogy egészen más síkon lesz jelentős Szabó Dezső, a halott író, mint volt az élő: Szabó Dezső a 25 éves reakció magyarságának láza volt. A 25 évvel együtt megszűnt ez a lát is, a magyarság újra életképes. Szabó Dezső pedig örökké fog élni az irodalombarátok számára, a könyvtárakban.” A beszámoló méltatta a szereplőket (Hadadi Nagy Ilona, Bálint Gábor, Horváth Jenő, Túróczi Gyula, Lendvai Ferenc).⁶⁶ A kommunista lap rövidre fogta a referátát: „Az Ady Társaság Szabó Dezső megemlékezését Juhász Géza friss, az avult formákat szerencsésen mellőző szavai vezették be. Kardos Pálnak Szabó Dezsőről szóló előadása újszerű, s tiszteletre méltóan tárgyalagos volt. Az író tévedéseit, érényeit, hibáit, zűrzavart s emberi gyengeségét elnézést nem ismerő, pontosan metsző mondatokban tárta fel: nemcsak tanulmány, de ítélet is volt.”⁶⁷ Feltűnő, hogy a Független Kisgazdapárt lapja előzetest hozott, de beszámolót nem! Hogy ez politikai óvatosságból történt-e, az csak alig bizonyítható feltételezés lenne.

Legközelebb 1947-ben került elő az író neve és munkássága. A parasztpárti Szabad Szó részleteket közölt Úr György naplójából.⁶⁸ Haraszti Sándor, a *Szabadság* c. kommunista lap főszerkesztője tartott előadást a „harmadik út” elméletéről, amelynek szerint Szabó Dezső a megalapozója. Haraszti „rámutatott arra, hogy Szabó Dezső ideológiájában szemben álltak egymással a haladó és reakciós gondolatok. Ez az ellentét okozta később Szabó Dezső tragédiáját. Szabó Dezső németellenessége, antiklerikalizmusa és antikapitalizmusa teljes egészében progresszív, azonban a faji mítoszba vetett hite reakciós. A történelmi véletlen tréfája és tragédiája, hogy követőinek radikális szárnya éppen az ellenforradalom ideológiáját, a faji mítoszt tette magáévá. Szabó Dezső progresszív nézetei a faji eszme bilincseiben vergődnek, és ezért hatásában nem is voltak termékenyek. Szabó Dezső a faji gondolatot összekapcsolta a magyar paraszttal, kizárólag benne látta a haladás ősforrását. A parasztság erejét képesek tartotta önálló feladatokra, és ezáltal Szabó Dezső lett a „harmadik út” első kitermelője és annak irodalmi képviselője. Haraszti ezután történelmi példákkal bizonyítja a „harmadik út” lehetetlenségét. […] A reális mérleg? Vessük el, ami rossz, amit az ellenforradalom sugallt Szabó Dezsőnek, őrizzük meg benne a progresszív hagyományokat.”⁶⁹ Jegyezzük meg, hogy ez a Lukács Györgyéhez hasonló értékelés személyes álláspontnak számít, mely sokkal toleránsabb, mint a Magyar Kommunista Párté. Ezután hosszú évekig szó sem esett a városban arról az íróról, aki legalább két évtizeden át az egyik hangadója volt a magyar szellemi életnek, benne Debrecen közgondolkodásának is.

Az író születésének centenáriumán csak a jogutódnak kijelölt debreceni Református Kollégium emlékezett meg

róla, társítva őt Adyhoz és Móricz Zsigmondhoz. Bottyán János a Nagykönyvtárban rendezett emlékkiállítás tiszteletükre, s azon többek között látható volt a Szabó Dezső-hagyaték néhány darabja.⁷⁰ A debreceni írók közül egyedül Kiss Tamás nem feledkezett el róla. Az esszéistának is kitűnő szerző főleg az *Életeim* szövege alapján állítja, hogy az ünnepelt „Hitet tett protestantizmusáról, művei telve vannak ilyen vonatkozásokkal.” Ezek közül megnevezi familiájának régi kálvinistaságát, nagyon korai istenélményét, a zsoldárok alakító hatását, legációs élményeit stb.⁷¹

1986-ban a Debrecenben megjelenő folyóirat, az „Alföld” kezdeményezett vitát Szabó Dezső örökségéről. Egyelőre nincs írásos nyoma, (bár nem zárható ki), hogy ez a pártközpont egyenes utasítására történt, mint az Emlékkönyv állítja, hiszen a vitaindítót a nagytekinthető Király István, a hatalom belső köréhez tartozó ideológus-esztéta triász (Király, Pándi Pál, Szabolcsi Miklós) egyik tagja írta. Király háromrészes, könyvterjedelmű tanulmánnyal indítja a vitát. Személyes vallomással kezdi szövegét, majd nagy elméleti apparátussal, szellemtörténeti kitekintéssel (olykor túlrészletező teoretizálással) próbálja elhelyezni Szabó Dezső nemzet-koncepcióját az egyetemes és a magyar ideológiátörténetben. Mindenekelőtt megállapítja, hogy Szabó Dezső szépírónak nem igazán jelentős, inkább publicista és tanulmányíró. Filozófiájának ismeretelméleti alapja az irracionalizmusnak egy sajátos vitalista változata, amely antiintellektuális antropológiával és társadalom-felfogással párosul. Eszménye a mitizált földszentit, felparaszt hős, aki szemben áll a tömeggel. Központi elve az olykor a xenofóbiába torkolló etnocentrizmus, ezáltal a magyar probléma nála eleve elrasszizálódott. A faji gondolat voltaképpen a dszentri világmép lecsapódása, amely mindvégig megmarad eszméletében, noha az nem azonos a német fajelmélettel. Az un. „harmadik út” koncepció – bár megtesztül benne az antiimperialista nemzefeltés, a nemzethaláltól való aggodás, az identitás igény – alapjában véve provinciális és meddő felfogás, mert a tett-nélküliség buzdít. Visszatérő minősítése: Szabó Dezső antiimperialista patrióta. Király ezt pozitív minősítésnek szánja, és sok más értéket is rendel hozzá, s az életművel kapcsolatban számos érdekes megfigyelést tesz. (Pl. Az *elsodort falu* antiizmitizmusa azért lángol fel, mert a zsidók a német törekvések támogatói). A végső summa persze csak ez lehetett: „Az eszmeiség mérlegelésében Szabó Dezső tévedései lettek súlyosabbak: főlébe nörttek igazságainak”. De ugyanez mondható Király kísérletéről is! A tanulmány-sorozatnak számító vitaindító tudományos hozadéka vitathatatlan, de teleologikus szemlélete (a történelem halad az ismert állomások érintésével nagy célja, a kommunizmus felé) és hipotetikus szillogizmusa miatt (a legmagasabb rendű elmélet a marxizmus. Szabó Dezső nem marxista, tehát csak részigazságai lehetnek) és egyes állításai mai tudatunkban a történelmi fejlemények ismeretében skolasztikus hatást keltenek.⁷² Barta János professzor volt az első hozzászóló, aki az 1930-as években a „Nyugat” köréhez tartozott, vagyis akkor, amikor ott már – Babits szóhasználatával - Szabó Dezsőt nyíltan „balkáni” figurának tekintették Hozzászólásának egyik figyelemre méltó gondolata az, hogy azok az ellentétek, amelyek a SzabóDezső-vita alapját képezik „talán végérvényesen nem is oldhatók

meg.” Mégis üdvözlí Király István pörújító kísérletét. Számára nem kérdéses ugyan, hogy Szabó Dezső patológikus egyénség volt, nagy romboló, de „nagy ébresztő is.” „Az a közösség, amelynek identitástudatát annyi oldalról fenyegetik reális és szellemi téren is, amelynek identitástudata évszázadokon át problematikus, a bomlás, a behódolás, dezintegráció árnyékában a védekezés nagyon változatos eszközeihez kell hogy folyamodjon, és ezek az eszközök nem lehetnek mindig racionálisak, a védekezés torz formákat fog ölteni. De éppen ez hitelesíti Szabó Dezső torzba forduló harcait és harci eszközeit, ebbe a szellemi vonulatba kell őt beiktatnunk.” Ez a gondolat-futam Királynak ama koncepciójához kapcsolódik, hogy Szabó Dezső életművének archimédeszi pontját a nemzeti identitástudatban, illetve annak hiánya fölötti aggodásában véli felfedezni.⁷³ Nemeskürty István felé Szabó Dezső műveiből a tagadás és a gyűlölködés árad, ami „kétségtelenül magyar tulajdonság”. Ezekre a negatív tényezőkre pedig nem lehet jövőt építeni, mert kirekesztésre ösztönöznek, arra, hogy az ember azt figyelje, ki nem azonos vele. Tehát romboló hatású szemléletről van szó. Jellemző, hogy Szabó Dezső Szent Istvánt csak úgy emlegette: „a germán asszony férje.” (Vádlók és vádlottak. In.: Panasz). Ugyanakkor „Szabó Dezső páratlan stílusművész” – írásművészete nagy érték, akárcsak szépprózájának jelentékeny része. Zseniális felismerései közé tartozik korai filmtanulmánya.⁷⁴ Pomogáts Béla szerint Király tanulmánya „a jelen égető kérdéseinek körébe vág, időszerű politikai és ideológiai vitákat érint”. (népi-urbánus ellentét, nemzettudat, nemzeti identitás stb.) Hangsúlyozza Szabó Dezső nézetrendszerének változását, amely a fasizmus előretörésével egyre radikalizálódott. Lényegi vitája csupán azon a ponton támadt, ahol Király a „harmadik világ” antiimperialista ideológiáját veti össze a Szabó Dezsőével. Ezek az ideológiák „egészen más szellemi teret jelölnek meg”. Szellemi párhuzamokat inkább a kelet-európai áramlatok között lenne érdemes keresni. Szabó Dezső az identitás-örzésnek és az önmegvalósítás-igénynek volt szószólója, ezeket – véli Pomogáts – még nem tette „as acta” a történelem.⁷⁵ Gróh Gáspár tanulmánya⁷⁶ emlékeztet rá, hogy az első világháború után, mint a társadalom patológikus tünetei, megjelentek a prófétak. Szabó Dezső is az volt, de az ő gondolatrendszere állandóan mozgásban volt. Hatása mély, de nem tudott iskolát teremteni, mert objektíven nem lehetett hozzá közeledni. Gondolatrendszere a filozopteré, egyszersmind a zsenié. Zsenitudata és provokatív egyénisége megnehezítette eszméinek befogadását. Támadott mindenkit. Világképének meghatározó vonulata a faji szemlélet, de ez nem a fasiszta rölgelmélet, s összefügg romantikus antikapitalizmusával és parasztmítoszával. Hatásának legfőbb titka stílusának ereje. Nevéhez fűződik az újnépesség nyitánya. Eszmerendszere ellentmondásos, de jobbára pozitív. Tragikus izoláltságban élt, de hatását 1948/49. után erőszakkal fojtották el. Lezáratlan a Szabó Dezső kérdés – véli Gróh 1987-ben. Nem bomlasztotta a baloldali egységet, sőt éppen a baloldali egység hiánya, mint egy demokratikus mozgalom miatt nem tudott a valósághoz szorosabban kapcsolódni. Mert haza és haladás eszméjét, a nemzeti sors és az osztályelnyomás gondját egyetlen mozgalom sem tudta összekapcsolni. Szabó Dezsőnek is meg kell adni a tévedés jogát. Marxista értékelése,

pl. a Király Istváné is, merő fikció. Nagy Péter, akinek egyoldalúan negatív, meghamisított Szabó Dezső-képe csaknem négy évtizedig képviselte a hivatalos álláspontot, az Alföld főszerkesztőjének, Juhász Bélának kérésére sem óhajtott a vitában részt venni.⁷⁷ Király István összefoglalójában hasznosnak tartotta a polémiát, mert nem hitvita, hanem tényvita folyt, miközben fogalmainak és műszavainak használatát indokolva kiöblösítette reotikus futamait. Vitapartnerei – Gróh Gáspár kivételével – elfogadták értékelésének alapelveit, mert érezték, hogy szándéka szerint nem a negatív vonásokra vetette a súlyt, hanem „kritikailag bár, de a Szabó Dezső-életmű értékeire” – lévén Szabó Dezső megőrzendő történeti kevésébé esztétikai) érték. Vitája csak Gróh Gáspárral van, aki – szerinte – adatait nem vetette alá a falzifikáció próbájának, azok torz, hamis adatok.⁷⁸Gróh tanulmányát újraolvashatjuk a Szabó Dezső-Emlékkönyvben, amelynek egyik figyelemre méltó közleménye Bertha Zoltán dolgozata.⁷⁹ A debreceni szerző elmélyült filozófiai apparátussal megingat egy tévhitet: „A történelem megítélésének alapszempontját sohasem jelentheti a megvalósultság.” A marxista teoretikusok és irodalomkritikusok ugyanis azzal próbálták elvitatni Szabó Dezső eszméinek életképességét, hogy maga a történelem cáfolta meg őket, minthogy nem szembe-sültek a gyakorlattal. Bertha Karl Jasperser idezi: „A történelem nem holmi végső ítélőszék. A történelem nem a végső fórum. A kudarc nem érv a transzcendenciában gyökerező igazság ellen.” Szabó Dezső elképzelése a magyar demokráciáról nem bukhatott meg, mert semmi nem valósult meg belőle. A kérdés tehát ez, hogy elismerjük-e mint szabad alternatívát? Bertha elismeri és bebizonyítja, hogy az író változó eszmerendszere végül egy Bibó Istvánéval rokon radikális, anti-feudális-antikapitalista alapállású népi demokratikus felfogásban öltött testet.

E sorok írója, mint a Csokonai Kiadó igazgatója adta ki 1944 után először *Az elsodort falu* c. regényét 1989-ben Pomogáts Béla előszavával, abban a meggyőződésben, hogy a kurzus egyik kulcsfigurája Szabó Dezső volt ellentmondásaival együtt, továbbá e regény nélkül a két világháború közötti korszak magyar szellemi életének irodalmi lenyomata hiányos. Ha előre kreált normák nélkül, tehát történeti aspektusból közelítünk életművéhez, s elismerjük, mint egy lehetséges szabad alternatívát (Bertha Zoltán), akkor sok intellektuális élményben lehet részünk, itt-ott még esztétikai élvezetben is!

Szabó Dezső, 1911.

A szerző a dolgozat lezárása után akadt rá egy újabb, fontosnak látszó dokumentum-értékű újságcikkre. Szabó Dezső az *Előörs* c. lap 1928. augusztus 20-i számában azt írta Tamási Áron *Szüz máriás királyfi* c. regényéről: „Idétlenebb, sületlenebb könyvet nem olvastam e két kötetnél.” Szalaci Rácz Imre szinte azonnal reagált a kritikára, s Szabó Dezső iránti tiszteletét megtartva, zseni voltát nem vitatva, szemére lobbantotta önimádatát. „Az ő felfogása szerint egyetlen ember alkothat ma irodalmi értéket magyar nyelven, és ez Szabó Dezső. […] Az igaz, hogy sokat adott a magyar irodalomnak, de azért ne várjon mindent úgy, hogy az elismerés, a magasztalás kizárólag őt illeti meg.” A védelmébe vette Tamási Árontól pedig egyedülálló új alkotásokat vár.⁸⁰

^[62] Szabó Dezső tragikus magyarsága. Debrecen, 1935.

^[63] Szabó Dezső líraisága, Debrecen, 1936. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézetének Dolgozatai.

^[64] Klny. a 13. kötetből

^[65] Szabó Dezső elment. Db. 1945. febr. 13.

^[66] Szabó Dezső emléke, Tiszántúli Népszava, 1945. dec. 7. 2.

^[67] Szabó Dezső-emlékest. Tiszántúli Népszava, 1945. dec. 11. 3.

^[68] K. Gy.: Szabó Dezső-emlékest. Néplap, 1945. dec. 11. 2.

^[69] Szabó Dezsőről. 1947. jan. 1. 6.

^[70] Szabó Dezső teremtetten meg a „harmadik út” elméletét. Néplap, 1947. április 15. 3.

^[71] Kiállítás a debreceni kollégiumban. Reformátusok Lapja, 1979. aug. 26. 6.

^[72] A protestáló Szabó Dezső. Confessio, 1979/4. 70–74., ill. kötetben: Arcok és emlékek. Debrecen, 1990. 100–109.

^[73] Az ellentmondások írója: Szabó Dezső. Alföld, 1986/10. 29–49.

^[74] Pörújítás Szabó Dezső körül. i. h. 1987/2. 43–48.

^[75] Szétoldódás az éjszakában. Szabó Dezső indulatai, vétkei és örök értékei. i. h. 1987/3. 61–66.

^[76] Szabó Dezső öröksége. i. h. 1987/4. 55–62.]

^[77] Ellentmondásos tűnődések Szabó Dezsőről, i. h. 1987/5. 43– 53.

^[78] Vitacikk helyett. Nagy Péter levele a Szabó Dezső-vitához. i. h. 7. sz. 61–63.

^[79] Egy vita mérlege. Utószó a Szabó Dezső-vitához. i. h. 1987/8. 3–25.] A vitához hozzászólott még Csaplár Vilmos: Kassák és Szabó Dezső, Turczel Lajos: Szabó Dezső hatása a csehszlovákiai magyar kisebbség körében c. tanulmányával.

^[79] Megjegyzések a Szabó Dezső-kérdéshez 186–194.

^[80] Ítéltetkek: Tamási Áron vagy Szabó Dezső. Debrecen, 1928. szept. 22. 8.

A MINŐSÉGELV MEGŐRZÉSE

Ács Margit válaszol a Stádium kérdéseire

Fazekas István

Ács Margitot a kortárs írók-költők között az egyik legjelentősebb gondolkodónknak tartom. Szellemi életünk helyzetéről mindig összefoglaló érvénnyel, tisztán és közérthetően beszélt. A vele való interjú elkészítése céljából először a Parlament folyosóján szólítottam meg, a Kovács Imre emlékére összehívott tanácskozás szünetében, majd a beszélgetést Rédicsen és Lakitelken folytattuk. Kérdéseimet végül írásban tettem föl neki.

Mi volt az első gondolata, amikor Kertész Imre Nobel-díjáról értesült?

Hogy ő már 1975-ben sem csodálkozott volna, ha megkapja. Egy évtizedig írta a regényt, minden szavának érezte a terhét, egész egzisztenciáját ennek a műnek a létrehozására formálta át, várta a nagy visszhangot, a nagy becsapódást. Ezzel szemben semmi sem történt, süket csönd fogadta a *Sorstalanság*ot. A csalódás Kertész Imrét akkor szinte megroppantotta. Ezt meg is írta később *A kudarc* című regényében. Így hát az futott át rajtam: lám-lám, mégiscsak meglett, csak nem azért adták, amiért a regény íródott, s Kertész sem az már, aki akkor volt, amikor írta.

Hogyan lett a Sorstalanság című regény lektora? Mi volt akkor a véleménye Kertész Imre művéről, s változott-e az valamit az évek alatt?

A Magvető visszaadta Kertésznek a kéziratot, az igazgató levele is olvasható *A kudarc*ban. A Szépirodalmihoz hozta el, és rám osztották a lektorálását. A főszerkesztő feltételezte, hogy egyike a szívgyötrő, de irodalomként nem minősíthető láger-emlékiratoknak, amelyek akkoriban gyakorta feltűntek a szerkesztőségben. A kiadóban köztudomású volt, hogy rendkívül gyöngéden tudom visszaadni a kéziratokat, ezért kaptam meg én a munkát. Nagyon felkavart. A hetvenes évek közepén valami szocialista biedermeier hangulat ülte meg a magyar világot. Mintha egy operettben élnénk, mindenre megvolt a megnyugtató szentencia, senkit sem zavart a hazugság, az alakoskodás. Nem volt szabad például kimondani, hogy zsidó. Vagy a „polgári”, vagy az „üldözött” jelző volt használatos szinonimaként. De más tekintetben is fűledt hazugságok, álszent megbékélés a diktatúrával, végig nem gondolt gondolatok, vak-si önelégültség jellemezte körülöttem az értelmiség túlnyomó részét. Ebbe robbant bele Kertész haragtól feszült, mélységesen illúziótlan világlátása. Ki mert mondani egy szót, amely ott lapangott a társadalom tudatalattijában. Mít érez? – kérdezik Kövest, a fiút hazaérkezése után. Gyűlöletet – mondja ő. És hiába próbálják rábeszélni a vész-korszakot túlélő zsidók, hogy legyen túl az egészen. Nem tud túllenni. A *Sorstalanság* szembeállított ezzel, abban az időben, amikor mindenkinek illett elhinni, hogy túl vagyunk Auschwitzon, a szocialista humanizmus, avagy a rendszerrel szemben állók esetében az európai humanizmus gyógyítani tudja a sebeket.

Ma már könnyű tisztán látni, hogy a sebek nem gyógyultak be, és majd kiszűrja a szemünket, hogy sokan vannak, akik nem is akarják, hogy begyógyuljanak. Esetleg ugyanazok, akik 1975-ben még a gyerekeik előtt is letagadták zsidó származásukat. Kimondott más kellemetlen igazságot is ez a regény. Ki merészelt akkor belegondolni, hogy mi, áldozatra szánt, önkényesen felhasznált tömeg, részt veszünk saját megalázásunkban, sőt megsemmisítésében is? Tesszük, amit várnak tőlünk, igazodunk, meg akarunk felelni. 1975-ben kritikát közöltem a Magyar Nemzetben

a *Sorstalanságról*, és jelentős műnek neveztem. Morális tettetnek értékeltem a megírását. Ez és még néhány szerényen jóindulatú kritika nem változtatott azon, hogy Kertész joggal kudarcnak érezhette könyve megjelenését. Nem a véleményem változott meg a regényről, hanem a viszonyom hozzá. És természetesen Kertész Imréhez is. Nem is nyilatkoztam az újságíróknak a Nobel-díj körüli hajcihő során. A díj ünnepélése nem a megfelelő alkalom, hogy felhánytorgassam a szerzőnek magyarellenés nyilatkozatait. E nélkül azonban nem lett volna vállalható a könyvről való, továbbra is elismerő véleményem.

Tüth Erzsébet Kertész Nobel-díja kapcsán egyszer – félig viccesen, félig keserűen – azt mondta nekem: úgy látszik, a magyar irodalom annyira jó, hogy nálunk még egy középszerű író is Nobel-díjas lehet. Ön szerint mit díjaztak ebben a műben? A benne lévő irodalmi értéket vagy pedig a benne megfogalmazott holokausz-romantikát?

Már első olvasáskor sem mint irodalom hatott rám, hanem mint önkínzó erkölcsi számvetés az emberi természetünkkel, az emberiség természetével, tehát mint létbölcseleti mű. De, mint céloztam már rá, a Nobel-díjat a Holocaust-témára adták. Sok magyarellenés nyilatkozata mellett Kertész maga is hangsúlyozta, hogy pedig a *Sorstalanság* legalább annyira a Kádár-rendszer elleni indulatból fakad, mint lágerélményeiből. S tágabb értelemben a történelmi hazugságok gyűlöletéből. Tehát voltaképpen ez a témájára adott Nobel-díj épp azt a létbölcseleti alapállást borította homályba, amiért én jelentősnek tartom a *Sorstalanság*ot.

A rendszerváltozás óta születtek-e meghatározó művek? Ha igen, melyek azok?

Szokás lebecsülni a kortárs irodalmat – én nem hódolok e szokásnak, sőt, fontosnak tartom, hogy megbecsüljük, ami jó művészet, még ha az, hogy az utókor mit fog ezek közül beépíteni a maga kultúrájába, nem állapítható is meg, nem is sejtethető. A kérdés tehát kimondottan az 1990 óta eltelt évtizedekre vonatkozik. Nagy kockázattal jár nekeket említeni, hiszen természetesen kimarad a felsorolásból, akiket igazi, jelentős művésznek tartok ugyan, de nem a korszak emblematikus alakjának.

Gondoljuk meg: ha a hetvenes évekről van szó, nem Jékely Zoltánt mondom, aki pedig csodálatos költő, ma is elvárásolja az embert, a minap, 100. születési évfordulóját ünnepeelve, meg is tapasztaltam ezt, hanem mondjuk Nagy Lászlót, Juhász Ferencet, Tandori Dezsőt, Petri Györgyöt, s majd’ elfelejtettem Weöres Sándort ide sorolni, akik új beszédmódokat hoztak a költészetbe, sajátos jelenségei a koruknak. Bámuljuk őket, ám nem biztos, hogy mindenkit elvárásolnak ma is.

Az utóbbi két évtized posztmodernnek nevezett, az irodalom belterjességét hozó irodalmi divatja múltékonynak bizonyult, de nyilván e posztmodern áramlatból is kiemelkednek szerzők, akik, akár szeretjük műveiket, akár nem, hatást gyakoroltak a nyelvünkre, a közbeszéd stílusára – hogy egyebet ne mondjak, a reklámokra, a kötelezően humoros felhangokra akár ünnepi alkalmakkor is. Sokan közülük még nem futották be pályájukat, ki tudja, mi lesz belőlük.

A tradicionális irodalom alkotói között is vannak e két évtizedben sikeres, közismertté vált írók, költők. Érdemes talán név szerint is említeni mindkét csoportból azokat, akiknek rangja a közönség és az irodalmi közeg körében a rendszerváltozás utáni korszakban a legszélesebb körben elfogadott lett. E korszak sikerköltője Kányádi Sándor; kiteljesedett a költészete Utassy Józsefnek, Ágh Istvánnak, nagyon érdekes Kovács András Ferenc alakváltó költészete, Kiss Anna is saját nyelvet hozott a magyar lírába. Prózában a rendszerváltozás után Szilágyi István *Hollóidő* című regénye látszik egyértelműen klasszikus teljesítménynek. Esterházy Péter *Harmonia caelestis* című regénye mint a magyar posztmodern irányzat legjelentősebb alkotása, Spiró György *Fogság*, Jókai Anna *Ne féljetek* című regénye is a korszak reprezentánsa. Tudom, hogy a barátaim e neveket olvasva elégedetlenül csóválják a fejüket, hiszen közülük három író a liberális oldal agyonsztárol, miközben a nem brancsbeli írókat – talán csak Kányádi kivételével – immel-ámmal veszi figyelembe. Illő lenne vajon, hogy én, mint a nemzeti táborhoz tartozó tollfor-gató, mintegy viszont-ignoráljam a „liberálisok” liblingjeit? Inkább ostobaság lenne. Az értékes írói-költői teljesítmények számbavételével itt leállok, pedig tudnám folytatni, mert meglepően sok író van az egyik és másik oldalon is, akiknek művében ott az esély, hogy felmagasodjék majd az időben. Nem mindig tetszik maradéktalanul, amit írnak, de nagyon jó tudnom, hogy vannak. A fanyalgóknak is olvasniuk kéne őket.

Egy könyvről azonban még szólnom kell, holott ma bizonyosan nem mondható korszak-meghatározónak. Benedikty Tamás *Szuvenír* című nagyregényét alig ismeri valaki. Pedig ez éppen az a mű, 1956 regénye, amelyet mindenki hiányolni szokott, ha a magyar irodalom rendszerváltás utáni teljesítményéről van szó. Benedikty a forradalom szíve, a Corvin-köz harcainak életét szőtte regényé, kilátástalan harcukat örökölte meg a szovjet tankok ellen, döbbenetes részletekkel és hitellességgel. És hányan olvasták? Az irodalom hiába teszi meg, amit kell, ha a könyvek kinyitatlan borítói közé mumifikálja a műveiket a közöny és szellemi lustaság.

Véleménye szerint mi a jelen legégetőbb kérdése a magyar szellemi élet szempontjából?

A politikai szimpátiák szerinti megosztottságot szokták égető bajnak nevezni, ezt önmagában nem tartom sem újnak, sem megszüntetendőnek. Egészen természetes, szükségszerű állapot. Viszont a fanatikus bezárkózást a táborokba nagy veszedelemnek gondolom, máris mérhetetlen színvonalromlással, elbutulással járt. A szembenállásnak nem kéne feltétlenül a másik fél démonizálásával és klikken belül pedig elvakult kritikátlansággal járnia. Ignorálni a más véleményen lévő egyetlen intellektusnak sem válik dicsőségére, de hogy liberális elveket vallók gyakorolják ezt büszke öntudattal, meglehetősen abszurd jelenség.

Azért említem először a balliberális értelmiséget, mert a megsemmisítő megbélyegzést ők kezdték a nemzeti elköte-

lezettségű, ilyen értelemben konzervatív vagy éppenséggel nemzeti liberális értelmiséggel szemben a rendszerváltás körüli évek pozícióharcában. Mára már a nemzeti oldalt is megfertőzte a politikai fanatizmus, s ez baj. Roncsol minket, ítélőképességünket, minőségérzékünket apasztja, nemzeti kultúránkat pedig megcsonkítja.

Nincsenek illúzióim ideológiai ellenfeleink szándékairól, és nem is keresztényi megbocsátásra biztatnám kollégáimat és eszmetársaimat, ha hallgatnának rám, csak a tisztánlátás, a minőségelv megőrzésére. Nem kompromisszumra, hanem érvelő gondolkodásmódra. A magas szakmai színvonal győzheti csak meg igazunkról a következő nemzedékeket, ennek esélyében jobban kéne bízunk.

Elhibázottnak tartja-e az Antall József miniszterelnök úr által megkötött pak-tumot? Kérem, beszéljen egy kicsit ennek előzményeiről is!

Antall József kereszténydemokrata politikus volt, az MDF pedig népi eszméisen alapult. Ezért volt „borzalmas” a tagsága Antall József számára. Ha egy karizmatikus politikus merete volna 1990-ben a globális erőviszonyok ellenére mozgósítani a magyar nemzeti és népi erőket, s az antalli realpolitika helyett belevágott volna az ország tulajdonviszonyainak átfarmálásába, és ezáltal is szembefordult volna a birtokon belüli kommunista apparátussal és klientúrával, gyökeresen másként alakult volna országunk sorsa.

De mekkora volt ez a nemzeti, népi erő akkor? Lehetett volna mozgósítani azt a népet, amely már pár hónappal az új kormány hivatalba lépése után lelkesen támogatta a taxisblokádot, mert csálódott, mert nem lett rögvest nyugati élet-színvonal? Minden bizonnyal polgárháború lett volna, és e nemzeti erő támogatottsága országon belül sem lett volna akkora, hogy a külföld retorzióit kibírja.

Igen, az MDF-ben összpontosult valamifajta népi politikai tábor, de hogy mily törekény, már 1989-ben, a párttá alakuláskor tudatában voltam. Akkor volt is egy futó beszélgetésem Antall Józseffel, aki a Selyemgombolyítóban helyi szervezetek néhány vezetője előtt a párttá alakulás szükségességéről beszélt. E beszélgetést leírtam már a Hitelben, most csak röviden érintem. Elmondtam neki, hogy Józsefvárosban összesen kétszáz MDF-tag van, harminc SZDSZ-tag, tizenvalahány fideszes, két-három kisgazda és ugyanannyi szociáldemokrata. Ennyiből kéne legalább öt ellenzéki párt jelöltjeit, apparátusát létrehozni, holott ezeknek az embereknek túlnyomó többsége már nem alkalmas közfunktóra, más része beépített ügynök, s akik pedig nagyszerű, kiváló emberek, azok meg megmaradnának a fontos hivatásuk mellett. Mozgalom formában fokozatosan felderíthetnének az országos és a helyi politikai intézményekben használható embereket, míg a pártforma zárt, központosított, szükségképpen a most rendelkezésre álló kevés és ilyen-olyan emberből fog felépülni. Antall válasza az volt, hogy neki személy szerint szimpatikus a mozgalom-forma, de ak-

kor nem indulhatunk a választásokon, mert ezzel a formával a nyugati partnereink nem tudnak mit kezdeni, nem vennének minket komolyan. Azonnal felmértem, hogy teljesen igaza van, és a választás elképzelhetetlen MDF nélkül. És azt is, hogy tehát meg fogják csinálni a pártot sok-sok megalkuvással, és mindent kompromittálni fognak, ami nekem fontos. 1989-et írtunk. A pártba már nem léptem be, de még sokáig az MDF-re szavaztam. A népi politikának nem volt esélye, de azt az ideát, hogy mire is volna szüksége e népnek, mégis életben kellett tartani. Az MDF később végképpen lelepleződött, és az idea képviseletére is alkalmatlanná vált.

Ha kizárólag Önön múlna az ügynöktörvény, mik lennének a legfontosabb elemei, alapelvei?

Nem értek a joghoz, nem tudom felmérni a nemzetbiztonsági szempontokat sem. 1990-től kezdve azoknak a

véleményét osztom, akik a probléma elkenésének tartják, hogy amikor a múlt rendszer bűneiért való felelősségről van szó, azonnal a besúgókról kezdünk beszélni, és le is ragadunk ott. Az erkölcsi világrend akkor rendült meg, amikor a diktatúra élcsapata, a kommunisták szocialista pártja is rendszerváltó pártnak kezdett számítani, és szinte maradéktalanul átmentette magát. Legalább rituális mosakodást végzett volna – de még azt sem! Moszkvában tanult káderek magyarázták nekünk a piacgazdaságot, és kirúgtak minket az állásainkból, mint új, piacképes tulajdonosok. A másik rendszerváltó pártból egykori ellenzéki szövetségeseink, sokunknak barátai azonnal boszorkányüldözésről rikoltoztak, mihelyt ezeket a tényeket kezdtük kifogásolni. A társadalom igazságérzete akkor kapott gyógyulhatatlan sebet. Az erkölcsi rendet már nem fogja rehabilitálni, ha mindenki minden ügynökjelentéshez hozzáfér. Ennek ellenére mentálhigiénés és erkölcsi okokból ezt

biztosítani kell, ebben biztos vagyok, mert ne falazzon a polgári demokratikus állam a sokunk életét megcsonkító kommunista diktatúra szolgáinak, még ha közben saját szolgáivá is lettek közülük néhányan.

Mit jelentett a Tokaji Írótábor a szocializmus éveiben, s mit jelent most?

Fekete Gyuláék idejében a népi ellenzékiek fészke volt, a nemzeti sorskérdések fóruma, s kész csoda, hogy a népieket sújtó párthatározatok idején mégis legálisan működhetett. A kilencvenes évek változásai során „népfrontossá” szereztek át, 1992-ben például Heller Ágnes, Fehér Ferenc, Haraszti Miklós előadásait hallgattam ott. A következő években aztán valahogy a nemzeti sorskérdések változatlan, égető jelenléte, emellett kultúránk újonnan felmerülő nagy kérdesei visszatértették a tábort eredeti feladatvállalása közelébe. A tábor néhány napja alatt persze nem születnek receptek a gondok megoldására, de legalább megfogalmazódnak a gondok, életünk rejtettebb összefüggései. Jó néhány témája a tanácskozásainknak később végiggyűrűzik a magyar szellemi élet más és más fórumain.

Beszéljünk egy kicsit a népiek és urbánusok kapcsolatáról! A mai megosztottság valóban a közöttük kialakult vitából formálódott? Lehet-e béke a magyar irodalomban?

Ma már anakronisztikus a szóhasználat: nincsenek népiek (és nem népiesek!), ezáltal nincsenek urbánusok sem. (A harmincas években ugyanis a népi mozgalom színre lépése váltotta ki a polgári radikális és szocialista értelmiségi körökből a felsorakozást, az ő öndefiníciójuk volt az „urbánus”, a „népi” tükörfogalma, az urbánus jelzőnek nincs megfogható tartalma népiek nélkül.) A kilencvenes években feltámadt a szóhasználat, és az irodalom területéhez kötődött, holott párt-elkötelezettséget jelentett, s nem valamely irodalmi forma előszere-tetét. Ekkor már nagyon kevés volt az olyan író, aki népinek lett volna nevezhető, ezt folyton hangoztatták is a magukat liberálisnak nevező körökből, vagyis hogy a népiségnek nincs háttere, a parasztság mint olyan eltűnt. Mégis használták a „népi”, „népies” minősítést, holott maguk az ide sorolt közszereplők (mert nemcsak írókra ütöttek rá a bélyeget) is inkább nemzeti gondolkodásúaknak tartották magukat, semmint

népinek. De a liberális táborban legkevésbé sem akarták tudomásul venni, hogy a népi mozgalom elsősorban társadalmi reformmozgalom volt, és csak másodlagosan kötődött a népies irodalmi stílushoz, valamint azt sem, hogy a rendszerváltozás idején már a nemzeti létformához való viszonyuk ellentétessége állítja szembe egymással az értelmiség egyes köreit, nem pedig a munkásságra illetve a parasztságra építő társadalmi-gazdasági programjuk.

Akkoriban elég sokan hangoztatták, hogy a népi-urbánus ellentét mondvacsinált, a történelem elsöpörte e fogalmakat, s akik e zászlók alatt ellenségeskednek, azok csak felmelegítenek régi mintákat. Ez rövidlátó ítélet volt, és a zavaros jelentéssel használt fogalmak adtak rá ürügyet. Mert a hibásan használt fogalmak mögött valós, igen mély gyökerű ellentét forrt. Ma, ugye, a nemzeti oldal és a balliberális oldal egymásnak feszüléséről beszélünk, s senki sem vonja kétségbe, hogy tényleges az eszmei és az érdekellentét. A szóhasználat most sem teljesen pontos, de annyiban mindenképpen tisztább helyzetet teremtett, hogy végre merőben politikai kategóriák kerültek elő, és nem zavarja össze a képet az irodalmi vonatkozás. Egyébként az irodalomban is vannak éles szakmai, esztétikai-poétikai nézetkülönbségek, s ezek néha egybeesnek a politikai szembenállással is, de egyáltalán nem minden esetben. Így hát legalább négyféle véd- és dacszövetség küzd egymással a posztokért, a befolyásért, a fennmaradásért. Lehet-e béke? Ahhoz már egészen új nemzedékeknek kell születni a mostani fiatalok után, akik sajnos egzisztenciális okokból már belekeveredtek ebbe az áldatlan küzdelembe. Azok az új nemzedékek azonban feltehetően úgy szabadulnak meg majd áldatlan örökségüinktől, hogy szöröstől-bőröstől elfelejtenek minket. S ez azért nem túl vigasztaló gondolat. Sőt, félfő, hogy eszméink, értelmes tradícióink sem jelennek majd számukra semmit, sem a szabadelvűség, sem a nemzeti sorskö-zösség. Ilyen félelmeim ellen mindig az emberiség életösztönére apellálok.

Őn szerint magyarságunk szükséges lételeme-e az utópia? Van-e esélye a harmadik útnak? Pontosítsuk is egy kicsit ezt a fogalmat! Mit értett a harmadik út lehetőségén Németh László, s milyen értelemben van ez jelen a mai közgondolkodásban?

Németh Lászlóék a szocialista és a kapitalista minták között egy harmadik utat láttak volna üdvösnek a magyar társadalom megszervezésére, olyat, amely a magyar adottságokból indul ki, és a parasztságnak mint a legnépesebb osztálynak a társadalmi emancipációját eredményezi. Most a neoliberais gazdasági elvek bizonyos korrekcióját értik harmadik úton. Valamelyest ez a fajta felfogás is egy-egy ország sajátosságainak figyelembe vételét helyezi a globális gazdasági hatalom ortodoxiája elé, de nem mindegy, hogy mekkora ország kíván élni e lehetőséggel. Tony Blaire beszélhetett harmadik útról. Magyarország kormányának nemzeti érdekérvényesítése néhány részterületen pedig, látjuk, mekkora ellenállással találkozik a multinacionális világhatalom részéről.

Nagy kérdés minden korban, hogy az úgynevezett realpolitikuskoknak van-e igazuk, akik csak addig mennek el stratégiai céljaikban, ameddig a körülmények engedik, vagy azoknak-e, akik megostromolják a korlátokat. Vérmérsékletemnél fogva én az utóbbira szavazok mindig. Nem eszetlenül, nem önsorsrontó módon, de igenis neki kell menni a tilalmak, a megkérgesedett előítéletek, a kishitűség falának, mert néha van, hogy leomlik, s ha nem, akkor is horpasztottunk rajta valamit, és megérezztük az erőnket. Magyarország erre általában szüksége volt, és most is szüksége van rá, mert mindig a külső erőknél való kiszolgáltatottság tudata bénította történelme folyamán. Persze éppen ezért volt oly fontos kérdés mindig a megalkuvó politika és a rebellis politika közötti választás, s az ország belső megosztottsága is mindig ebből következett. Csak úgy belerúgni mindenféle falba a kamaszok és az anarchisták passziója, nekünk, idealista „rebelliseknek” tudnunk kell, hogy mit akarunk. Milyen országot, milyen környezetet, milyen eredményt – hát ehhez kell az, amit rosszindulatúan utópiának neveznek. Pedig valójában csak célképzet, amelyről többnyire nyilvánvaló, hogy nem valósulhat meg, legfeljebb csak úgy nagyjából. De nélküle nincs erkölcs, jog és kötelesség. Egyébként realpolitika sincsen. Az a politika, amely nem tekint távolabbi célokra, ideálokra, cinikus maffia-politika. Ugyanakkor nem hinném, hogy csak nekünk magyaroknak van szükségünk ideálokra. Vagy van nép, amely lemondana önálló történelmi léte „utópiájáról”?

Agócs Sándor Úgy kellene tennünk

*Nekünk most úgy kellene tennünk,
miként a vadalmafa ősszel.
Felrakni mindent egyetlen lapra,
ha kell, kockázni unásig a csőszszel,
nem kiabálni, moccsatlan állni,
várni, mint a régi szép időkben.
Nekünk most úgy kellene tennünk,
ahogyan véletlen se várják.
Éjjeleinket meghagyták nekünk,
a mozdulatot már kitalálják.
Nem kiabálni, moccsatlan állni,
példának venni a vadalmafát.
Nekünk most úgy kellene tennünk,
mint aki mindig közöttük élt:
ha kell, kockázni unásig a csőszszel,
nem ülni földre, ha komorul a tét,
s felkapja végre a szél
a most is szembejövő
izzadságszagúak döbbenetét.*

IN HONOREM POZSGAY IMRE

Bertha Zoltán

Régi, sárospataki diákkori emlék valamikor talán a hetvenes évekből: hogy a magyar szabadságvágy egyik örök fellegvárába, iskolavárosába a budapesti hivatalosságok közül most valaki olyan érkezik egy Rákóczi- vagy évnyitó ünnepségre, aki másként beszél, mint ahogy azt megszokhattuk felülről. Másként, mert hitelesen, nagy műveltséggel, másféle szóhasználattal és érzelmileg-erkölcsileg is autentikusan az igaz magyar történelmi hagyományokról, nemzetünk és népünk lelki-szellemi mélységekből táplálkozó szeretetéről, a múlt és a jövő szerves összeillesztésének, a valódi historikus folytonosságnak a szükségszerűségéről. Hogy meleg és barátságos szavait a valódi magyarságféltség fűti, és nyilvánvalóan azzal az értelmiségi réteggel tartja a legszorosabb eszmei rokonságot, amely Patakon is az ősi kollégiumi tradíciókhoz, a népi írók hajdani törekvéseihez, a falukutató, tehetséggondozó népfőiskolai gondolathoz, a nemzetmegtartó és népnevelő, népfelemelő erőfeszítésekhez kötődik rendíthetetlenül. Még aki semmi jót sem remélt a népelnyomásra és elhallgattatásra berendezkedett akkori uralkodó viszonyoktól, az is egyetértő és boldog szívvel hallgatta az ilyen üdítő és különleges beszédet. S aki pedig ily módon kivált, kiemelkedett és nem kis részben önmagát veszélyeztetve el is távolodott a fennálló rendszer hazug parancsuralmi frazeológiájától és ideológiájától (sőt gyakorlatától természetesen), az egy kiváló, hatalmas formátumú politikus-gondolkodó személyiség volt: Pozsgay Imre.

Innentől kezdve minden tevékenységére, megnyilatkozására mint a demokratikus szabadságjogokért küzdő fiatalok

és idősebbek, írók és értelmiségiek kockázatos harcának baráti védelmezésére, bátorítására, megbecsülésére tekintettünk. Csak Fekete Gyulától is pontosan tudtuk, hogy a Pozsgay Imre által fémjelzett Hazafias Népfront keretei között valódi mozgások indultak a demokratikus társadalmi önkifejezés irányában, hogy kulturális életünkben az erőszakosan visszaszorított értékrendet képviselő népi írók örökösei és megtestesítői (Nagy Lászlótól Ratkó Józsefíg és Csoóri Sándortól Nagy Gáspárig) mindnyájan mint szellemi szövetségesükre néztek fel rá, s hogy ha valakiben, őbenne bízhatnak azok, akik tántoríthatatlanul vállalják a változtatás forradalmi, gyennyolcas, ötvenhatos gyökerű igényét is. Így lett Pozsgay Imre mintegy védnöke és vezérszónoka a Lezsák Sándor által szervezett 1987-es lakiteleki találkozóknak – a demokratikus magyar szellemi szabadsapatok lélekemelő összegyűlékezésének –, ahol a kommunista diktatúra alatt nyögő ország kétségbeejtő bajait, jövőkereső esélyeit, minőségi megmaradási lehetőségeit taglaltuk szenvedélyesen. Rendőrautók sokasága vett körül bennünket a kukoricásban, féltünk is meg nem is, de aztán Pozsgay Imre a széles nyilvánosság elől felülről eltitkolni szándékozott proklamációt is közzé tudta tenni egy interjújában. Lelki értelemben egy pillanat alatt szabadult fel az ország, gombamód alakultak ennek a demokratikus fórumnak a szerveződései szerte a városokban és falvakban, olyan erjedés indult, amit csak fokozott Pozsgay Imre újabb fellélegzést hozó nyilvános rádiós bejelentése arról, hogy ötvenhatos dicső forradalmunk igenis jogos népfelkelés volt. Megállíthatatlanná gyorsult a többpártrendszerű társadalmi demokrácia és a magyar nemzeti szabadságharcos függetlenség,

önállóság, önrendelkezés kivívásának folyamata, lavinaként omlott a szovjet típusú hatalmi rendszer kiszolgálóira az igazság.

Pozsgay Imre vezéralakjává vált a rendszerváltást jogi értelemben is előkészítő ellenzéki és nemzeti kerekasztal-tárgyalásoknak, a reformakaratot és a vértelen forradalmiság eszmevilágát elválaszthatatlanul összeépítő, felelősségteljes munkának. Hogy azután (ilyen-olyan zűrzavaros manipulációk és káros kényszerdöntések miatt) nem ő lett a szabad Magyarország első köztársasági elnöke, azt az egész nemzet sínylette meg, mint később kiderült: a magyar érület és a legsajátabb magyar értékek újabb két évtizedes visszaszorulása, a megújult elnemzetietlenítés, a morális és szellemi züllesztés szgyenletes újhullámainak szomorú sikere mind ezt igazolhatja, a 2004. december 5-i „fekete advent” bekövetkezésével együtt, amikor is az anyaország gátlástalanul tagadta meg elszakított országrészekben élő kisebbségi magyar nemzettestvéreit.

Pozsgay Imre azonban a megbicsaklott, felemás, elakadt vagy félresiklott rendszerváltás óta is fáradhatatlanul és lakadatlanul szervezi a magyar önismeret köreit és intézményeit. Nemhogy feladta volna a nemes hadakozás erkölcsi erényeit és eszményeit, hanem még inkább igyekszik azokat tudatosítani. Debreceni történész-politológus egyetemi tanárságát is ennek a szolgálatába állította a kilencvenes években – százak hallgatták az akkori diákok közül, népszerűsége töretlen maradt –, vagy vezetője lett a magyar világszövetséghez tartozó Szent László Akadémiának is, ahol (Medvigy Endre közreműködésével) egész nemzetdekkek nevelkedtek a méltóságteljes

önmegbecsülés, a történeti, etikai, hitelvi tudatosság és tisztesség, az elidegeníthetetlen hazafiasság és a közösségi, sorsközösségi identitásörzés jegyében. A szétszórátás ellenére is felmutatott magyar együvé tartozás, a határoktól független, határok fölötti egyetemes nemzeti összefogás szellemében.

S ha olyan távlatos figyelmeztetéseket fogalmazott meg a higgadtan érvényes megfigyelések – meg a bámulatosan kifinomult társadalmi-nemzeti érzékenységre alapozott racionális mérlegelések és körütekintő érvelések – mestereként már Lakiteleken is, hogy a megaláztatásokkal, kiszolgáltatottsággal megbénított, „a hierarchiába betagolt, egzisztenciálisan függő állampolgár nem lehet a demokrácia alánya”, vagy hogy „nemzeti, karakteresen nemzeti közgazdasági megközelítések nélkül nincs helyünk a világban, nem tudunk helyet foglalni a világban”, 1993 elején Kisújszállason szintén egyenesen kifejtette, hogy „szerves fejlődés, felemelkedés csakis népi, nemzeti politizálás alapján képzelhető el”, Szárszó ötvenedik évfordulóján, 1993 augusztusában pedig, Püski Sándor oldalán (és a nemzethű értelmiség színe-java – László Gyula, Gombos Gyula, Borbándi Gyula, Czine Mihály, Hegedűs Loránt, Tőkés László, Makovecz Imre, Csete György, Szokolay Sándor, Beke György, Csurka István és még ki mindenki! – mellett), Németh Lászlót idézve ugyancsak az újjáépülő és az „emelkedő nemzet” ideálképét változta. „Ha egyszer egy ország s nemzet, mint a magyarság, olyan kolosszusokat tudott adni a kultúrának, amilyenek Itália földjén michelangelói méretekben termettek, akkor annak az országnak szellemiségében, képességeiben, adottságaiban s történelmi útjában megvan a

legjobb és legfontosabb: az a minőség, amely autentikus és autonóm szellemet, művészetet és önrendelkezési képességet tud adni” – szögezte le. Karizmatikus kijelentéseit résztvevőként magam is közelről, személyesen hallhattam ezeken a vitaforumokon s megannyi más helyszínen, s tanúsíthatom, hogy a nemzeti összeseregléseknek ezek a demonstrációi nem maradtak hatástalanok. Minden esetleges másféle látszat ellenére Pozsgay Imre elévülhetetlen munkássága, markáns politikai életműve is beépült a magyar történelem legnagyobb, legfényesebb fejezetei közé: a demokratikus szabadságküzdelem időtlen értékdimenzióiba. Ő igazán mindvégig hűségesen ragaszkodott hazájához, népéhez, nemzetéhez. Mindenirányú hazaárulások közepette mindegyre józanul intett a magyarság megmaradásának, megmentésének, felemelésének elodázhatatlan imperatívuszára. Mert folyton tudta és hirdette, hogy Trianon óta – pusztulásunk és pusztíttatásunk minden stációjában – a magyarság részaránya a Kárpát-medencében szüntelenül csökken, s ezt a demográfiai tényt legnagyobb keserűségünként és gyötrelmünként vette számításba. Mert tudta és hirdette, ahogyan ma is teszi, amikor például legutóbb Szárszó hetvenedik évfordulóján tartott előadást, hogy viszont az a nép, amely saját magáról lemond, az nem állhat meg sem a történelem, sem a Történelem Ura előtt. Tudta és hirdette, hogy felelősség nélkül nincs igaz emberiség sem.

Kedves Pozsgay Imre! Nyolcvanadik születésnapodon gratulálva kívánjuk, hogy Isten éltesse sokáig, és adjon még sok erőt tiszta igazságaid, ébresztő gondolataid terjesztéséhez és megfogadtatásához!

„HISZEM, HOGY JÓ ÚTON JÁRUNK!”

Születésnap i beszélgetés Pozsgay Imrével

Beszélgetőtárs: Fazekas István

Hogyan, s miként lett Ön politikus? Melyek voltak azok a körülmények, amelyek arra indították, hogy jövővórá reményeit ezen a pályán próbálja meg konkrétabbá tenni? Mennyire inspirálták a család és a közösség gondolatai?

A politikussors bennem már ifjú koromban eldőlt. Egy földpadlós, nád-tetős falusi parasztházból érkeztem az Eszterházy hercegek kastélyba, Fertődre (akkor még Eszterházának hívták), ahol a kertészeti szakközépiskolát végeztem. Egy faluról jött gyerek számára ez hatalmas élmény volt. Örvénylett körülöttünk az emberhez méltó szabadság reménye. A rendszer adományának tekintettem ezt. Úgy éreztem, szárnyalok. Csak azt nem vettem észre, hogy éppen a talajt veszítem el a lábam alól. Ez a szárnyalás vitt bele engem már igen korán a társadalmi küzdelmekbe, a politikai életbe.

Hitbuzgó katolikus család volt az enyém. Édesapám korán meghalt, özvegy édesanyám mindhármunkat szigorúan fegyelmező, katolikus szellemenben nevelt. Ennek a pedagógiának a legnagyobb követelménye a becsület volt. Csak egy példát hadd mondjak el! A szőlőnk mellett a szomszéd Róza néni telekén korán érett a májusi cseresznye. A nagyra nők fák ágai ki-kihajoltak az útra, az arra járók nyugodtan csemegézhetek. Mindig csiklandozta a nyelvünket a vágy, hogy megkóstoljuk, ám soha egyetlen szemet sem mertünk levenni belőle. Talán a legegyszerűbben így szemléltethető az a szellemi és hitbéli környezet, amelyikből elindultam. Bárhová is vitt sorsom útja, ez a környezet mindig jött velem. A legmeredekebb buktatóknál és tévedéseimnél elsőként arra ügyeltem, a becsületemet semmiféle kár ne érje.

De nézzük a politikai indulást! Rákosi a kapuvári beszédében kijelentette, hogy kis nyilasok is lehetnek párttagok, de nem tölthetnek be pártfunkciót. A környéken, Eszterháza környékén, a nagybirtokokon lévő cselédség zöme nyilas volt. Azért, mert ennek fejében kapott kenyeret, petróleumot, ilyen-olyan ellátmányt. Beléptek a nyilas pártba, majd ezekből lettek a kommunisták. Engem, az ártatlan és teljesen szepőlten fickót toltak tehát előre - és lettem párttitkár, járási pártbizottsági tag már tizen-egynehány éves koromban. Egy frissen alakult politikai intézménybe, a Lenin Intézetbe felvételiztem.

Szívesen fogadtak ott, mert a statisztikához az ilyenfajta legényekre volt szükség, mint amilyen én voltam. Tanulótársaim többsége budapesti gimnáziumokban végzett, oroszul kiválóan tudó fiatalember volt. Jól festett a tablón egy parasztgyerek is. Olyan egyetemista társaim voltak itt, mint Konrád György, Eörsi István. Hamar észrevettem, hogy vannak bizonyos műveltségi hiányosságaim. Féltettem a politikát. Megmaradtam a párt tagjának, de aktív politikai szerepet nem vállaltam. A tanulással, a művelődéssel foglalkoztam. Ilyen előzmények és körülmények után 1956 nyarán, ötödéves egyetemista koromban meghívtak a kecskeméti megyei pártbizottságra munkatársnak. Csak vizsgázni kellett följármom Budapestre. Egy idegen világba kerültem, mert dunántúli lévén nem ismertem ezt a tájat és az itteni embereket. A marxizmus-leninizmus esti egyetem igazgatója lettem. Az '56-os forradalom napjaiban mindez megszűnt, én pedig visszatér-

tem az egyetemre. Közben egy fontos családi esemény is lezajlott az életemben: 1956. november 10-én házasságot köttem a mostani feleségemmel, Ilonkával. A diploma megszerzése után visszahívtak Kecskemétre. Barátaim lettek itt, és a tévedéseimből kilábalva próbáltam a hibáimat jóvátenni. Amikor már a megyei pártbizottság ideológiai titkára voltam, 1969-ben bemutattam a városi moziban Bacsó Péter betiltott filmjét, *A tanút*. Nyomban odacsődültek a filmszakmából és a szellemi élet egyéb területeiről az alkotók. Hirtelen rendkívül kiterjedt szellemi kapcsolatom alakult ki a fővárosi értelmiséggel.

Említtette professzor úr, hogy a tévedéseit megpróbálta jóvátenni. Milyen tévedések ezek?

A legsúlyosabb az volt, hogy elfogadtam a Kádár féle értelmezést 1956-ról. Pártfunkcionáriusként ennek megfelelő szellemmel tekintettem a közelmúltra, a buzgóságom pedig odáig vezetett, hogy '57-ben gyalázatos cikkeket írtam a *Petőfi Népe* című napilapban a forradalomról. Ezt azóta is restellem, ám hozzáteszem, sohasem hallgattam el, hogy mi az, amiért esetleg szégyenkeznem kell. A lelki fordulatot bennem a Nagy Imre-per végkimenetele idézte elő. Amikor 1958. június 16-án Nagy Imrét és mártírtársait kivégezték, felzaklattak a gyalázatos túlzások és arra döbbenettük rá, hogy ez a szocializmus nem az, amit én szocializmusnak képzelek. (Ráadásul – ezt csak zárójelben jegyzem meg – az volt a véleményem, hogy kommunisták végeztek ki kommunistákat. Ahogyan a Rajkék perében is.) Ez a felismerés okozott bennem jelentős változást. Akik ma döngetik a mellüket az akkori időkről, általában elfelejtik, hogy közülük a legtöbben azután jelentkeztek szolgálatra, miután a forradalom vezetőit felakasztották. Én azonban éppen akkor kezdtem kritikus álláspontra helyezkedni bizonyos dolgokban, amikor ráeszméltem arra, hogy a kivégzett vértanúk – Ratkó József szavaival élve – „*törvénytelen halottaink*”. Nem állítom, hogy nyílt és harcos kritika volt ez, de engem mélyen elgondolkodtatott és korábbi nézeteimből kiforgatott.

Később nyíltabb lett ez a kritika.

A Prágai Tavasz eltiprása számomra a legelképesztőbb beavatkozásnak tűnt. Akkor is szégyelltem, s ma is szégyellem, hogy Magyarország részt vett ebben a gorombaságban. Kádár nem mert ellentmondani az oroszoknak. Nyilván védeni akarta az akkori reformokat, ezért inkább elfogadta a Varsói

Szerződés parancsát, semmint ellenállt volna, mint például Ceausescu. Viszont Ceausescu megtehetette, hiszen ő egy rendőrállamot tartott fenn. Ebben a légkörben és ebben a helyzetben írtam meg a kandidátusi disszertációm a demokráciáról. Már maga a témaválasztás is kényes volt. A bírálóbizottság és az opponens azonban támogatták, ám valaki „befújta” a pártközpontnak, hogy milyen kérdéseket feszegetek benne.

A tudományos minősítést, a kandidátusi fokozatot ugyan megkaptam, de ezzel egyidejűleg betiltották a disszertációm és zárolták az Akadémia könyvtárában.

Egy ilyen tudományos munkában mi zavarhatta a pártközpontot leginkább?

Igen nyersen leírtam: a sztálini személyi kultusz leleplezése kevés, az egész rendszert kell megvizsgálni, tehát azt, hogy helyesek-e az alapjai annak az alkotmánynak, amelyik a közelmúlt jelenéseit és eseményeit élte tudta hívni. Ez már önmagában is drasztikus volt ahhoz a politikai véleményhez képest, ami akkor a Szovjetuniót megítélte. A demokráciával kapcsolatosan pedig azt fejtegettem, hogy egy olyan hatalommegosztásilag ellenőrzött viszonyrendszert kell létrehozni, amelyben a végrehajtó hatalomnak vért kell izzadnia ahhoz, hogy bürokratikus akaratát véghezvigye. Ez aztán végképp kicsapta a biztosítékot.

Hogyan került Budapestre, s hogyan kötött barátságot sorsfordító pillanatainkat fölismerő és meghatározó írónkkal?

1970-ben felhívtak a Központi Bizottság munkatársának, a sajtó alosztályt vezetni.

Novemberben volt a tizedik pártkongresszus. Két dologban akkor abszolút megsértettem a szocialista országok közötti megállapodást. A szocialista országok hírugynökségei csak hivatalos szocialista országbeli társintézményektől vehettek át híreket. Lengyelországban éppen ekkor voltak a tenger melléki lázadások. Erről nagyon hiányos híreket kaptunk a hivatalos szervektől, ezért közöltem a munkatársakkal, ha igazolt jelentéseket találnak, nyugati hírugynökségek anyagait is átvethetik ebben az ügyben. Barcs Sándor, az MTI akkori elnöke azonnal feljelentett Kádárnál. A másik ugyancsak ehhez az időszakhoz kapcsolódik. Szál József római magyar nagykövet 1970 nyarán disszidált. Én akkor követeltem, hogy ezt a hírt tegyük nyilvánossá. Pulai Árpád és az engem felügyelő tótumfaktumok közölték, szó

sem lehet róla, mert ameddig a Nyugat hallgat, addig miért kéne fecsegnünk. Majd a Nyugat időzíteni fogja ezt a hírt, feleltem. Úgy is lett: a pártkongresszus első napján több nyugati hírugynökség azt közölte tényként, hogy Szál József magyar nagykövet emigrált. Ebből kiindulva a kongresszuson – pestiesen szólva – elkövettem egy kis stiklit. A cenzúra miatt az volt a szokás, hogy az MSZMP kongresszusairól minden nap csak a délig elhangzottak közölhetők a következő napi sajtóban. A kongresszus sajtófőnökeként elrendeltem, hogy élő adásban mehet minden. Pulai őrjöngött. A Kongresszus Intéző Bizottsága elé idéztek azzal, hogy rombolom a párt esélyeit. Bejelentettem, hogy nem vállalom tovább ez a pozíciót. Épp akkor választották meg Politikai Bizottsági tagnak Benke Valériát, a *Társadalmi Szemle* főszerkesztőjét. Még a kongresszus napjaiban megkeresett. – Hallom, bajban van! – mondta. – Szükségem lenne egy főszerkesztő helyettesre. Eljönne-e? – El – feleltem. Számos kiváló munkatársat sikerült megnyernem a lapnak. A hívasomra jött oda Bihari Mihály is. Itt kerültem kapcsolatba Aczél Györggyel, aki kereste az értelmiségi kirakatfigurákat a párthoz. A kézirateit mindig elküldte vagy ötven embernek bírálatra, köztük nekem is. Gyakran kritikus megjegyzéseket tettem rá: a margóra rettenetesen brutális észrevételeket írtam. Ez, ahelyett, hogy felidegesítette volna, imponált neki. Így kerültem a figyelmebe, s 1975 tavaszán meghívott miniszter-helyettesnek a kulturális minisztériumba. Az értelmiség jelentős része ekkor már szimpatizált velem. Olyan barátaim lettek, mint például Csoóri Sándor és Kósa Ferenc. Csoóri bemutatót Illyés Gyulának. Még ebben az évben közel kerülhettem Nagy Lászlóhoz, Ratkó Józsefhez és még jó néhány népi indíttatású alkotónkhoz. Mintha a szülőföldemhez tértem volna vissza! Ebből a közegből soha többé nem léptem ki.

Meséljen egy kicsit Nagy Lászlóról!

Rendkívüli ember és rendkívüli barát volt. Legtöbbször Hollóházán, Tökei Feri filozófus barátunk házában találkoztunk. Utoljára 1977 decemberében láttam, amikor a két ünnep között meglátogattuk a feleségemmel Lacikát (mi így hívtuk őt) Szigligeten, az alkotóházban. Egy nagyon szép estét töltöttünk el. Egyszer csak Lacika váratlanul azt mondta: „*A jövőt illetően most fog eldőlni, hogy a Kelet homloka leszünk, vagy pedig a nyugat hátsó fele!*” Mindig nagy szeretettel beszélt Bulgáriáról, sok időt töltött ott ösztöndíjas fordítóként. A Somló aljában, Iszkázon született emberként mindig a falusi élet vonzotta és arról beszélt sokat. Kapcsolatunkban kiemelt szerepet kapott a Béres-ügy. Nemcsak alkotásaival, de konkrét segítségével is használni akart. A paksi tömbházak és panelházak ügyében is kardoskodott akkoriban, ám ennél sokkal határozottabb és nagyobb szabású tette volt a Béres-ügybe való beavatkozása. Béres József felfedezését, annak gyógyító hatását nemcsak elismerte, de képviselte is. Az én kérésemre hajlandó volt Aczélhoz is eljönni, hogy a Béres-ügyben szabad mozgásteret lehessen biztosítani. Korai halála nagyon megrendített, pótolhatatlan veszteséget okozott mindannyiunknak.

Ratkó Józsefiől hallottam, hogy Nagy László egyszer azt tanácsolta nekik, fiatalabb írónak:

„Pozsgay Imrét öleljétek körül, belé kapaszkodjatok!”

A Nagy Lászlóval és az ő nyomában járó költőkkel való barátság során tudatosult bennem jó néhány olyan jelenség, összefüggés, amely addig elkerülte a figyelmemet. Ezek között az egyik az volt, amit aztán Illyés Gyula lakonikusan úgy fogalmazott meg, hogy a nemzet sorskérdéseivel kell foglalkozni. Ekkor jöttem rá, hogy érdemes lenne a határon túli magyarokat is bevonni a politikai mozgástérbe. Ez teljesen tabu volt akkoriban. De tabu volt az is, hogy milyen legyen Magyarország egészségügyi és mentális állapota. Az öngyilkosságban vezető ország voltunk. Alkoholizmus és más embert romboló jelenségek győőrtték a kiutakat kereső magyar társadalmat. Elementáris erővel jelentkeztek nemzeti sorskérdéseink. Ezekben az ügyekben Csoóri is állandóan noszogatót. Korábbi kezelő orvosának, Levendel Lászlónak a lakásán, a Városmajor utcában akkoriban egyfajta szalonszerű politizálás folyt. Ezekben a szalonbeszélgetéseken én is részt vettem. Itt jelentek meg először szervezettebb formában az ún. *másképpen gondolkodók*. Újból találkoztam Konráddal, megismerkedtem Kis Jánossal, odajárt Eörsi István, Csurka István, Vásárhelyi Miklós, Bihari Misi, Gombár Csaba, Lengyel László. Ebben a közegeben is otthonosan mozogtam. A népiekkel való szoros együttműködés mellett ez a kissé lazább, de még is nyitott Levendel-szalon nagy hatással volt az én politikai világomra.

Ez már csaknem népfrontos szerep lehetett.

Tíz nappal a Jaruzelzki-puccs előtt, 1981. december 3-án mondtam egy goromba beszédet a Központi Bizottság ülésén. Az 1982-es népgazdasági tervet tárgyaltuk. Egy előre megírt, részletes gazdasági adatokat tartalmazó felszólalással készültem. Mintha valamit sejtene,

Kádár utolsónak adott szót. Elmondtam, hogy az egész népgazdasági terv hamis adatokon és vaskos tévedéseken alapul. Államcsőd veszélye fenyeget: az ország belépett a spirális adósság-csapdába. Kádárnak a szeme sem rebbent. Félvállról szólt oda Havasinak, a gazdaságpolitikai titkárnak: – Havasi elvtárs, ez a maga dolga. – Hamarosan, '82 márciusának végén közölték velem, más feladatok várnak rám. Lázár György miniszterelnök és Németh Károly, az MSZMP főtítkárhelyettese közvetítették a hatalmi gondolatot, hogy a Népfront főtítkára legyek. Ezt válaszoltam: „*Miniszternek lenni nem alanyi joga senkinek sem: az küldi el, aki megválasztotta. Am azt, hogy én hova megyek, én döntöm el. Nem fogadom el ezt az ajánlatot, inkább keresek egy egyetemi állást magamnak.*” Ezzel kiléptem a bolsevik hagyományból. Tartott a huzavona egészen nyár közepéig. Népi író barátaim megkeresték Illyés Gyulát, hogy beszéljen Kádárral, vonja vissza az elhatározását, mert nagy veszteség lesz, ha kikerülök a kormányból. Illyés magához hívott. Ott volt Csoóri is. Illyés felé bökött az ujjával és rám emelve tekintetét ezt mondta: „*Ezek azt akarják, hogy én beszéljek Kádárral. Hát nem fogok vele beszélni. Különböen is: egy politikai pályán ilyen buktatókra mindig szükség van. Ennél már csak egy kis börtön volna a jobb.*” Azt feleltem erre: „*Akor lényegében egyetértünk, mert én meg éppen azért jöttem, hogy lebeszéljelek róla, hogy Kádárral szót váltsd erről.*” Addigra ugyanis átnéztem a Népfront jogosítvá-

nyait és volt egy tervem, melyet akkor Gyula bácsinak bevallottam. Ez pedig az volt, hogy szó szerint veszem a Népfront jogosítványait.

Tehát úgy döntött, mégis elvállalja a felkérést!

Úgy. Előtte azonban, még ’82 tavaszán elmentem Prágába, a szocialista orszá-

gok minisztereinek találkozájára. Aczél a kormányülésen felszólalt: *„Pozsgayt ne engedje el a kormány!”* Lázár jó bürokrataként csak legyintett: *„Neki szól a meghívás, a szabályok szerint neki kell mennie.”* Alighogy hazatértem, megjelent nálam Havasi, s tájékoztattott, hogy a Központi Bizottság ülésén én leszek a téma, mindenki ellenem fog szavazni, Kádár pedig a betonba döngöl. (Ezt a kifejezést akkor hallottam először.) Szóltam a titkárnőmnek, hogy azonnal hívja fel Kádár titkárságát. Kádár rögtön a vonalban volt. Azt mondja nekem, azonnal jöjjön át! Most nem tudok, feletem, mert a pedagógus nap alkalmából kitüntetésekert kell átadnom a Parlamentben. Délután kettőre mentem át, s ezzel kezdtem: „Ha maga így intézi a személyi ügyeket, nem lesz utódja ebben az országban! Egyébként pedig *megfontoltam a hivatalosan felajánlott lehetőséget, elfogadom a Népfront főtítkári állását.*” Ettől teljesen felszabadult. Kiszólt a titkárnőjének, hogy: *„whisky!”* Koccintottunk, majd hozzátettem: *„Ha már ezt elvállaltam, még a látszatát is kerülni akarom annak, hogy leváltás történt. Maga jöjjön el a Népfront Országos Tanácsának ülésére, és maga terjessze elő a rólam szóló javaslatot!”* Beleegyezett.

Miért volt ez az egész ennyire fontos Kádárnak? Nem lett volna egyszerűbb, ha hagyják önt tanítani?

A diktatúra logikája szerint a teljes félreállítás mindig a rendszert gyengíti. Kádárnak egyetlen célja volt: kikapcsolni engem a kormányzati politikából. Úgy gondolta, ha egy félholt szervezetbe kitolnak, máris semlegesítve vagyok. Föl sem merült bennük az, hogy ezt a döglött szervezetet életre is kelthetem.

Rögtön meg is valósult néhány reform.

A Népfront előkészítésével már ’83-ban új választási törvényt alkottunk. Legalább két jelölt indítása kötelező lett. Az egyik volt az ún. „hivatalos” jelölt, a másik lehetett spontán jelölt is. Nagy társadalmi viták előzték meg ezt a törvényt. Nyugaton érdekes kommentárja volt: *„Pozsgaynak sikerült elérnie azt, hogy ami szabad, az kötelező.”* A ’85-ös választásokon számos „spontán” jelölt indult. Egy kikötése volt a Politikai Bizottságnak: ellenzéki körből nem lehet jelölt. A jelölő gyűlése idején néhány incidens után meghívtak a Rakpart Klub ülésére. A demokratikus ellenzék prominens képviselői és szimpatizánsaik voltak jelen, kb. kétszázan. Kőszeg Ferenc és Solt Ottília egyenesen nekem szegezték a kérdést: valljam be, hol ál-

lok, a hatalom, avagy a törvény oldalán. A törvény oldalán állok, feleltem, csak nincs akkora hatalmam, hogy ezt érvényesítssem. Megjegyeztem: ha ez a hatalom így folytatja, annak bukás lesz a vége és a szocializmusra, mint egy rossz emlékü kísérletre fognak emlékezni majd az emberek.

Hogyan lett az ország közepe Lakitelek?

Ősszel, a Népfront nyolcadik kongresszusán komoly kritikát fogalmaztunk meg a ’85 tavaszán lezajlott pártkongresszusról. Gorbacsov irányított már akkor Moszkvában. Reménykedő volt a légkör. Egyre több civil szerveződésnek nyitottunk kaput. A monori találkozásnak különös jelentősége volt.

A demokratikus ellenzék azonban megszegte a monori megállapodást, amikor ’87 áprilisában, a Beszélő különszámában a társadalmi szerveződést megjelentette. Ezzel lényegében vezető szerepre jelentkeztek, ami elfogadhatatlan volt a nép-nemzeti irányzat számára. És ekkor jött a lakiteleki tanácskozás gondolata.

Kinek az ötlete volt?

Csoóri Sándor, Bíró Zoli és még jó néhányan úgy gondolták, reflektálni kell a társadalmi szerveződés nyilvánosságra hozatalára. Bíró Zoltán lakásán, a Rippl-Rónai utcában beszélünk ezt meg: Bíró Zoltán, Csoóri Sándor, Csúrka István, Für Lajos, Fekete Gyula meg én. Az eredeti gondolat az volt, hogy össze kell hívnunk a teljes magyar ellenzékét, azonban állami szervezetet nem akartunk bevonni semmiképpen sem. Azt fontolgattuk, hogy valamilyen művelődési intézményt kellene igénybe venni, ám Budapesten nem akadt erre partner. Második tanácskozásunkkor mondta Csoóri, hogy van egy kitűnő népművelő Lakitelken, aki megrendezte a fiatal írók találkozóját és ’56-ról is fotókiállítást rendezett. Bátorsága, emberi tartása kétségbe vonhatatlan, próbáljuk meg megkérni őt, hogy vállalja el a házigazda szerepét. Lezsák Sándor a rá jellemző hatalmas szervezőerővel azonnal intézkedni kezdett. Szerzett egy lakodalmi sátrat, a saját házának udvarán fölverte és 1987. szeptember 27-ére összehívtuk a rebellis tanácskozást. Megjelent Konrád is, fel is szólt.

Jó hangulatú tanácskozás közben született meg a *Lakiteleki Nyilatkozat*. Jeles személyiségek mondták el javaslataikat, a legkülönbözőbb aspektusokat képviselve. A fő referátumot én tartottam. Sólyom László többször a szememre vetette már, hogy demokratikus szocializmusról beszéltem. Hát persze, hogy arról beszéltem és nem pedig szocialista demokráciáról. Ez nem egyszerűen frazeológiaibeli különbség. Én akkor a németekkel már kapcsolatban voltam: a német szocialdemokraták programja mondta ki először, hogy demokratikus szocializmusra kell törekedni. Ez elutasítja a marxizmust és a leninizmust, valamint a bolsevik szemléletet. A tanácskozás után Bíró Zoltán, Csoóri Sándor, Für Lajos és Lezsák Sándor arra kértek, hogy a Lakiteleki Nyilatkozatot hozzam nyilvánosságra. Ezt elhárítottam azzal, hogy a cenzúra viszonyait ismerve ezt nem tudom elérni. Aztán a gondolat nem hagyott nyugodni, mert attól tartottam, ha a Lakiteleki Nyilatkozat a *Szabad Európa Rádió*n vagy *Amerika Hangján* köszönt be Magyarországra, az csökkentheti az értékét. Valamikor november elején föl hívtam a magyar nemzet főszerkesztő-helyettesét, Tóth Gábort, hogy „szeretnék vele egy interjút csinálni”. (Ez ugye teljesen műfajidegen, hiszen az interjút kéri, nem pedig ajánlják.) Átjött hozzám aztán elmondtam neki pontosan, hogy miről van szó. Becsületére legyen mondvá, vállalta. A kérdéseket én fogalmaztam meg, s az interjú közepén megkérdeztem magamtól, hogy mi történt Lakitelken. Erre „csalafinta” módon azt

válaszoltam: minek beszéljek én erről, hiszen van egy Nyilatkozat. És így, az interjúba beépítve – az első bekezdéstől az utolsóig - mégis csak megjelent a Nyilatkozat.

Ez a mozzanat a lakiteleki tanácskozást igazán nagy jelentőségű politikai eseménnyé avatta. A *Magyar Nemzet*nek ez a száma politikai dugáru lett. A kétfórintos lap a „feketepiacon” 200 forintért kelt el. Több száz ezer ember ismerhette meg így a Lakitelki Nyilatkozat tartalmát, s ezzel együtt tisztába kerülhetett a lakiteleki gondolat jelentőségével és mozgalommá formálódó erejével is.

Professzor úrnak ettől a pillanattól kezdve egészen a rendszerváltozásig töretlenül ível fölfelé a politikai pályája, majd hogyan nem a köztársasági elnökségig.

Nem hittem többé a szocializmus megreformálhatóságában. A Szovjetunióban ’86-ban hat hetet tölthettem el. Már akkor is láttam, mennyire szétesőben van az egész birodalom. Látható volt, hogy Gorbacsovnak nem fog sikerülni sem a peresztrojka, sem a glasznoszty.

Hiszem, hogy nem eredménytelenül tettem a dolgomat. Én voltam az első, aki bejelentettem 1988. október 26-án, hogy le fogjuk bontani a vasfüggönyt. Akkor némelyek nekem ugrottak, köztük Horn Gyula is, hogy megsértettem a Varsói Szerződést.

Ez a bejelentés nem volt előzetesen leegyeztetve?

Saját elhatározásra elmentem a hegyeshalmi határőrsre. Elkísért a Határőrség országos parancsnoka, Székely tábornok is, valamint a belügyminiszter, Horváth István. Hozzájárulásukat kértem, hogy egy nemzetközi sajtóértekezletet szeretnék ezen a helyszínen tartani. Beleegyeztek. Ekkor hangzott el ez az ominózus mondat.

A történetektől az akkori miniszterelnök, Grósz Károly megrettent.

Grósz Károly a Budapest Sportsarnokban elmondta elhíresült beszédét, melyben fölrajzolta egy polgárháború rémképét. Azt rebegte el, ha ez így folytatódik, itt féhérterror lesz. Vér fog folyni az utcán, rémüldözött, s hozzátette, de mi is ott leszünk, elvtársak! Mi ez, ha nem fenyegetés? Az volt a végkövetkeztetésem, hogy a hatalmon lévők identitását és legitimitását kétségbe kell vonnom ahhoz, hogy erőszakszervezeteit megbéníthassam. Honnan is eredeztette a kádári szocialista hatalom a legitimitását? Abból a hazugságból, hogy ők a nemzet megmentői, hiszen egy pusztító ellenforradalomtól óvták meg az országot. 1989. január 28-án, a *168 óra* című népszerű rádiós magazinban kimondtam azt, ami addig kimondhatatlan volt a hatalom oldaláról: 1956-ban nem ellenforradalom, hanem *népfelkelés* történt. Egy nép felkelése a nemzeti függetlenségétől megfosztó és elnyomó hatalommal, valamint idegen uralommal szemben. Ennek frenetikus hatása volt. Tízezrével dobták el a pártkönyveket a párttagok, reformkörök alakultak, a társadalom pedig ujjongott attól a gondolattól, hogy kiszabadult a szofisztikai rabságból. A Szovjetuniót már a határnyitás bejelentésével is teszteltük, ez most különösen alkalmas volt arra, hogy megmérjük az erejét. Ha valaki ugyanis kimondja, hogy ’56 leverése nem egy ellenforradalom leverése volt, az megbecsteleníti a szovjet beavatkozást is. Attól kezdve katonai ténykedésük közönséges birodalmi intervenció. A Szovjetunió nem reagált. Hála Istennek,már magával volt elfoglalva.

Megnyílt az út a történelmi igazságtételhez. Grósz rendkívüli központi bizottsági ülést hívott össze. Ötvenketten szóltak fel ellenem, mellettem senki.

Elhangzott az indítvány Kállai Gyula és Korom Mihály szájából, hogy bizalmi szavazást kérnek Pozsgay ellen. Grósz megrémült, mert tudta, ha ez a bizalmi szavazás az én eltávolítással végződik, akkor abból pártszakadás és mindenféle egyéb katasztrófa lehet. Szünetet rendelt el, és a szünetben kiadta a parancsot, hogy mindenki Pozsgayra szavazzon. Így következett be az a furcsaság, hogy ötvenkét ellenem felszólaló ember után abszolút bizalmat szavaztak nekem.

Ezzel nyeregbe is ültették.

Tényleg, kicsit nyeregben éreztem magam. Annyira megerősödtem, hogy máris két dolgot követeltem. Az egyik: ismerjék el hivatalosan is, hogy ’56-ban nem ellenforradalom, hanem népfelkelés történt. A másik: nyilvánítsák ki, hogy Magyarországon lehetséges a többpártrendszer. Mind a két határozati javaslatot elfogadták. Elkezdődtek a rendszerváltásról szóló tárgyalások. Az ellenzék az MSZMP-t kérte föl tárgyalópartnernek. Az MSZMP ezt először elutasította azzal, hogy egyenként hajlandó a tárgyalásokra, de ellenzéki kerekasztalszerű szervezettel nem. Később úgy foglalt állást, hogy elfogadja az ellenzéki kerekasztalt, ha abban nem vesz részt a Fidesz. Az ellenzéki kerekasztal viszont szolidáris volt a Fidesszel és közölték: vagy együtt, vagy sehogy. A Fidesz volt a legradikálisabb erő. A Végül az én javaslatomra az MSZMP beadta a derekát és elfogadta az ellenzéki kerekasztalt, ha lesz még egy tárgyaló partner, az úgynevezett harmadik oldal. Ebbe az ellenzék könnyen belement, mert lényegében a szatelitszervezetekről volt szó. A tárgyalás elindult 1989. június 13-án és rá három napra volt a Nagy Imréék temetése, ami hatalmas társadalmi és politikai fordulatot hozott. A tárgyalóasztalnál mégis volt néhány kőemény ütközet. Az MSZMP képviselőjében én voltam jelen, de inkább az ellenzékét képviseltem, amit azért elég hamar észrevettek az MSZMP-ben is. Rögtön beleegyeztem például abba, hogy a pártszervezetek vonuljanak ki a munkahelyekről. Ezt akkor az MSZMP nem volt hajlandó elfogadni. Gyorsan aktívát hívtak össze. Nyers Rezső volt már az elnök akkor. Elítéltek, hogy olyan pozíciókat adok fel, amelyekre nincs felhatalmazásom. Nem is kértem felhatalmazást, ez az igazság. A másik ilyen jelenség a pártvagyonnal való elszámolás volt. Nos, ebben már olyan mértékben ütköztem a párton belüli megbízóimmal, hogy végül is felrúgtam a széket és júliusban otthagytam a tárgyalóasztalt. Végül visszahívtak, mert megbénult az egész tárgyalás a távollétemben.

Aztán hirtelen az MSZMP köztársaságielnök-jelöltje lett!

Az MSZMP-n belül is voltak közben bizonyos szervezeti reformok: megszüntették a Politikai Bizottságot, egy négytagú elnökséget hoztak létre, amelybe engem is beválasztottak. A politikai egyeztető tárgyalásokon bejelentették, hogy az MSZMP köztársaságielnök-jelöltje Pozsgay Imre lesz. Korainak tartottam ezt a bejelentést, de nem tiltakoztam ellene, ez az igazság. Az ellenzéki kerekasztalt ez rögtön megszította. Az MDF, a KDNP, az Magyar Néppárt, a Bajcsy-Zsilinszky Társaság addig egyértelműen mellettem álltak. A köztársaságielnök-jelöltségem szakítókérdéssé vált a kerekasztalon belül. A másik szakítókérdéssé vált az, amikor az Alkotmányozó Nemzetgyűlésre tettem javaslatot.

Az SZDSZ rögtön harsogni kezdett, hogy ez időhúzási taktika, a történelmi helyzet nem alkalmas erre. Ebben egy darabig a népi oldal támogatott, aztán ők is elvetették ezt a javaslatomat. A négy igenes népszavazás meghirdetése ismét politikai fordulatot hozott.

Az MSZMP kénytelen volt rádöbbedni arra, ha nem számolja fel önmagát, és nem alkot egy új szociáldemokrata típusú pártot, akkor nincs esélye a jövőben. Így jutottunk el 1989. október 6-hoz, az MSZMP utolsó és az MSZP első kongresszusáig. Maga a dátum is ómen. Az SZDSZ-nek egyébként a fő vádpontja az volt ellenem, hogy a háttérben működik egy Antall-Pozsgay paktum. Ilyen természetesen soha nem volt: ez a politikai gyanakvás és mocskolódás körébe tartozott.

Egyébként milyen volt a kapcsolata Antall Józseffel?

Antall Józsefet Csoóri Sándor mutatta be nekem, még 1978-ban. Csoórit régi barátság fűzte hozzá. A tárgyalások idején Antall minden héten legalább kétszer-háromszor az államminiszteri irodámban felkeresett. Nagyon intenzív és személyes kapcsolat alakult ki közöttünk Ő még december elején azt mondta, hogy egy jövőendő koalíciós kormányt nem tud elképzelni az MSZP nélkül. Aztán februárra már másként látta a dolgokat. A mi személyes kapcsolatunk 1989. december 25-éig, Szent Karácsony napjáig tartott. Akkor jelent meg váratlanul a lakásomon és kért tőlem valamit. Aztán már csak amolyan udvariassági találkozásaink voltak.

Hogyan látja utólag: történelmileg szükségszerű volt-e az Antall–Tölgyessypaktum?

Súlyos hibát követtek el, amikor megköötték. Lényegében ezzel megváltoztatták a választási eredményt. Az SZDSZ-t olyan pozíciókhoz jutatták, amelyeket a választási eredmények alapján soha nem nyerhetett volna el. Egyébként ez ismétlődött meg ’95-ben az MSZP-SZDSZ koalícióval is. Antallon volt egy erős nyomás, hogy az SZDSZ-szel hozzon létre nagyköalíciót. Szerencsére nem tette meg. Viszont a választás után mégis érvényesült ez a nyomás, mert a paktum által csak részese lett a hatalomnak az SZDSZ. Az elnöki pozíció megszerzésével, a kétharmados törvényekben való megegyezéssel és így tovább. Mindez az úgynevezett népi szárnyat nagyon kiábrándította. Csoóri összehívta a Selyemgombolyítóba az MDF tagságát, és ott színváltásra kényszerítette Antall Józsefet.

Mivel indokolta ő a paktumot?

Azzal, hogy az adósságteher az országon roppant mértékű, s a jó adósnak megfelelő körülményeket kell a belpolitikában megteremteni. A helyzetfelmérés valós volt, csak a megoldást kapkodta el

Professzor úrnak mi a véleménye az Alaptörvényről?

A rendszerváltást ennek a megalkotásával kellett volna kezdenünk. Összességében egy olyan átfogó jogszabálynak tartom, amelyik valóban alapja lehet a társadalmi és a gazdasági fejlődésnek. A jelenlegi helyzetben minden okunk meglehet a bizakodásra.

Hamarosan nyolcvan éves lesz. Németh Lászlótól annak idején, egy születésnapj beszélgészen megkérdezte a riporter, hogy mire a legbüszkébb. Most én is ezt kérdezem öntől: mire a legbüszkébb?

Ugyanazt tudom válaszolni, mint amit akkor Németh László. A családomra.

De arra is büszke vagyok, hogy magyarnak születtem. S míg a családomért dolgoztam, talán a hazámért is tettem valamit.

Professzor úr, hogyan látja: lesz még a magyarnak haliért tartása?

Hiszem, hogy jó úton járunk!

TÚRABAKANCS

Czipott György

A mentőkocsi beteg nélkül, ráérősen gördült végig a kihalt keresztutcán, lefagyott hókupacokat kerülgetve. A forgalmasabb főút kereszteződése előtt lelassított, megállt, a vezető hosszan kémlelte a balról jövő személyautókat. Híg köd terpeszkedett az aszfalt fölött, érdemesnek találta, ha kivárja a teljesen belátható üres forgalomszakaszt a kikanyarodáshoz.

Balesettest hoztak haza az ambulanciáról, a reggeli járdatarakításakor megcsúszott és olyan szerencsétlenül esett az öregember, hogy a kalimpáláskor lábai közé került hólapát nyele ráfeszült bal sípcsontjára kicsivel a térd alatt. Szerencséjére – a röntgenfelvételen jól láthatóan – csak megrepedt az amúgy is porotikus csont, de nem tört el. A kezelőorvos kórházi elhelyezést nem tartott szükségesnek, hazatérést tanácsolt, azonban jobbnak látta, ha járógipszsel rögzíti az alsó lábszárat. Így azonban az idős férfi és az őt kísérő felesége kizárólag taxival térhetett volna haza kertvárosi házukba, de szégyenlősen, halkan megvallotta az asszony, hogy a férje egyetlen nyugdíjacsckáját már kifizették a rezsire, táplálkozásra, megtakarítani abból alig-alig tudnak – azt is elvitte a cudar idő miatt külön rendelt tüzelő –, a következő járandóság pedig csak két nap múlva várható, ha az Isten is úgy akarja. Addig meg az a kevés apró csak kenyérre elég, taxiköltséget sehogy se tudnának fizetni. A két mentőápoló türelmesen várta a vizsgálat és a kezelés befejeztét, segédkeztek az ismerős orvosnak, amúgy sem volt szabad ápoló az osztályon. Sürgős hívás a központból nem riasztotta őket, beszóltak rádión a diszpécsernek, ha nélkülözhetőek, hazaszállítják a balesetest. A forgalmasabb főút jobban járhatónak bizonyult, a hajnal óta közlekedő autóbuszok, személyautók nyomvonalában megvékonyodott az összetömrődött hó, itt-ott kilátszott alóla a piszkosfekete úttest. Azért visszafogottan nyomta a gázpedált a vezető, nehogy egy jégborda megviccelje őket. Na hiszen! Ha mentőszemélyzethez kellene mentőt hívni! Derűsen taglalták ezt a képzeletbeli esetet,

persze mindjárt nem valami jelentős és végzetes balesetre gondoltak, de milyen képet vágnának a kiérkező kollégák, amikor ők, kicsit rájátszva a dologra, jó hangosan jajveszékelnének. Ezen elnevetgéltek, amikor a fedélzeti rádióban megszólalt a vezénylő tiszt hangja. – Valaki név nélkül bejelentett telefonon egy járdán fekvő férfibeteget, nem messze onnan, ahol haladnak. Lehet, megint valami hülye szórakozik, de minden esetre hajtsanak oda, és lássák el a férfit. Jelentést kérek azonnal, ha a helyszínen fölmérték az esetet! Valamivel gyorsabb tempóval haladtak tovább, a megkülönböztető jelzéseket bekapcsolva. Úgy másfél kilométer megtétele után balra, a főút melletti járdától kicsit beljebb, az útkereszteződés előtt megpillantották a fehér hóban fekvő testet. Óvatosan áthajtottak a záróvonalon, és főlhajtottak a járdára. Azonnal kiszálltak, a szükséges műszereket fölkapva, látszott, nem jószántából fekszik az idős, hajléktalannak tűnő férfi a földön. A hó már vékonyan belepte hiányos és néhol rongyos öltözékét, egyik kezén minden ujjvégén lukadt cérnakesztyű volt, a másik, fedetlen keze furcsa pózban kinyújtva feküdt a teste mellett, mintha simogatta volna vele a mézsfekér havat. De a legképtelenebb részletet ebben az egyébként csöndes és nyugodt képben az a két, foszló spárgával átkötözött, agyontaposott félcipő jelentette, amit a fekvő ember szürkés, megfagyott, mezítelen lábai mellé helyezett valaki, gondosan eligazítva. Nem volt kérdéses, az egységparancsnok mentőápoló azonnal látta, a férfi halott. Elvégezte az ilyenkor szokásos ellenőrző vizsgálatokat, de azokkal sem lehetett bármí csekély életjelre bukkan-ni. Védőkesztyűs kézzel átkutatták a hajléktalan férfi zsebeit, szatyort nem találtak mellette – mint ahogy más esetekben szokott lenni –, valami személyére vonatkozó iratot kerestek. Elkoszlott, vékony átmeneti kabátja alatt, hasonló állagú party-zakó belső zsebében lettek elnyűtt bőr irattárcájára. Gondosan összehajtogatott régi levélpapírok között ott volt személyi azonosító kártyája, de lacím- és TB kártyát nem találtak. – Megint egy kihüléses. Ebben az idő-

ben hullnak ezek a szerencsétlenek, akár a legyek. Fene vigye, hogy ilyen képzavar jut az ember eszébe mindjárt. De ő már nem haragszik érte... na, bezállok, jelentem az esetet. A vezető és a segédápoló a hóra helyezett hullaszákra emelte a jegesen hideg, merev testet és körbehúzták a fekete műanyag szállítózsák zipzárvját. – Utasított a központ, várjuk meg a halottszállítókat, nincs értelme nekünk sehová se vinni a testet, de rendes átadással zárjuk le az esetet, és menjünk vissza az állomásra. Minden más adminisztrációt majd ott végezzünk el, egy óra pihenőidőt kapunk a beérkezéskor. Egész nap szolgálatban leszünk kis váltásokkal, annyi a sérült. A forgalom felé elzárta a látványt a mentőkocsi, a testet rejtő fekete zsákot a földön hagyták, nem járt a főút melletti járdákon senki, úgy gondolták, ők nem háborgatják tovább a halottat.

Jószerével már a nevére sem emlékezett, minden ismerőse – hasonszörű, hajlék nélküli férfiak, nők csak Csipásnak szólították. Jó volt neki ez a név is, bár az igazi neve ott lapult a tárcájában féltve őrzött személyi kártyáján. De azt nem nézegette, minek emlékezni a régi életére, az odahagyott szűk, lakótelepi lakásra, feleségre, gyerekre. Akkor szakadék tátongott mindennapjai és régi, még rendesnek mondható élete között, hogy azt már beszűkülte elméje nem is nagyon tudta áthidalni. Nem is gondolt napszám egyébre, csak hogy hová menjen eltölteni az éjszakát, ahol nem fagy meg, de mégis nyugton hagyják. Meg persze, hogy hol nem volt még aznap kéregetni, és hol van kevés olyanból, mint ő, hátha tudna pár forintot gyűjtögetni. Enni kell, ha jól megy a székér, inni is valahol egy jó savanykás fröccsöt, a sör ebben a hidegben életveszélyes. Lebzselt keveset a pályaudvar belső csarnokában, de ott gyakran járőrözött két-két rendőr, ő meg igyekezett azokat nagy ívben kerülni, nehogy belekösse-nek valamivel. Elgyalogolt a belvárosi aluljáróhoz, ott mégiscsak gazdag népek jönnek-mennek, de tudta előre, nem sok szerencséje lesz aznap. A szél a Duna felől

fújt, nem erősen, de a hideg miatt úgy érezte, mintha bicskákkal hasogatná az arcát. Belekapott néha vékony kabátjába, aláfújt, olyankor érezte a koszos ruhákból, bőrről áradó mosdatlanságszagot, a nyomorúság kiirthatatlan szagát. Ha ezt megérzi, akitől valami pénzt, segítséget kunyerál, biztosan nem akar adni, hátat fordít, még a látványától is védve önmagát. Nem szerette ezeket a szeles napokat. Most még ráadásnak szakadatlan havazik is és olyan hideg van, hogy akinek csak fontos elintéznivaló dolga nincsen, ki se jön a meleg lakásából, az üzletek is konganak vevők nélkül. Pedig ennie kell valamit, mert anélkül baj lesz! Napok óta járta ezeket a járdákat, éjszákára meglapult kapualjakban, üzletek benyílóiban, kerülte azokat a helyeket, ahol a többiek is aludni szoktak. Némelyek tudtak szerezni valahonnan kidobott derékaljat, rongyos paplant, na igen, olyan gazdagon nem kell félni a téli éjszakától, de neki sose sikerült tartós holmikra szert tenni, mert ha talált is olyat, az egészséges fiatalabbak egyszerűen elvették tőle és jó, ha nem verték meg. Ezek néha még nőt is találtak maguk mellé a takaró alá, ő idejét se tudja, mikor volt utoljára nővel. Szerencse, hogy nem is hiányzik már neki az olyasmi, ennyi haszna van, ha valaki már vén. Legjobban a régi felhúzos karóráját sajnálta még a tán sosemvolt életéből, azt is két hete, akkor lopták le a karjáról, amikor az éhség és a hideg bekergette a hajléktalanszállásra. Pedig milyen jó meleg volt benn! Kapott szappant, rendesen megzuhanyozott, elvették a régi, búzós öltözetét és kapott viseltes, de még jó másikat, és választhatott is magának szveter-t, kabátot. A legmelegebb holmikat választotta ki a halomba hordott használt ruhák közül, de amíg szinte ájultan aludt, valaki ellopta tőle az egészet, pedig a feje alá gyűrte mindent a matracos vaságyon. Még az óráját is lelopta a nyomorult a karjáról, pedig vacak, kopott, felhúzos orosz karóra volt, nem valami digitális izé... még jó, hogy a tárcáját a gatyájába rejtette, ott mégsem akart kotorászni a gazember, nehogy másnak nézzék... Amikor felébredt reggel, mellőle már mindenki elment, hiába mutatta a nagy

semmit az ügyeletesnek, az nem tehetett egyebet, annyi lehetősége volt csak, hogy megengedje neki ismét a ruhaválogatást. De addigra alig volt a raktárban valami használható. Azért mégis össze tudott szedni annyit, hogy ne hiányos öltözkében kelljen kimennie az utcára. Meleg pulóver már nem volt, három flanelinget vett egymásra meg egy kopott nyári zakót, vékonyka pantallót. Télikabát vagy pufidzseki már egy se volt benn, egy jó hosszú, átmeneti szövetkabátot találtak az itt maradt régi ruhák között, azt vette magára. Az ügyeletes azért még mielőtt elment, végignézett rajta. – Lássam, nem fagy-e meg odakint... cipőt nem talált, magára valót? – Találtam még este, de azt is ellopták, a régit meg maguk dobták ki. No, nem mintha sajnálnám, nem ért az már lukasan egy krajcárt se, meg majd’ megfagytak benne a lábujjaim. Hát most csak ezt a gumiszandált találtam, valahol ott hátul. – Adok magának egy jó lábbelit, hanem erre aztán már vigyázzon – mondta az ügyeletes, és bement egy irodának látszó helyiségbe, aminek az aytaján „Ügyeleti iroda” felirat zárta el a belépést az ellátottak előtt. Kutakodó zaj hallatszott, majd kijött a harminc év körüli, jól megtermett ügyeletes férfi, kezében egy pár, újnak látszó, vastag bőrr, béelt túrabakancs-sal. – Ezt a VÁP-osok gyűjtötték be még ősszel egy csempészszállítmányból, hamis a márkajelzése, de azt hiszem, az magát nem nagyon zavarja. No, húzza ezt a lábára, sajnos, zoknit nem tudok adni, azt már mindent elvitték, de így jó lesz. Béelt. Megköszönte az ügyeletes jóindulatát, hálát érzett csakugyan a bakancs miatt, ilyen jó lábbelije egész életében nem volt. Gyönyörködve nézte a lábát, a betűrt pantallóvéggel szakasztott úgy festett, mint valami hegymászó – elhatározta rögtön, bármilyen sanyarú lesz is az idő tavaszig, még egyszer nem jön semmi éjszakai szállásra, meglopadni magát. Valahogy csak lesz anélkül is...

Lódörgéssel, kuncsorgással telt az egész napja, de a szokott helyeken annyi hajléktalan verődött össze, hogy esélye sem volt az alamizsnára. Jól számított, ha

Pósa Zoltán Parajdi sóbányában

Sós barlangok mélyén profán hang dübörög
Gyilkos horrorfűst és tiszta lég gomolyog
Apokaliptikus tárnában rettegnek
Négy oldalról bezárt zsivajgó emberek
Esznek isznak zúgnak labdázna tornáznak
Ijedelmük elől szeszfolyamba bújnak
Pedig oktanulm szűkül a félelmük
Hiszen Atya, Fiú, Szent Lélek van velük
Belső léleklángtól színezett kápolna
Isten tekintetét a mélységbe vonja
És ha Ő van velünk
Akkor ki ellenünk?
Imádkozva várjuk hát a gyógyulásunk
A sóbánya mélyén a feltámadásunk

Parajd-Szováta, 2008. július 19.

Szerkesztőségünk szeretettel köszönti a 65 éves József Attila-díjas költőt!

valaki csak egy pillanatra is megingott és nem zavarta el mindjárt, megérezve a belőle áradó áporodott szagot, mindjárt elillant a kedve zsebébe nyúlni némi apróért. De enni kell valamit! Vége egy fiatal, szakállas férfi megajándékozta kétszáz forinttal. Úgy gondolta, ezek a szakállasok valahogy mindig emberek, még ha nem is mindegyik ad pénzt, de valahogy ezek melegebb szívűek, mint a kopasz állúak. Jézust is szakállasra festenek minden képre... A borostásokat messze elkerülte, mert azok meg rendre kíméletlenül elzavarták, egyik-másik még hangoskodva utána is kiáltott: „Ha dolgoznál, nem kellene kéregetned! Ingyenélő szarházi!”. Pedig dolgozott volna ő szívesen, de hát hol kellene ő büdösen, lakás, élet nélkül... Késő délután már azon törte a fejét, az éjszakát hol fogja átvészelni, aztán reggel majd visszamegy a „brigádba”, a főnök mégiscsak juttat valami két szelet kenyér közötti ennivalót, ha ilyen hideg jön rájuk, még egy megkezdett üveg bort is ad, nekik hármójuknak. Csak az az egy helyben topogás ott sarkon a kocsik között!... Kínálgatják azokat a celofánba csavart virágcsokrokat télen-nyáron, venni meg nem akar senki. Mínek is venne, megszűről lesíróluk, hogy valamelyik temetőből lopták, persze nem mintha a halottaknak nagyon hiányozna... de a már fonnyadófélben vannak, kivált a rózsából tekert bukéták. A krizantémok még elvannak, de olyat meg ki akar hazavinni... No mindegy, legyen az a főnök gondja, bár szarik az erre, csurran-csöppen, hárman ha jól megy, jó pár ezret begyűtenek ezen, azt meg zsebre vágja „kejne ficcse, kúte ficcse” mondókéval, de hogy ez mi a fenét jelent, egyikük se tudja. Olyankor nagyon elégedett a „brigáddal”, és estefelé, amikor hazaviszi őket az udvari szerszámos kamrába – mert azért a házba nem engedi, hogy bemenjenek, de a csukott verandán egy jó forró teavizet mindig kapnak, ha ilyen kutya hideg van egész nap.

Későn ért ki a kertvárosi főút sarkára, már nem volt ott a brigád, de nagyon korán ahhoz, hogy valahogy megússza ép bõrrel az előtte feketedő éjszakát.

A kétszáz forinton vett fél kenyérnek hűlt helye se volt már a gyomrában, pedig rengeteg vizet ivott rá a nyilvános illemhely kézmosó csapjából. Szeretett volna ott meghúzódni, de elzavarták onnan is, pedig ott aztán mindegy lett volna, büdös-e vagy se. Mardosó éhséget érzett, napok óta alig jutott falat a szájába, vízen pedig nem lehet élni. Fröccsről csak álmodozott, az még régebben jutott a gyomrába, pedig ha az a kevés alkohol lötyögött benne, mindjárt szebbnek látta a másnap lehetőségeit, és melegség bujkált a tagjaiban. Ez azonban úgy látszik, csak a különleges napok ajándéka, ami valamiért egy ideje elkerüli őt. Csak valahogy ezt az éjszakát húzza ki... A főnök biztosan nem küldi el, három ember több, mint kettő, a pénzért meg eszi a rosseb, akármilyen kevés. Az eszükbe se jutott, hogy megtartsanak maguknak a bevételből, valahogy mindhárman becstelenségnek tartották volna, márpedig az ember legyen büszke a becsületére! Más úgyszincs egyikőjüknek se... aztán ez a dagadt csak-csak mégis munkát ad nekik, ha majdnem kéregetés is az!... de mégsem kéregetés, hiszen ők is adnak a pénzért cserébe valamit... – No, majd holnap! – dörmögte elfúlóan a jeges széllal szemben, majd háttal fordultan topogva a kihalt, autó se járta keresztveződésben. Emlékezett, a patak mellett futó hővezetéknel a szerencsésebbek kis kalibákat eszkábáltak mindenféle vicik-vacak deszkákból, lemezekből, hűtőszekrény dobozából, régen néha aludt náluk, de akkor még jobban bírta magát. Volt, hogy minden nap tudott venni egy üveg olcsó bort, az jó belépő volt ezekbe a fényűző lakásokba. Aztán a rendőrök egyszer csak elkezdtek zavargászni a kalibásokat, a tákolt lakásokat pedig mind eltakarították a hővezeték árkából. Úgy mondták, városképileg megengedhetetlen, hogy közel a belvároshoz ilyen szeméttelpek létesüljenek, mindenkinek lehetősége van szálláson tölteni az éjszakát... Jó körülmények között... – No, ette volna meg a fene valenynyit! – mormogta maga elé, de alig haladt rendesen előre a széllal szemben.

Könny szökött szemébe a jeges iramodásoktól, pedig síráshoz már rég nem tudott bánat gyűlni a szemzugaiba, ha elmúlt élete derengett fel emlékei között. Elérte a patakpartot, bearaszolt az árokba a hőszigetelővel újraburkolt vezeték mellé, de így, hogy burokból zúdult benne a forró víz vagy gőz – ki tudja mi –, nem nagyon adott meleget. Az árok aljáról és oldaláról a burjánzó bokrokat mind kivágták, ahol maradt, az is mind tarra vált a télre, nem nyújtott menedéket sem a hideg, sem az úton haladó autók fénycsóvjába elől. – Nem jó ez így, rendőrkocsi is járhat erre vagy bejelenti valaki, hogy gyanús settenkedést látott a hővezeték mellett, biztosan megbukom. Aztán akkor semmi esélyem visszaállni a brigádba, hamar elterjed a híre annak, a főnök meg elzavar, mint a kivert kutyát... – mondta magának hol sottogva, hol félhangosan, de maga sem értette, miért óvatoskodik, nem hallja itt senki. Hanem, ott nem maradhat, döntötte el, visszamegy a sarokra, keres valami szélárnyékot, aztán csak reggel lesz már. Jókora idő telt el közben biztosan, amíg megnézte ezt a kipucolt helyet. Valamivel könnyebben haladt visszafelé, túrabakancsa alatt ropogott a hó. Bár így a szelet háta kapta, az is egyre jobban sajgott már a jeges hidegtől. Az izületei mintha összenőttek volna, úgy érezte, alig hajlanak a lábai, minden lépés kézzúrás-ként hasított térdébe, bokájába. Végre megérkezett a főút keresztveződéséhez, a havas-ködös szélben gyéren világították be a sarkot a higanygyózlámpák. Ez jó, legalább senkinek nem fog feltűnni, minek várakozik itt valaki éjszaka, ebben az időben... gondolta, nagyon remélve ezt. Lekuporodott a kerítés mellé, de persze a vasrudak nem fogták föl a szelet, így hát még mélyebbre húzta le magát a beton lábazathoz. Megállíthatatlan remegés rázta minden porcikáját, szabálytalan ritmusban verődött a betonnak. Aztán csillapodott és fokozatosan meg is szűnt görcsös rángása. A fájdalom helyébe kúszva sosem tapasztalt nyugalom öntötte el egész testét. – Nem szabad elaludni, alszom majd a fáskamrában a brigáddal – mo-

tyogta magának alig érthetően. Képtelen volt uralkodni az álomosságon, ami hullámokban öntötte el. Csodálkozva azt vette észre, hogy már nem is fájnak a tagjai és mintha az idő is enyhülne, talán nem annyira rettenetes a hideg. Csak a szél sikongatását nem tudta mire vélni, hiszen úgy érezte, az el is állt. Mégis, fülében egyre erősebben surrogott valami hang, lehet, talán nem is a szél, mintha szívverését hallotta volna, de valahogy nagyon furcsán, közelről és egyszerre távolról is. Így már kibírja, gondolta, és lehunyt a szemhéjait. Egyáltalán nem volt már hideg, semmit se fájtak már lukas ujjú cérnakesztyűjében az ujjai, másik kezét is lassan kivette a zsebéből – bár nagyon nehezeére esett a mozdulat –, fedetlen kezével megsimította a havat maga mellett. Puha volt és meleg. – Szeretem ezt a havat... – hallotta magában visszhangzani a gondolatát, kényelmesen elhelyezkedett azon a puha valamin, ahol ezelőtt hó volt. Ültéből ledőlt a kerítés mellé, túrabakancsos lábait kinyújtva az út felé meredtek. Egyre fényesebben világítottak a lámpák az úttest fölött, hunyt szemmel is látta, vakító fény és meleg áradt szét egész belsőjében. Aztán teste zuhanását érezte. Zuhant, zuhant egyre. Fölfelé.

Korán reggel a szokott helyen fölkanyarodott a járda mellé a drága személyautó, látszott, garázsban tartják, fényes felületét karcolás se csúfította. A vezető hagyta járni a motort, rövid, kimért szavakkal igazította el hátul kuporgó, álmos csapatát. Kövér, zsíros kezeivel a kormányt markolászta, mintha attól félne, valahogy elvész előle. Hátrafordult feje alatt megcsillant a gyér reggeli fényben az ujjnyi vastag aranylánc, ami hátul a nyaka redőződésében eltűnt. A hátul ülők úgy látták, mintha a lánc egyenesen a nyakából kígyózna elő. Fölcsúszott kabátujja alól a nyaklánc párja osztotta funkcionális egységekre volánt rángató alkarját és kézfejét. – Szokásos műszak van ma is, bármekkora a hideg! Lehet, talán épp ezért lesznek adakozóbbak a népek, meg legyetek szemtelenek, de ne is hagyjátok

lerázni magatokat! Aztán, ha elfogy a virág, jöttek vissza! Adok még csokrot, van a csomagtartóban elég. A celofánpapírt pedig ne rángassátok, mert kiesik a rövidebb szárú virág a csokorból! – Na, munkára! Pista, nézz körül a sarkon, eridj, még nincs forgalom...! A Pistának nevezett idősödő, hajléktalannak látszó férfi kinyitotta az oldalajtót, és a gyöngé havazásban fázósan elindult a sarok felé. A kövér férfi feszülten figyelte minden mozdulatát, a hátul ülő másik, koldusforma öregember egykedvűen meredt maga elé. Fénytelen szemében semmilyen érzelem nem látszott. – Mi a rosseb van ott...? mordult fel a kövér, minek szarakszik ez már annyit? – Mi van Pista, miér’ nem jössz már? – kiáltotta oda fojtottan a letekert ablak nyílásából, most a másik irányba elcsavart felsőtesttel. Nem értette, mi a fenét néz leguggolva az a Pista, ott a sarkon túl. A felderítésre küldött ember félig futva érkezett a gépkocsi mellé, rémült arccal meredt a kövérré és az ajtó kilincset kezdte rángatni. – Mit rázod az ajtót, te féleszű, mi a fenétől jött rád a rémség...? – Főnök, baj van, nagy baj, ott fekszik a Csipás a hóban. Teljesen meg van fagyva. Nem is mozdul semmit, hiába szölongatam... Nagy baj van, Főnök... Főnök, szólni kellene a mentőknek!... vagy valami... A brigádtulajdonos lassan szedte össze a gondolatait, mi a nyavalyát hord ez össze?... a Csipás?... azt jó, ha egy hónapja látta utoljára, itthagyt a sarházi, rák rágja meg érte!... de mi van, hogy megfagyott?... és pont itt!... – Na, ennek a napnak lőttek. Ül be Pista, aztán elhúzzunk innét, majd menet közben kitalálok valamit mára... jó, jó, messzebb majd a mentőt is hívjuk... – közben tetőtől talpig végigmustrálta a még mindig ajtófogantyút szorongató „alkalmazottját”. – Mit ráncigálok azt a kilincset, te Pista, még a végén letöröd nekem... csak a kár van belőletek! Ha ez az én jó szívem... Na, menj vissza, aztán vedd le a lábáról a cipőjét, biztosan jobb, mint ez spárgával kötözött fürtelem rajtad!... Még elfágy nekem a lábad!... Csipásnak meg már úgyis mindegy.

„NEM MŰVÉSZ AZ, AKI CSAK ÉGNI TUD...”

Beszélgetés Gregor Bernadett színművésszel

Beszélgetőtárs: Fazekas István

Művésznő, mi az első emléke, amire vissza tud emlékezni?

A színházzal kapcsolatosan?

Az élettel kapcsolatosan.

Az egész életemmel kapcsolatosan? Hirtelen az jut az eszembe, amikor az apukámmal a szegedi Űrhajós utcai lakásunkban játszottunk valamit. Ő ült egy fotelben, én pedig odahajtottam a fejemet a vállára. Mögöttünk derengett egy sejtelmes állólámpa és zöld villogott és bólogatott egy hatalmas filodendron. Hogy hány éves lehettem, nem tudom, de nagyon kicsike voltam.

Kislánként mi volt a kedvenc foglalatossága?

Elképesztően visszahúzódo kislány voltam, nem szerettem óvodába járni, zavart a harsány közösségi lét. (Ez

a tulajdonságom egyébként felnőtt koromra is megmaradt.) Lényegében ültem egy sarokban három éven keresztül. Nem voltak korombéli játszópajtásaim. Játékaim ugyan voltak, de még csak nem is babáztam. Viszont imádtam már akkor is az állatokat, különösen a macskákat. Ők voltak az én igazi barátaim.

Apás vagy anyás kislány volt? Milyen volt a kapcsolata a nagyszülőkkel?

Apukám lányos apa volt, én meg apás kislány. Csúnya pesties kifejezéssel azt mondhatom: egymásra voltunk gyógyulva. Nem egy szokványos szülő-gyerek kapcsolat volt ez, nem is tudom máshoz hasonlítani, mint egy viharos szerelemhez, amibe beletartozik az örijöngő egymásba kapaszkodás és a távolító veszekedés is. Anyukám az otthoni jelenítette meg nekem, ameddig el nem váltak. Ő egyébként háromdiplomás tanárnő

volt, 1997-ben halt meg. A nagyszüleimről nem nagyon vannak emlékeim, sajnos nagyon korán elmentek. Apámmal az érzelmi viharok akkor kezdődtek, amikor kezdtem nővé serdülni. Nagyon féltett engem. Éppen ma magyaráztam el a tanítványaimnak Jan de Hartog *Családi ágy* című darbjának egyik jelenetét. Egy olyan szituációról van benne szó, amikor az apa-lány viszonyban megjelennek más férfiak is. A színdarabbeli apa ezt bizarr módon rosszul reagálja le, s óhatatlanul féltékeny lesz a lányára. Ez egy kétszemélyes darab egyébként, a Komédiumban játszottam benne Görög Lászlóval, Pozsgai Zsolt volt a rendezője.

A színészet gyermekkorában is vonzotta már?

Vonzott, de ugyanakkor félttem is tőle. Lévn, hogy zárkózott kislány voltam, soha nem szerepeltem isko-

lai ünnepségeken, soha nem mondtam verset. Egyszer ovis koromban énekelnem kellett egy anyák napi ünnepségen. El sem tudom mondani, azt a félelemmel teli szorongást, ami akkor hirtelen a hatalmába kerített. Ha énekórán felszólítottak felelni, kifejezetten rossz volt az, hogy éreztem, most a tanár azt is teszteli, vajon mit tud produkálni Gregor-nak a lánya. Ez ember nem szeret alul teljesíteni. Az a fajta szorongás még felnőttkoromban is kerülgetett néha, ha énekelnem kellett. Ám ettől függetlenül nagyon-nagyon vonzott a színház. Elsősorban apámnak köszönhetően, hiszen az ő révén és kapcsán rengeteget lehettem a szegedi színházban. Amikor gimnazista voltam, akkor volt lent az a legendás társulat, amelynek Ruszt József volt a vezetője. Ők alakították meg később a Független Színpadot. Minden előadásra belögtünk a barátnőimmel és bámultuk őket. Irigyeltem és csodál-

tam azokat, akik a színpadon vannak. Aztán egyszer csak eljött annak is az ideje, hogy feltették a kérdést a gimiben, ki hol akar továbbtanulni. Gondoltam egy merészet, és megpróbáltam a színművészetit. Nem vettek fel elsőre. Apukám akkor beszélt Schubert Évával, s havi egy-két alkalommal feljártam hozzá Budapestre, hogy segítsen nekem a fölkészülésben. Verseket, monológokat gyakoroltunk. Aztán második nekifutásra már sikerült.

Akkoriban melyik műfaj vonzotta a legjobban?

Furcsa módon – félelmeim ellenére is – a zenés. A szegedi színház mellett, a szabadtéri játékok mély nyomokat hagytak bennem. Itt a Rock Színház szinte minden évben szerepelt és apukám is benne volt egyszer az egyik előadásban. Figyeltem a próbákat és a zenés műfaj lenyűgözött. Ám ott billegett bennem magát a riasztó gondolat, ha elkezdek énekelni, akkor a világon mindenki az édesapámhoz fog hasonlítani. Azt a mércét pedig nem leszek képes megugrani, ezt tudtam magamról. Ezért prózai színésznő lettem. De soha nem kerültek el a zenés szerepek. A *Mágnás Miskában* például Marcsát játszottam kétszer is, egyszer Szolnokon, egyszer meg Pesten. Játszottam aztán más operettekben is. Voltak musicalek is, amikben felléptem, például a *La Mancha lovagjában*, a Magyar Színházban. Egy szó mint száz: vannak zenés szerepeim is, és most 41 éves fejjel fogtam magam, és elmentem egy énektanárhoz. Még mindig azt érzem: sok a lemaradásom.

Melyik volt eddig a legkedvesebb szerepe?

Elsőéves főiskolás voltam, amikor a szegedi szabadtéri színpadon a *La Mancha lovagját* láttam. Akkor nekem annyira megtetszett Aldonza szerepe, hogy rögtön azt gondoltam: hú! – ha én ezt egyszer eljátszhatnám, akkor megváltanám a világot. Gyönyörű a történet, na-

gyon jó a zene, álmommá vált ez a szerep. Elvégeztem a színművészetit, aztán egy évet voltam a Víg-színházban, utána átkerültem az akkori Nemzetibe, a mai Magyar Színházba, és ott rögtön ezt a szerepet kaptam meg. Tizenegy évig játszottam Aldonzát. Szakácsi Sándor volt benne Don Quijote, Kocsis György pedig Sancho. Ez nem csupán egy szerep volt, hanem egy fantasztikus korszaka az életemnek. Aztán nagyon szomorú vége lett. Egy március 7-ei napon Szakácsi Sanyi meghalt. Súlyos beteg volt. Kocsis Gyuri, aki a színpadon az ő ékes és mindig mindenben hűséges fegyverhordozóját alakította, váratlanul elhunyt a következő napon. Később a darabot új szereplőkkel felújították. A rendező szerette volna, ha én játszom Aldonzát tovább, de nem tudtam vállalni. Azt kértem Iglódi Istvántól, az akkori igazgatótól, hadd őrizhessem meg ezt a darabot úgy, ahogyan az a korábbi szereplőkkel a lelkembe ivódott. Megértette...

Milyen előadásokra készül éppen?

Nemrég kezdődött az évad, de már elég sok mindenen túl vagyok. Móricz Zsigmond *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című darabjának volt a bemutatója először a Városmajori Színpadon, majd szeptemberben bevittük az Új Színházba. A múlt héten Jókai Mór *A bolondok gróffa* című darabjának volt a bemutatója, de a jövő héten ismét lesz egy újabb bemutató. Egy bűnügyi vígjátékot próbálok éppen, Moravetz Levente rendezi, az a címe hogy *Egy életem, két halálom*. Ennek Pécssett, a Harmadik Színházban lesz a jövő hét pénteken a premierje. Közben próbálok Vaszary Gábornak *A vörös bestia* című darabját az Új Színházban.

Nem panaszkodom ám! Inkább dicsekszem.

Művésznő, kik azok az írók, költők, akik közel állnak önhez? Miket szeret olvasni?

A kötelező olvasmányok közül Stendhal *Vörös és fekete* című regénye volt a kedvencem. Az igazság az, hogy mindig viszolyogtam attól egy kicsit, amire azt mondták, kötelező. Éppen ezért ennek a regénynek az elolvasásába is nehezen fogtam bele, húztam, taszigálta, ide-oda rakosgattam a könyvet. Aztán hirtelen rászántam magam, s két nap alatt kiolvastam. Nagyon magával ragadott, kitűnő műnek tartom. A verseket mindig szerettem, máig nagy versolvasó vagyok. Imádtam a verselemzéseket is, jól esett kibontani a vers titkait, s közben analizálni magamat is, hogy mit miért vált ki bennem egy-egy sor, egy-egy költői kép. Minden költőhöz ragaszkodtam, aki tananyag volt, leginkább Petőfi, József Attila és Ady ejtett rabul. Egy dolgot nem szerettem soha: verset mondani. Szerintem nem is tudok, persze lehet, hogy nem így van. Valahogy azt érzem: személyes szentsége van a versnek. Némelyik Pilinszky- vagy Ady-vers olyan mérhetetlenül bensőséges és konkrét, hogy úgy érzem, nem tudnám interpretálni a papírra vettet érzéseket és gondolatokat. De a sorok mögötti indulatokat sem.

A színpadi szereplés teljesen más. Ott van egy alapszituáció, amit az életemmel, a tudásommal, a rendezői magyarázatokkal és utasításokkal értelmezek, így könnyen bele tudok egy másik nőalaknak a bőrébe bújni. A vers ehhez képest túlságosan is intim.

A nagy, kosztümös szerepek közül melyiket alakítaná a legszívesebben?

Nagyon szeretném egyszer Shakespeare *Antonius és Cleopatra* című tragédiájából Cleopatrát eljátszani. Negyven feletti szerep ez, tehát még nem késtem el vele. Valamikor főiskolás koromban Vámos László mindenkire kiosztott egy főszerepet. Nekem éppen ezt adta. Már akkor is éreztem, hogy ez egy nagyon-nagyon színes és gazdag alakítás lehet, de tudtam azt is, hogy egy érett nőt nem lehet húszévesen eljátszani. A Magyar Színházban általában drámai szerepekben kellett nagy löttyös indulatokat és érzelmeket megjelenítenem, de azt hiszem, ez nem állt jól nekem. Júliát is eljátszottam külföldön, de ki merem mondani: nem nekem való volt. Huszonöt éves voltam, és az első felvonásban megjelenő csicsergő-fecsegő naivát nem tudtam a magaménak érezni. Valószínűleg most sem tudnám. A második felvonástól már az enyém volt a darab. Játszottam egyébként nagyon szép, testre szabott szerepeket, többek között Elektrát. Ahogyan telik-múlik az idő egyre több vígjátéki szerep ér el. Ezeket élvezem, mert nincs üdvösebb attól, ha a néző megérti a humort és a nézőtér felnevet. Kell az értő visszajelzés, mert anélkül elfogyna az életem. Nem tudom megmondani, hogy a vígjáték vagy a tragédia közül melyik felel meg jobban a lelki alkatomnak.

Ha megkapná Cleopatra szerepét, a mai férfi színészek közül, ha ez önön múlna, kit választana Antoniusnak?

Hála Istennek, nem az én dolgom, hogy szerepeket osztogassak. A régi “nagy bölények” közül – Kállai, Sinkovits, Bessenyei – könnyebben

tudnék választani. A válaszadáshoz jobban kellene ismernem a mai színészeket. Talán a Koncz Gábor lelkületével bíró férfi lehetne mellett Antonius. Vele több darabban is játszottam már, több vidéki városban is felléptünk közösen, például Százhalombattán is.

Úgy tudom, tanít a Hungarovox Oktatási Stúdiónál is.

Kaiser Laci felhívott és megkérdezte, lenne-e kedvem tanítani. Nagyon megtisztelőnek éreztem ezt az ajánlatot és igent mondtam rá anélkül, hogy tudtam volna azt, hogy én erre alkalmas vagyok-e vagy sem. De nekem is vannak a szerepekkel, darabokkal kapcsolatosan ötleteim és gondolataim. Nem vagyok pedagógus, de azt a húszéves tapasztalatot, amit megszereztem, a tudást, amit magamba szívtam most megpróbálok átadni.

Hány évesek azok, akik itt tanulnak?

Fiatalfelnőttekről van szó, akik kifejezetten szinkronszínészek akar-
nak lenni. De azért akad olyan is, akit inkább a színpad érdekel. Civil foglalkozású emberek, akiket vonz ez a pálya.

A tanulás mellett nyilván ez egy kikapcsolódás is nekik azokból a

hétköznapiakból, amik a pénzkeresetről, az élet keserves dolgairól szólnak. Nekem itt is nagyon fontos a visszajelzés.

Mikor az első órára jöttem, apám jutott az eszembe, és a torkomban dobogott a szívem. Nagyon felkészültem, mégis volt bennem egy kis félsz, egy kis megfelelési kényszer. Apukám is tanított, ő is megpróbálkozott egyszer ezzel, de feladta. Én viszont egyre bátrabban tanítok.

Az édesapja, Gregor József szelleme még mindig formálja önt?

Engem az apukámmal való civódás mindig erősített. Igen gyakran megkérdezik tőlem azt, hogy nem nehéz-e egy híres ember árnyékában élni. Mindig azt felelem: nem az árnyékában, a fényében élek. Én minden fellépésem előtt sokat tipródom. Apukám is mindig idegeskedett a fellépéseikor. Előtte imádkozott, de amikor lejött a színpadról, még akkor is tele volt kételyekkel önmagával szemben. Nem művész az, aki csak égni tud, s közben nem emésztí a gondolat, helyes-e az, amit csinál.

Művésznő, nagyon köszönöm a beszélgetést.

Én is köszönöm.

LELKES TESTNEVELŐ

Czifrik Katalin

Az Év Testnevelőjének választották Szabó Zoltánt, a százhalombattai Arany János Általános Iskola és Gimnázium pedagógusát, a város képviselő-testületének tagját áprilisban. A Magyar Testnevelő Tanárok Országos Egyesülete minden esztendőben kitünteti azokat, akik kiemelkedően eredményesen dolgoztak. Szabó Zoltánt a Battai Testnevelő Tanárok Egyesülete javasolta a kimagasló szakmai elismerésre.

Szabó Zoltánt szülei mérnöki pályára szánták, de már tizennégy éves korában más irányt vett a sorsa, amikor a nagykállói iskolai csapattal megnyerték a Szabolcs megyei kézilabda-diákolimpiát. Ezt követően családi kérésre gépésznek tanult, de a főiskolát már Egerben kezdte el, földrajz-testnevelés szakon. Pedagógushallgatóként atletizált, kézilabdázott, a diplomaosztás után Százhalombattán helyezkedett el.

A tanítás mellett utánpótlás-kézilabdaedzőként tevékenykedett, majd a kilencvenes évek közepén az akkoriban hazai fellegvárának számító százhalombattai teniszszakosztály erőnléti edzője lett. A sikeres teniszevéket követően újra a kézilabda került tevékenysége középpontjába. A százhalombattai fiú utánpótlás-csapatot, valamint az érdi NB II-es női összeállítást edzette. Amikor az Arany János Általános Iskola és Gimnázium igazgatója, majd később önkormányzati képviselői lett, nem tudta folytatni az edzői munkát. Testneveléstanárként azonban

azóta is folyamatosan szervezi az iskolai sportkört és a diákolimpiai megmérettetéseket. Huszadik éve szíve-lelke az iskolai sítáboroknak, nyaranta sporttáborokat szervez a gyerekeknek. Egykori tanítványai közül sokan lettek sportolók, sikeres versenyzők. Pedagógusként a személyes példamutatást tartja a legfontosabbnak. A mai napig aktívan sportol, a gyerekek közé is gyakran beáll játszani. Hiszi, vallja,

hogy az egészséges táplálkozás és a sport a kulcsa a kiegyensúlyozott életnek. Erre ösztökéli tanítványait nap, mint nap. A képviselő-testület egyházügyi tanácsnokaként idén harmadik alkalommal szervezett kispályás labdarúgótornát a százhalombattai egyházi gyűlekezetek számára. Első alkalommal még csak két csapat, tavaly már négy vett részt a sporteseményen, és a helyi történelmi egyházak mellett a kárpátaljai református lelkészválogatott is meghívást kapott. Szabó Zoltán szerint: akik bekapcsolódnak egy ilyen programba, azok a jövőben talán bátrabban látogatják majd a másik gyülekezet vallási ünnepeit vagy kulturális rendezvényeit is.

IGÉNYESSÉG, EMBERSÉG, TISZTESSÉG

Czifrik Katalin

Március 15-én díszpolgárrá avatták Százhalombattán dr. Tüske László közoktatási tanácsnokot, aki korábban hosszú évekig alpolgármesterként, iskolaigazgatóként, a rendszerváltás előtt pedig a Városi Tanács Művelődési Osztályának vezetőjeként tevékenykedett a település oktatása és kulturális élete folyamatos fejlesztéséért.

A kiváló közoktatási szakember 1938. augusztus 15-én született a Zala megyei Resznek. A Teleki Blanka Tanítóképző elvégzését követően a szülőfalujához közeli Baglad községben kapott tanítói állást. 1961-től a Lenti Járási Tanács Művelődési Osztályán dolgozott tanfelügyelőként. Közben a Pécsi Tanárképző Főiskolán biológiai-mezőgazdasági szakos tanári, majd az ELTE-n pedagógiai-közoktatásvezetői diplomát szerzett. 1987-ben bölcsészettudományokból doktorált.

1972-ben került Százhalombattára, ahol a Városi Tanács Művelődési Osztályának vezetője lett. Egészen a rendszerváltásig irányította, szervezte, koordinálta az oktatással, művelődéssel, egészségügygel és sporttal kapcsolatos feladatokat ellátását. Számos új intézmény, iskolák, óvodák, bölcsődék, sportlétesítmények alapításában működött közre, felügyeletével több kulturális egyesület is létrejöhett.

Az intézményhálózat kialakítása és működtetése mellett lelkesen támogatta a mára világhírű Forrás Néptánc-együttes befogadását, kórusok, művészeti csoportok létrejöttét és megmaradását. Irányítása alatt a százhalombattai oktatási, kulturális intézmények működése, szakmai munkája széles körű szakmai és társadalmi elismertséget szerzett.

A rendszerváltást követően az újonnan átadott Körösi Csoma Sándor Általános Iskola alapító igazgatója lett, majd 1994-től 2010-ig, négy választási cikluson keresztül a képviselő-testületének tagjaként, ebből nyolc évig alpolgármesterként szolgálta tovább az oktatás- és

kultúrafejlesztés ügyét. Szakértelmére, tapasztalataira politikai hovatartozástól függetlenül, a mai napig épít a mindenkor városvezetés. A pedagógusok, azon belül is a pályakezdők problémáira mindig különös figyelmet fordított.

2000-ben a Millenniumi Szervezőcsoport vezetőjeként kiemelkedő szerepet játszott abban, hogy emlékezetes ünnepségsorozattal, továbbá több meghatározó művészeti alkotással gyarapodott a város. Több mint negyven éve szolgálja Százhalombattát; általánosan elismert igényessége, embersége és tiszteisége, amely mindenkor meghatározta munkáját.

DÖBRENTAI KORNÉL A HITELÉRT ALAPÍTVÁNY ÚJ ELNÖKE

Jónás Ágnes

Dr. Fazekas István, a Hitelért Irodalmi és Művészeti Alapítvány alapítója Döbrentei Kornél József Attila-díjas költőt kérte fel arra, hogy a jövőben az Alapítvány kuratóriumának elnöki teendőit - a korábbi elnök, Görömbei András irodalomtörténész halálát követően - ellássa.

Döbrentei Kornél az elnöki tisztséget elvállalta. Dr. Fazekas István - aki egyébként maga is Váci Mihály-díjas és Jókai-díjas költő - az Alapítványt Csoóri Sándor költő felkérésére hozta létre még 2005-ben. A folyóiratot

addig fenntartó - Bíró Zoltán által realizált - Hitel Alapítvány ugyanis nem volt közhasznúvá minősíthető.

Az alapító - döntése előtt - az új elnök személyéről a Hitel folyóirat alapításában részes és még élő irodalmárok és politikusok közül többekkel is egyeztetett, majd elárulta azt is, hogy egyöntetű volt az a vélemény, amelyet Pozsgay Imre a következőképpen fogalmazott meg: „Döbrentei Kornél személye garancia arra, hogy a Hitel folyóirat a jövőben is azt képviselje, amiért eredetileg létrehozták.”

A NŐK A BIBLIÁBAN

Szűcsné Novák Mária tűzzománcműves rendhagyó kiállítását rendezték 2013. október 29-én Székesfehérváron. A Szent István Művelődési Ház Szent Korona Galériájában a kiállítás résztvevőit Spányi Antal megyés püspök köszöntötte. Somogyi László református lelkész elnök megnyitó beszédében méltatta a művésznő munkáit, rámutatott arra: az élet teljességéhez minden esetben hozzátartozik az is, hogy egymás terheit közösen hordozzuk. Az asszonyok, a családanyák a legtöbb esetben megrendítő és felemelő példákat tudnak mutatni. A művésznő elmondta, hogy az utóbbi három évben készült el a kiállítás anyagát tartalmazó száz alkotással. A tárlat 2013. december 1-től Mórton tekinthető meg.

Sajtónyelvőr

Keserédes anyanyelvünk

Celebek, „álompárok”, „legendás” figurák

Ha pontos kifejezést használna, a média kizárólag azt a hírességet (tehát híres, közismert embert) nevezné sztárnak, aki maradandót alkot. Az – elsősorban a média által – elcsépelt szó tovább tűrhetetlen jelentésbővülésének felismerése lehet az egyik oka, hogy a média újabban a celebritás rövid formáját, a celeb szót használja sűrűn. Talán rájöttek: kezd komikussá és kínossá válni, hogy lassan több a „sztár” a médiában, mint az, akit nem illetnek e titullal. Ám az a szó, amelyből a celeb rövidült, a celebritás jelentése hasonló a sztár szóéhoz: ’ünnepelt személyiség, híresség, előkelőség’. Személyiség, azaz jelentős – fontos szerepű, tekintélyes – személy (például író). De celeb kifejezés a Wikipédia szerint „mellékjelentésként azt a tartalmat is hordozza, hogy az ismertség alapja nem (vagy nem szükségszerűen) az illető tudása, ill. egyéb autonóm képessége, hanem egy, a média által róla mesterségesen kialakított kép, amely beépült a fogyasztók (olvasók, nézők) gondolatvilágába”. A szabad enciklopédia hozzáteszi: „E mellékjelentés nem tagadja, hogy az egyébként celebnek kikiáltott személyek társadalmilag valóban értékes teljesítményt produkálhatnak, csupán arra utal, hogy e produktum nem szükségszerű.” Mivel celebnek hívatnak az olyan ismert (média)figurák is, aki (kiemelkedőt) nem alkotnak, e divatszó körül teljes a jelentészavar, használata összemosza az értékeket, nyomában értékzavar támad(hat).

Egyszerűbb volna a tömegkommunikációban feltűnő, enyhén szólva bizonytalanul megítélhető teljesítményű szereplőket egyszerűen híres embereknek nevezni, mint régen tették. Híres, aki valamiről, valamilyen tevékenységről széles körben ismert (közismert). Tudomásul véve: az is lehet híres, aki egyáltalán nem alkot, főleg nem maradandó értékűt.

Akit valamely okból sokan ismernek, mert látni őt egy bizonyos tévécsatorna műsorában, sorozatában stb., a legegyszerűbb volna ismert, illetve híres figuraként emlegetni. Ha meg valaki olyannyira nem sztár, hogy hírhedtté (’nagyon rossz hírtű-’vé) vált személy, akkor a legcélszerűbb ezt a szót használni. Az igazat mondani. Lehet, hogy ez kíméletlen őszinteség volna, de végre pontos szóhasználattal élne a média!

Népszerű volt a boldog békeidőkben, s még utána is Herczeg Ferenc regénye, a metaforikus című Álomország. (Érdemes újraolvasni ezt a feledett írórt is.) Megismervén e művet, szépnek és pontosnak tartjuk a cím szóösszetételét. De mikor azt folytatják a média vízcsapjából, hogy „újra együtt a tini álompár”, vagy hogy „újra együtt az álompár” (ők már nem tinik...), s „a pletykák szerint az egyiptomi álomutazás kovácsolta újra össze” őket” – ilyenkor az egyhangú szóhasználat olvasztán nevezhetnéünk támad. Amikor pedig az ömlik a nyakunkba a médiaga-gyi-dézsából, hogy „romokban hever az álomházasság”, dörzsöljük a szemünket, de kacagunk is: mitől álomházasság az, amelyek – jól belátható időn belül – felbomlik?

Szintén alaposan kibővült a jelentése a legendás szónak. A legenda egyik jelentése: „jelentős személy nagy tetteit (kiszínezve) elbeszélő mű vagy szóbeli hagyomány”, legendás pedig az, „akiről, amiről legendákat mesélnek”. Ennek alapján lehet legendásnak nevezni mások között a színész Szeleczy Zitát, Karády Katalint, Dajka Margitot, Kabos Gyulát, Bessenyei Ferencet, Latinovits Zoltánt, a sportoló Hajós Alfrédet, Papp Lászlót, Puskás Ferencet. Ám midőn az anyanyelvünk szavainak jelentését értők a legendás szót hallva az említettekre s a hozzájuk hasonló csillagokra gondolnak, a média – mulatságos módon – pl. tehetségkutató énekversenyek (eredményes) versenyzőire is ráaggatja e kitüntető jelzőt. Nevetséges, egyúttal értelmetlen is ez a gesztus, hiszen ez ifjak közül többen épphogy betöltötték a huszadik évüket, sőt vannak köztük, akik az érettségiző kort sem érték még el... Illik rájuk a reményteli, az ígéretes stb. jelző. De a legendás?! E jelzővel a dicséret netovábbját szórja a média az ifjú versenyzőkre, ám arra nem gondol: életkoruknál, eddigi igen rövid pályájuknál fogva sem lehetnek e fiatalok legendásak.

Tehát ahelyett, hogy – akaratán kívül – nevetségessé tenne a média tehetséges fiatalokat, inkább biztatni kellene őket. S – teljesítményük értéke alapján – helyükön kezelni. Mert még elszalad némelyikükkel a csikó.

Arany Lajos

A cikk teljes terjedelmében a Szókimondó c. hajdúszoboszlói kulturális folyóirat 2013. júliusi szá-mában jelent meg.

STÁDIUM

Társadalmi és Kulturális Hírlap

FŐSZERKESZTŐ:

Pozsgay Imre

Terjeszti a Lapker Zrt.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

egész évre 2600 Ft

KIADJA:

Editio Librorum Kft., Százhalombatta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

2440 Százhalombatta, Kodály stny. 26.

Telefon-fax: 06/23-354-447

Honlap: www.stadiumlap.hu

FELELŐS KIADÓ:

az Editio Librorum Kft. ügyvezetője

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Fazekas István

ISSN 2063-5389

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Arany Lajos (anyanyelvi lektor)
Bertha Zoltán (esszé),
Bordás Mária (tanulmány),
Czifrik Katalin (közéleti hírek),
Deák Mór (szépirodalom),
Szigetvári József (kulturális hírek)
Szabó István (weboldal szerkesztő)

Ára: 300 Ft

SZÁZHALOMBATTA

www.szazhalombatta.hu

ESKÜVŐI HELYSZÍN

Foglalja le most
20% kedvezménnyel
2014-es időpontját!

SZEKERES JÓZSEF
KONFERENCIA- ÉS RENDEZVÉNYKÖZPONT

INFO:
06 70 394 2440 | 06 70 388 9574
info@korshak.hu
www.szekereskrk.hu

A hirdetés nem teljes körű, a részletekért keresse a Korshak Kft. munkatársait
a 06 70 394 2440-es vagy a 06 70 388 9574-es telefonszámok valamelyikén, vagy az info@korshak.hu e-mail címen.
Százhalombatta legelegánsabb esküvői helyszíne várja Önt!
Az akció 2013. október 31-ig érvényes.